

**AB 5. GENİŞLEME SÜRECİNE DAHİL OLAN
5 ÜYE ÜLKE İLE TÜRKİYE’NİN
EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

**Lamia Büyükbaşaran
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir-2007**

**AB 5. GENİŞLEME SÜRECİNE DAHİL OLAN
5 ÜYE ÜLKE İLE TÜRKİYE’NİN EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Lamia BÜYÜKBAŞARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nilgün ÇAĞLARIRMAK USLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**AB 5. GENİŞLEME SÜRECİNE DAHİL OLAN
5 ÜYE ÜLKE İLE TÜRKİYE’NİN EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ****Lamia BÜYÜKBAŞARAN****İktisat Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2007****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nilgün ÇAĞLARIRMAK USLU**

Bu tez AB’nin 5 yeni üye ülkesi olan Malta, Litvanya, Slovenya, Polonya, Estonya ile Türkiye’nin ekonomik göstergeleri ve bu ülkelere sağlanan AB mali yardımlarının karşılaştırmalı bir analizini sunmaktadır. Çalışma Türkiye’nin 1960’lardan bu yana AB tarafından sağlanan mali yardımlar tarihsel gelişimi çerçevesinde ekonomik göstergeler doğrultusunda incelemeyi amaçlamaktadır. Karşılaştırmalı analiz, 5 yeni AB üyesi ülkelerin Türkiye gibi ekonomik zorluklar ile başa çıkmaya çalışırken AB mali yardımlarının ülkelerin ekonomik durum ve istikrarını güçlendirdiklerini göstermektedir.

Özetle, Türkiye dinamik ve hızla büyüyen bir ülkedir; bu nedenle, AB mali yardımlarının ülke kalkınmasını diğer 5 yeni AB üyesinde olduğu gibi teşvik etmesine sebep olacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

**A COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN
5 EU MEMBERS ON FIFTH ENLARGEMENT OF THE EUROPEAN UNION
AND TURKEY IN TERMS OF THEIR
ECONOMIC INDICATORS**

Lamia BÜYÜKBAŞARAN

Department of Economics

Anadolu University Institute of Social Sciences, January 2007

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Nilgün ÇAĞLARIRMAK USLU

This thesis provides a comparative analysis between the new EU members of Malta, Lithuania, Slovenia, Poland, Estonia and Turkey in terms of their economic indicators and EU financial aids they received. The study aims to analyze the historical development in EU financial aids provided for Turkey since 1960s in accordance with the economic indicators of Turkey. The comparative analysis shows that while the five new EU members had to overcome with the same economic difficulties like Turkey; the EU financial aids they received lead these countries to strengthen their economic positions and stability, especially for Turkey.

In sum, the assumption is that since Turkey is a dynamic and fast growing country; EU financial aids will foster the development of the country as in the 5 new EU members.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Lamia BÜYÜKBAŞARAN’ın “AB 5. Genişleme Sürecine Dahil Olan 5 Üye Ülke İle Türkiye’nin Ekonomik Göstergelerinin Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı tezi .../.../2007 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı) :	Yrd. Doç. Dr. Nilgün ÇAĞLARIRMAK	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Elif DAĞDEMİR	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Metin COŞKUN	

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Lamia BÜYÜKBAŞARAN

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Ls.	2003	Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) İktisat Bölümü
Lise	1998	Antalya Anadolu Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı	: Gaziantep, 24 Mart 1980
Cinsiyet	: Bayan
Yabancı dil	: İngilizce, Almanca

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AB KAVRAMI VE AB TARAFINDAN SAĞLANAN MALİ YARDIMLAR

1. AVRUPA BİRLİĞİ KAVRAMI	4
2. AVRUPA TOPLULUKLARININ GELİŞİMİ VE DERİNLEŞME SÜRECİ	5
2.1. İlk Ekonomik Birleşme: Benelux	6
2.2. Avrupa’da İkinci Ekonomik Birleşme: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)	7
2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)	9
2.4. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)	11
2.5. Ekonomik ve Parasal Birlik Aşaması: Maastricht Antlaşması ..	12
3. AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME SÜRECİ	20
4. AB GENİŞLEME SÜRECİNDE BELİRLEYİCİ OLAN KOPENHAG KRİTERLERİ	25
5. AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI	31
5.1. AB Mali Yardımlarının Tanımı ve Hedefleri	31
5.2. AB Mali Yardımlarının Türleri ile Kaynak Oluşturan Kurum ve Bankalar	33

5.2.1. AB Bütçesinden Yapılan Yardımlar ve Türleri	33
5.2.2. Avrupa Yatırım Bankası Kanalıyla Yapılan Mali Yardımlar	35
5.2.3. Diğer Kaynaklardan Sağlanan Mali Yardımlar	35
6. AB'NİN 5.GENİŞLEME SÜRECİNDE YER ALAN SEÇİLMİŞ ÜLKELERE YÖNELİK MALİ YARDIMLARI	37
7. AB'NİN BİRLİĞE YENİ ÜYE OLAN SEÇİLMİŞ ODAÜ İLE MALİ İLİŞKİLERİ	37
7.1. PHARE Programı (Poland and Hungary: Action for Re-Construction of Economy)	39
7.2. ISPA Programı (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession)	41
7.3. SAPARD Programı (Special Action Programme for Agricultural and Rural Development)	42
7.4. Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredi Tahsisleri	43
8. AB'NİN BİRLİĞE YENİ ÜYE OLAN ÜLKELERDEN BİR AKDENİZ ÜLKESİ OLAN MALTA İLE MALİ İLİŞKİLERİ	44
8.1. Malta'ya Yönelik Mali Yardımlar	45
8.2. Malta'ya Yönelik Krediler ve Sübvansiyonlu Krediler	46

İKİNCİ BÖLÜM

AB SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. TÜRKİYE VE AB	49
2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ	50
2.1. Hazırlık Dönemi	50
2.2. Geçiş Dönemi	51
2.3. Son Dönem	53
3. TÜRKİYE AB SÜRECİ VE AB'NİN TÜRKİYE'YE SAĞLADIĞI MALİ YARDIMLAR	55

3.1. Gümrük Birliği Öncesi Dönem (1964–1996)	56
3.1.1. I. Mali Protokol	58
3.1.2. II. Mali Protokol	58
3.1.3. III. Mali Protokol	59
3.1.4. VI. Mali Protokol	60
3.1.5. Özel İşbirliği Fonu (<i>Özel Yardım Paketi</i>)	60
3.1.6. İdari İşbirliği Fonu (<i>Özel Mali İşbirliği</i>)	60
3.1.7. Körfez Savaşı Dolayısıyla Verilen Krediler	61
3.1.8. Demokrasi, İnsan Hakları ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi	61
3.2. Gümrük Birliği Sonrası Dönem (1996–1999)	62
3.2.1. Adaylık Dönemi	63
3.2.2. Diğer Yardımlar	65
3.3. 2004–2006 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE GÖSTERGELERİNİN AB ÜLKELERİNİN GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

1. SEÇİLMİŞ EKONOMİK GÖSTERGELER	70
1.1. Büyüme Rakamlarının Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	72
1.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (<i>GSYİH</i>)	72
1.1.2. Kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (<i>KBGSYİH</i>) ..	74
1.1.3. GSYİH Reel Artışı	75
1.2. Enflasyon Değişim Oranlarının Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	77
1.3. Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%) Değerlerinin Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	80

1.4. Dış Ticaret Denge Değerlerinin Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	82
1.4.1. Mal ve Hizmet İhracatı Yıllık Değişimi	84
1.4.2. Mal ve Hizmet İhracatı /GSYİH Oranı	86
1.4.3. Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi	88
1.4.4. Mal ve Hizmet İthalatı/GSYİH Oranı	89
1.5. İşgücü Değerlerinin Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.....	91
1.5.1. İstihdam Değerlerindeki Yıllık Değişim	91
1.5.2. İşsizlik Değerlerindeki Yıllık Değişim	93
2. TÜRKİYE'YE AB TARAFINDAN AKTARILAN MALİ YARDIMLARIN 5. GENİŞLEME SÜRECİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	94
2.1. Seçilen 5 Ülkeye AB Tarafından Sağlanan Mali Yardımların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	94
2.2. AB Tarafından ODAÜ'lere Sağlanan Mali Yardımların Değerlendirilmesi	96
2.3. Aday Ülkelere AB tarafından PHARE, ISPA ve SAPARD Kanalıyla Aktarılan Mali Yardımların Değerlendirilmesi	97
2.4. AB'nin Üçüncü Dünya Ülkelerine Yönelik Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	99
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	108

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye'nin Enflasyon Oranları	16
Tablo 2: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye'nin Kamu Borç Stoku/GSYİH	17
Tablo 3: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye'nin Bütçe/GSYİH Oranları	18
Tablo 4: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye'nin Büyüme Hızları	19
Tablo 5: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye'nin Kişi Başına GSMH (Cari Fiyatlarla)	20
Tablo 6: AB Genişleme Süreci-1	22
Tablo 7: AB Genişleme Süreci-2	25
Tablo 8: AYB Kredi Tahsisleri (Milyon Avro)	36
Tablo 9: AB Mali Yardımlarının Kaynakları	37
Tablo 10: ODAÜ'ye Yönelik Mali Yardımlar (1990-2003, Milyon Avro)	38
Tablo 11: Üyelik Sonrası Mali Yardımlar (Milyon Avro)	39
Tablo 12: ODAÜ'ye Yapılan PHARE Yardımları (Milyon ECU)	40
Tablo 13: Ülkeler itibariyle PHARE Programı Çerçevesinde Yapılan Taahhüt ve Yardımlar: 1990-2000 Dönemi ve 2000-2006 Katılım Öncesi Dönem (Milyon Avro)	41
Tablo 14: ISPA Yıllık Yardımları (2000 Yılı Bütçe Tahminleri, Milyon Avro)	42
Tablo 15: SAPARD Yıllık Yardımları (2001 Fiyatları, Milyon Avro)	43
Tablo 16: Avrupa-Akdeniz İşbirliği Mali Kaynakları (1978-1999)	45
Tablo 17: Akdeniz Ülkelerine AT Yardımı (1986-1995, Milyon ECU)	46

Tablo 18: AYB Tarafından Akdeniz Ülkelerine Aktarılan Krediler (Milyon ECU)	47
Tablo 19: Sübvans edilen AYB Kredileri (Milyon ECU)	47
Tablo 20: AYB Kaynaklarının Ülkelere Dağılımı (1974-2002, %)	48
Tablo 21: Topluluk Bütçesinden Yapılan Yardımlar (Milyon ECU)	48
Tablo 22: Gümrük Birliği Öncesi Mali Yardımlar (Milyon Avro)	57
Tablo 23: YAP Çerçevesinde Ayrılan Kaynaklar	58
Tablo 24: Gümrük Birliği Sonrası Dönemi Mali Yardımlar (1996-1999, Milyon Avro)	62
Tablo 25: Adaylık Süreci Kapsamında Mali Yardımlar (Milyon Avro)	64
Tablo 26: Deprem Yardımları (Milyon Avro)	65
Tablo 27: Türkiye'nin Katıldığı AB Programları	66
Tablo 28: Türkiye'ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardımlar	67
Tablo 29: Cari Fiyatlarla GSYİH (2001-2007, Milyon Avro)	74
Tablo 30: Cari Fiyatlarla Kişi Başına GSYİH (ABD doları)	75
Tablo 31: GSYİH Reel Artışı (% Sabit Fiyatlarla).....	77
Tablo 32: Enflasyon Oranı-Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinde (HICP) Yıllık Ortalama Değişim Oranı	79
Tablo 33: Cari İşlemler Dengesi (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)	82
Tablo 34: Dış Ticaret Dengesi Yıllık Değişimi (%)	83
Tablo 35: Mal ve Hizmet İhracatı Yıllık Değişimi(%)	86
Tablo 36: Mal ve Hizmet İhracatı (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)	87
Tablo 37: Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi (%)	89

Tablo 38: Mal ve Hizmet İthalatı (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)	90
Tablo 39: İstihdam Değerlerindeki Yıllık Değişim	92
Tablo 40: İşsizlik Değerlerindeki Yıllık Değişim	94
Tablo 41: Aday Ükelere Sağlanan AYB Kredileri (2000–2002, Milyon Avro)	95
Tablo 42: Ülke Gruplarına Sağlanan AYB Kredileri (2000–2002, Milyon Avro)	96
Tablo 43: ODAÜ İçin Kişi Başına Yardım Miktarı (2000 yılı, Avro)	97
Tablo 44: PHARE, ISPA, SAPARD Kanalıyla Aday Ükelere Yapılan Mali Yardımlar (2000–2006)	98
Tablo 45: Aday Ükelere AB Kanalıyla Aktarılan Mali Yardımlar (1999 Fiyatları, 2000–2006 yılları için, Milyon Avro)	99
Tablo 46: AB'nin Üçüncü Ükelere Yönelik Mali Yardımları (Milyon Avro)	100

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKP	: Afrika, Karayip, Pasifik ülkeleri
ALA	: Asya ve Latin Amerika Ülkeleri
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BENELUX	: Belçika - Hollanda - Lüksemburg
BYEGM	: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Devlet Ticaret Müsteşarlığı
EAEC	: European Atomic Energy Committee - Avrupa Atom Enerjisi Komitesi
ECU	: European Currency Unit - Avrupa Para Birimi
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
EU	: European Union - Avrupa Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GB	: Gümrük Birliği
GKRK	: Güney Kıbrıs Rum Kesimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSSSO	: Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları
İKV	: İktisadî Kalkınma Vakfı
IMF	: International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu

ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
IT	: Information Technologies – Bilgi Teknolojileri
KBGSYİH	: Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KTO	: Konya Ticaret Odası
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MYO	: Meslek Yüksekokulu
ODAÜ	: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
ODGP	: Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
OSD	: Otomotiv Sanayicileri Derneği
PHARE	: Poland and Hungary: Action for Re-Construction of Economy
SAPARD	: Special Action Programme for Agricultural and Rural Development
TAIEX	: Technical Assistance Information Exchange Office for EU - Avrupa Birliği Teknik Yardım Bilgi Değişim Ofisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TTGV	: Türkiye Teknoloji ve Gelişim Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Araştırmalar Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
YASED	: Yabancı Sermaye Derneği

GİRİŞ

Avrupa Birliği temelde birbirlerinden farklı üç topluluğun oluşturduğu ulusüstü ilişkiler tarihinde başka bir örneği olmayan tek oluşumdur. Bu topluluklar; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (1951), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğudur (1957). Birlikteki gelişme ve derinleşme, dikey kurumsallaşma ve yatay kurumsallaşma şeklinde gerçekleşmektedir. Dikey kurumsallaşma olarak bilinen derinleşme kavramı, ulusal egemenliğin ve ulusal hükümetin yetkilerinin ulusüstü bir otorite ile paylaşılması ve bu ulusüstü otoriteye devredilmesi anlamına gelmektedir. Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Mahkemesi temel anlamda entegrasyonun derinleşmesi; devlet yetkilerinin daha çok entegrasyon dahiline alınmasını temsil etmektedir. Yatay kurumsallaşma olarak bilinen genişleme süreci ise, entegrasyonun bünyesine kademeli olarak daha fazla üye dahil ederek büyümesi anlamındadır.

Avrupa Birliği 1 Ocak 2007 yılı itibari ile 27 Avrupa ülkesinden oluşan bir ulusüstü örgüt olarak ifade edilmektedir. Maastricht Anlaşması ile kurulan AB'nin yasal zeminini 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Anlaşması oluşturmaktadır. Avrupa Birliği, 6 Kurucu Üye olarak tanımlanan; Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg arasında kurulduktan sonra ilk genişlemesini 1 Ocak 1973 tarihinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka; ikinci genişlemesini 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan; üçüncü genişlemesini 1 Ocak 1986 tarihinde İspanya ve Portekiz; dördüncü genişlemesini 1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, Finlandiya ve İsveç; 5. genişlemesini GKRK, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya ve Çek Cumhuriyeti'nin topluluğa katılımı ile gerçekleştirmiştir. 1958 yılında altı kurucu üye ile kurulan eski ismiyle AET'nin, 2007 yılına gelindiğinde, Bulgaristan ve Romanya'nın da Birliğe dahil edilmesiyle, üye sayısı 27'e ulaşmıştır.

Temelleri 1950'li yıllara dayanan AB entegrasyonuna dahil olmak amacıyla 1960'larda yola çıkmış olan Türkiye'ye 1997 yılı Lüksemburg zirvesinde tam üyeliğe aday ülke statüsü verilmezken, söz konusu zirvede 5. genişlemede Birliğe dahil olan

ülkelere 2004'te Birliğe kabul edilmeleri karara bağlanmıştır. Bu karar Türkiye'nin AB'den kaynaklı beklentilerini olumsuz yönde etkilemiş olsa da 1999'da Helsinki zirvesinde alınan adaylık statüsü kararı umutların nispeten yeniden canlanmasını sağlamıştır. 2001 yılında, Avrupa Konseyinin Belçika'daki Zirve sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edilmiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde ise, Lüksemburg'da toplanan AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır. Ancak, 1999'dan bu zamana kadar geçen süreçte, tüm bu zirve kararlarının bir türlü onaylanamayan üyelik kararlarının Türkiye için oyalamadan öteye gitmediği/gitmeyeceği konusunda şüpheler uyandırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye üyeliği kabul edilmiş 10 ülkeden seçilmiş 5'inin genel ekonomik göstergeler yardımıyla, Türkiye'nin Birliğe üye olmak için başvuran ilk ülkelerden olmasına rağmen; aradan geçen 47 yıl göz önüne alındığında hala aday ülke konumundan daha öteye gidememiş olmasının altında yatan nedenlere ışık tutmaktır. Bu açıdan, özellikle DPT ve EUROSTAT'nın kaynaklarından yararlanarak seçilmiş 5 Ülkenin ekonomik göstergeleri Maastricht Kriterlerine Uyum açısından objektif bir şekilde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde; Avrupa Birliği kavramı, Birliğin derinleşme ve genişleme süreçleri, bu süreçlerde Birliğe dahil olan ülkeler, Birliğe dahil olmak için üye ülkelerden beklenen Kopenhag ve Maastricht Uyum Kriterleri ele alınacaktır. Bunlara ek olarak, söz konusu bölümde Birliğe şuan üye olan ülkelerin, aday ülke konumunda iken Birlik tarafından hatta Birliğin kuruluşundan beri Ortak Hedeflenenlere ulaşma yolunda, karşılıklı “dayanışma ilkesi¹”ne bağlı olarak gelişme ve refahı tüm topluluğun coğrafyasına yaymayı esas alan ilkeler doğrultusunda yapılan Mali Yardımlar, bunların türleri, sınıflandırılması ele alınacaktır. ODAÜ Grubunda yer alan Litvanya, Estonya, Polonya ve Slovenya ile Türkiye gibi Akdeniz Ülkeleri

¹ Sözü edilen ortak hedef ve dayanışma ilkesi, üye ülkelerin kayıplarını doğrudan telafi etmek yerine bölgesel farklılıkların giderilerek refah düzeyinin tüm Birlik dâhilinde uyumlaştırılması anlamına gelmektedir.

Grubunda yer alan Malta'nın Birlik ile olan Mali İlişkileri ayrıntılı olarak incelenecektir.

İkinci bölümde, AB Sürecinde Türkiye-AB İlişkileri ele alınarak, Birliğin AB ile olan Mali İlişkileri dönemsel olarak ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise, söz konusu genel ekonomik göstergelerin Türkiye ve AB Ülkeleri ile karşılaştırılması yapılarak Türkiye'nin seçilen 5 ülke arasındaki yeri tablolar yardımıyla ortaya konulacaktır. Söz konusu bölümde AB'nin üyeler ve aday ülkelere yönelik Mali Yardımları da karşılaştırılarak Türkiye'ye karşı çekimser yaklaşımının yanlılığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB KAVRAMI VE AB TARAFINDAN SAĞLANAN MALİ YARDIMLAR

1. AVRUPA BİRLİĞİ KAVRAMI

Avrupa Birliği² (AB) ulusüstü ilişkiler tarihinde başka bir örneği olmayan tek oluşumdur.

AB'nin yönetim yapısı, benzeri olmayan bir hükümet yapısına sahip olsa da klasik ulus-devlet oluşumuna benzer özellikler de taşımaktadır. Bu çerçevede, AB ulus-devlet modelinde olduğu gibi yürütme, yasama ve yargı organları niteliğinde bir konseye, meclise ve adalet mahkemesine sahiptir. Fakat bu benzerlik şu anlamda yanıltıcı olabilmektedir. Konsey üye devletlerin bakanlarından oluşmakta ve yasama yetkisini doğrudan seçilmiş parlamentoya sağlamaktadır. Sadece, adalet mahkemesi yargıçları üye devletler tarafından atanmaktadır.

AB'nin en önemli kurumlarından Avrupa Komisyonu'nun ulus-devlet modelinde herhangi bir örneği bulunmamaktadır. Ulusal hükümetler tarafından atanan komiserlerden AB çıkarları doğrultusunda karar vermeleri, milletlerarası sivil hizmet sağlamaları, birinci sütundaki kararları uygulamaları, yarı-yürütme otoritesine sahip olmaları beklenmektedir. Komisyon ulusüstü yaklaşımla özdeşleştirilmekte ve AB sisteminin merkezi olarak düşünülmektedir.

Bu çerçevede, AB'nin hem ulusüstü hem de hükümetlerarası bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Avrupa siyasi entegrasyonu başlangıçta birbirinden farklı yaklaşımlarla şekillenmiş ve bugünkü yönetim yapısının oluşacağı öngörülemezdir. Bunun en önemli sebebi, AB içinde dinamiklerin farklılık göstermesi ve uluslararası alandaki gelişmelerin etkisi ile oluşum farklı bir biçim almıştır.

² AB kısaltması Avrupa Topluluğu (AT) ve Avrupa Birliği (AB) anlamında kullanılmaktadır.

2. AVRUPA TOPLULUKLARININ GELİŞİMİ VE DERİNLEŞME SÜRECİ

Avrupa siyasi entegrasyonunda üye devletlerin rasyonel aktörler olarak kendi ulusal çıkarlarını ve ulusal egemenliklerini koruma anlayışı ile hareket ettiği söylenebilir. Fakat Avrupa entegrasyonunun doğasında bu temel kavramlar hiçbir zaman göz ardı edilmemekte; egemenliğin ulusüstü kurumlara “devredilmesi”, “transfer” edilmesi değil; egemenliği bu kurumlarla “paylaşılması” söylemi kullanılmaktadır. Nitekim bu söylem yanlış değildir; çünkü Avrupa siyasi entegrasyonu ulusüstücü yaklaşım ile hükümetlerarası yaklaşımın sürekli bir çatışması olarak karakterize edilmektedir.

Kurumsallaşma, entegrasyonların temelinde olan bir kavramdır ve; sosyal aktörler arasındaki hareket ve etkileşimlerin normatif düzeyde işlenmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Entegrasyon kavramı dahilinde iki tür kurumsallaşma tanımlanmaktadır: dikey kurumsallaşma ve yatay kurumsallaşma. Bu tanımlar genel bilinirliği ile “derinleşme”; ve “genişleme”dir.

Dikey kurumsallaşma olarak bilinen derinleşme kavramı, ulusal egemenliğin ve ulusal hükümetin yetkilerinin ulusüstü bir otorite ile paylaşılması ve bu ulusüstü otoriteye devredilmesi anlamına gelmektedir. Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Mahkemesi temel anlamda entegrasyonun derinleşmesi; devlet yetkilerinin daha çok entegrasyon dahiline alınmasını temsil etmektedir. Bu anlamda, entegrasyon ne kadar derinleşirse; üye devletlerin kendi kararlarını uygulama alanları o derece kısıtlanmakta; ulusüstü kurumların alanı ise o derece genişlemektedir.

Yatay kurumsallaşma olarak bilinen genişleme süreci ise, entegrasyonun, bünyesine kademeli olarak daha fazla üye dahil ederek büyümesi anlamındadır. AB’nin genişleme sürecinde üye olmayan devletin/devletlerin genişleme sürecine neden dahil olmak istediği; üye olan devletlerin üye olmayan devletin/devletlerin neden genişleme sürecine dahil olmak istediği; AB entegrasyonun genişleme politikası; ve genişlemenin üye olan ve olmayan devlet ve/veya devletlere etkisi gibi faktörler önem arz etmektedir.

Avrupa siyasi entegrasyon tarihi incelendiğinde, bu iki kavramın sürekli tartışıldığı ve şiddetli pazarlıkların konusu olduğu görülmektedir. Genel anlamda, AB devletlerinin imzaladığı anlaşmalar dikey kurumsallaşmayı temsil ederken, yeni üye devletlerle imzalanan üyelik anlaşmaları yatay kurumsallaşmayı temsil etmektedir.

2.1. İlk Ekonomik Birleşme: *Benelux*

Avrupa’da Ouchy Sözleşmesiyle gerçekleşen ilk ekonomik birleşme 18 Temmuz 1932 tarihinde Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Bu sözleşmenin amacı, bu üç ülke arasında tedrici olarak bir gümrük birliği yaratmaktır³.

II. Dünya Savaşı sırasında 21 Ekim 1943 tarihinde sürgünde olan Hollanda ve Belçika hükümetleri, her iki ülkenin paraları arasında sabit bir döviz kurunu öngören Paris Antlaşması ile 5 Eylül 1944 tarihinde Gümrük Birliği Sözleşmesi’ni imzalamışlardır. Gümrük Birliği Sözleşmesi 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 17 Eylül 1957 tarihinde ise, Gümrük Birliği’nden sonra ortaya çıkan ve ekonomik birliğin gerçekleştirilmesine yönelik taahhütleri kapsayan sözleşmelerin tek bir dokümanda toplanması amacı ile hazırlanan belge kabul edilmiştir. 3 Şubat 1958 tarihinde, Lahey’de Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır⁴.

Benelux oluşumunun AB’den farkı; Benelux’te ortak ve ulusüstü yetkiye sahip organlar olmaması; kararların hükümetler arasında doğrudan görüşmeler yoluyla alınmasıdır.

³ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Yedinci Baskı, (İstanbul: Beta Basım A.Ş, 2003), s.4.

⁴ Aynı, s.5.

2.2. Avrupa’da İkinci Ekonomik Birleşme: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Jean Monnet⁵, bir kömür ve çelik birliği oluşturma fikrini Dışişleri Bakanı Robert Schuman’a ve Fransız Başbakanı Rene Plevin’e iletmiştir. Plan taraflarca olumlu görülerek hemen uygulanması için Dışişleri Bakanı harekete geçmiştir. Teklifin kamuoyuna sunulması için Fransız, Alman ve Amerikan hükümetlerinin onayı gerekmiştir. Şansölye Konrad Adenauer, Fransız–Alman yakınlaşması için gerekenin yapılmasını talep etmiştir. Fransa’nın yeni Cumhuriyet’e karşı duyduğu güvensizliğin farkında olan Alman yetkilileri “egemenlik paylaşımı”nın Almanya’nın uluslararası rehabilitasyonunu sağlamada önemli olduğunu düşünmüştür. Buradaki fikir, Almanya’nın ancak komşu ülkelerle yakın ilişkiler kurarak dışişleri ve içişleri üzerindeki mevcut kontrolü kaldırtabilmesi olmuştur.

Avrupa’nın entegrasyon çabalarına ABD’den de tam destek gelmiş; ABD Dışişleri Bakanı Acheson Schumann planını onayladığını belirtmiştir. Fransa hükümeti, bu noktada, “Tarihsel Düşmanı”nı alt etmenin yollarını aramaktansa yeni Avrupa’yı, Almanya ile birlikte oluşturmaya karar vermiştir. Bu çerçevede, kömür ve çelik üretimleri ulusal iradedden bağımsız tek bir ulusüstü otoriteye bağlı olarak birleştirileceği kamuoyuna duyurulmuştur. Avrupa siyasi entegrasyonu, 9 Mayıs 1950 tarihinde, projenin fikir öncüsü ve Jean Monnet ve Robert Schuman, Fransız–Alman kömür ve çelik üretimini diğer ülkelerin de katılımına açık olacak şekilde Yüksek Komiserlik⁶e devredildiğini açıklamaları ile başlamıştır. Yüksek Komiserlik Almanya ve Fransa’nın kömür ve çelik üretimlerinin tek bir kuruma bağlı olması ve komiserliğin aldığı kararların her iki ülke için bağlayıcı olması anlamına gelmiştir.

Monnet’nin bu girişimi altı ülkenin – Fransa, Almanya, İtalya; Belçika Hollanda ve Lüksemburg müzakereleri sonucunda Nisan 1951’de Paris Anlaşması imzalanmış;

⁵ Jean Monnet, Birinci Dünya Savaşı’ndaki başarıları sebebiyle, 1919’da Milletler Ligi Genel Sekreterliği görevine getirilmiş; ve önemli başarılarla imza atmıştır. Haziran 1940’ta, Fransa’nın savaş ekipman teminatını, ABD ile müzakere etmek için Fransız ve İngiliz hükümetleri tarafından Londra’da görevlendirilmiştir. Ağustos 1940’ta İngiltere tarafından ABD’ye savaş teçhizatı üzerine müzakere etmek üzere görevlendirilmiştir. Washington’da bulunduğu süre içerisinde, Başkan Roosevelt’in en güvendiği danışmanları arasında yer almıştır.

⁶ İngilizcesi *High Authority*.

Ağustos 1952’de Avrupa Demir ve Çelik Topluluğu’nun yürürlüğe girmiştir. Yüksek Komiserlik’in küçük yapısı ulusal bürokratların topluluk kararlarının uygulanmasında çok yakın bir şekilde çalışmasını gerektirmiştir. Yüksek Komiserlik işletme ile ilgili konulardan sorumlu olurken üyeler devletlere kendi çıkarlarını gerçekleştirme amacı ile bir rekabet fırsatı sunmuştur. Avrupa entegrasyonun bu özelliği ABD’nin AKÇT’yi bir kartel ya da karteğe dönüşmesi mümkün olan bir oluşum olarak değerlendirmesinden ve bu konudaki hassasiyetinden kaynaklanmıştır.

AKÇT’nin amaçları, üye ülkelerin ekonomilerinin gelişimine katkıda bulunmak, tam istihdamı sağlayarak işsizliği önlemek, hayat seviyesinin yükselmesini sağlamak, sektörde tekelleşmeyi önlemek, kömür ve çelik ticaretinde serbestlik yaratmak, işçilerin serbest dolaşımını sağlamak ve yatırımların hızlanmasını sağlamaktır⁷.

AKÇT, AB’yi oluşturan üç topluluktan ilkidir. Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında elli yıl süreyle yürürlükte kalmak üzere daha önce de belirtildiği gibi 18 Nisan 1951 tarihinde Paris’te imzalanmış ve 25 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

AKÇT’ye İngiltere, İrlanda ve Danimarka 01 Ocak 1973; Portekiz ve İspanya 01 Ocak 1986; Finlandiya, İsveç ve Avusturya 01 Ocak 1995 tarihinde katılmıştır⁸.

50 yıl süreli kurulan bu Birliğin hukuki varlığı 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir. AKÇT’nin sona ermesi ile anlaşma kapsamında yer alan kömür ve çelik sektörleri iç pazara; Avrupa Ekonomik Topluluğuna dahil edilmiştir⁹.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında ortaklık ilişkilerini tesis eden 1963 tarihli Ankara Antlaşması’nın 26. maddesinde anlaşma hükümlerinin AKÇT’nin yetki alanına giren ürünlere uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır. Türkiye ile AKÇT arasındaki Antlaşma 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanmış ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe

⁷ T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.8.

⁸ Aynı, s.10.

⁹ Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, (Ankara: Seçgin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., 2004), s.33.

girmiştir. Bu temel metin iki taraf arasındaki ticarete gümrük vergisi ve eş etkili vergilerin kaldırılma sıra ve sürelerinin daha sonra tespit edileceğini düzenlemektedir.

Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliğini kuran 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ekinde yer alan “Ortaklığın Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı” ile AKÇT Antlaşmasının yetki alanına giren ürünlerin serbest ticareti ile ilgili olarak devam etmekte olan müzakerelerin Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden sonra en kısa sürede tamamlanması hususunda taraflar arasında mutabakata varılmıştır.

Müzakerelerin tamamlanmasının ardından “Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti ile İlgili Antlaşma” 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmış ve 1 Ağustos 1996 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

AKÇT’nin başarılı olması ile Avrupa’da sektör bazında olmayan daha geniş kapsamlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleşmesi konusundaki görüşler ağırlık kazanmıştır. Buna ek olarak, Fransa’nın Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması’nı kabul etmemesi sonucunda “Birleşik Avrupa Devletleri için Eylem Komitesi” oluşturulmuştur. Bu komite ile birlikte Benelux ülkelerinin girişimi sonucu AKÇT üye ülkeleri Dışişleri Bakanları, İtalya’nın Messina şehrinde 1-2 Haziran 1955 tarihlerinde toplanmıştır.

Belçika Dışişleri Bakanı Paul Spaak başkanlığında kurulan komite, Batı Avrupa’da öncelikle ekonomik entegrasyonu gerçekleştirecek yeni bir Topluluğun kurulması konusunda çalışmalara başlamıştır. Hazırlanan rapor, AKÇT ile birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) isimli iki yeni Topluluğun kurulmasını önermiştir. Raporda, üç topluluğun üç ayrı Komisyonu ve üç ayrı Bakanlar Konseyi, ortak bir Adalet Divanı ve Parlamentosu olması

öngörülmüştür. 29–30 Mayıs 1956 tarihlerinde, Venedik’te gerçekleştirilen toplantıda AKÇT Dışişleri Bakanları, Spaak Komitesi’nin hazırladığı raporu kabul etmiştir¹⁰.

Roma’da 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan antlaşmalar ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EAEC veya EURATOM) daha geniş kapsamlı bir ekonomik birlik sağlamak amacıyla kurulmuştur. Antlaşmalar 1 Ocak 1958’de yürürlüğe girmiştir. Ayrıca; süresiz olarak kurulan AET anlaşması, AKÇT ve Benelux Antlaşmalarını yürürlükten kaldırmamıştır¹¹.

AET’ye üye ülkeler nihai hedefin siyasi bütünleşme olduğunu belirtmiş, ancak bu amaca ulaşmak için önce ekonomik dengelerin sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu çerçevede, üye ülkeler arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımını öngören bir ortak pazar ve gümrük birliğinin oluşturulması planlanmıştır¹².

Roma Antlaşması’nın 2. maddesinde AET’nin hedefi şu şekilde özetlenmektedir¹³:

“Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletlerarasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir.”

Bu hedeflere ulaşmak ve Topluluğun etkinliğini arttırmak için şu hedeflerin gerçekleştirilmesi öne sürülmüştür¹⁴:

- Üye devletler arasında malların giriş ve çıkışlarında gümrük tariflerinin, miktar kısıtlamalarının ve diğer bütün eş etkili tedbirlerin kaldırılması,
- Üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük ve ticaret politikalarının belirlenmesi,

¹⁰ Desmond Dinan, **Ever Closer Union**, (Palgrave, 2005), s.45.

¹¹ Karluk, **a.g.e.**, (2003), s.14.

¹² **İKV Dergisi**, “Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye”, (İstanbul: İKV Yayınları, No:170, Ağustos 2002), s.5.

¹³ DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (Ankara: Kasım 2002), s.12.

¹⁴ Aynı, s.13.

- Üye devletler arasında kişilerin hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayan faktörlerin giderilmesi,
- Tarım sektöründe ortak bir politikanın belirlenmesi,
- Ulaşım alanında ortak bir politikanın oluşturulması,
- Topluluk içinde rekabeti bozucu uygulamalara başvurulmaması,
- Üyelerin, ekonomi politikalarının koordinasyonunu ve onların ödemeler dengesindeki açıkları gidermeyi sağlayan yöntemlerin uygulanması,
- Milli mevzuatların birbirlerine yaklaştırılmasının sağlanması,
- İşçilerin istihdam imkanlarını iyileştirmek ve hayat seviyelerini yükseltmek için bir Avrupa Sosyal Fonu'nun oluşturulması,
- Yeni kaynakların bulunması yoluyla Topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik bir Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması,
- Ticareti artırma, ekonomik ve sosyal gelişme çabasını ortaklaşa sürdürmek amacıyla deniz aşırı ülke ve bölgelerin birleştirilmesi.

Türkiye, AET'nin 1958 yılında kurulmasından sonra Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur. Tam üyelik başvurumuza o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmişti. Antlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.

2.4. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)

AET gibi EURATOM da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Topluluk, üye ülkelerin, atom enerjisini, sanayi ve enerji üretiminde barışçı amaçlar için kullanılmasını hedeflemiştir. Bu dönemde sanayileri hızla gelişen üye ülkelerde yaşanan enerji açığının atom enerjisiyle giderilmesi düşünülmüştür.

EURATOM, Avrupa'ya petrol akışı nedeniyle petrole olan bağımlılığı azaltma çabaları çerçevesinde kurulmuştur. Petrolün daha sonraları Afrika üzerinden temin

edilmesi ve fiyatlarda da 1970’li yıllara kadar önemli bir artış olmaması, EURATOM’un AKÇT ve AET kadar gelişmesinin önünde bir engel teşkil etmiştir¹⁵.

AET ve EURATOM anlaşmaları ortak pazarın temel prensiplerini ortaya koymuştur. Malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı, gümrük birliği ve üçüncü taraflara ortak gümrük tarifeleri uygulanması ile ilgili açıklamalar getirilmiştir. AKTÇ oluşumundan etkilenen Topluluk, kurumsal çerçevesi daha güçlü bir Konsey ve daha zayıf bir Komisyon öngörmüştür.

Her iki kurumun müzakere ve pazarlık sürecinde, söylem ve dokümanlarda ulusüstü sözcüğü kullanılmaktan kaçınılmıştır. AET anlaşma metinlerinde ise imzalayan tarafların Avrupa ulusları arasında “daha da yakın bir birliğin temellerinin atılması yönündeki kararlılığından” bahsedilmiştir. Bu çerçevede, “topluluklarda kurulan kurumsallaşma sistemlerinde hükümetlerarası ve ulusüstü kavramları arasında bir denge amacı güdülür” gerçeği önem kazanmıştır. Ulusüstü kavramının Roma Anlaşması’nda ciddi ölçülerde sınırlandırılıyor olmasına karşın AET’nin anlamı ve önemi üye ülkelere açıkça anlaşılmıştır. Sonuç olarak, 2. Dünya Savaşı sonrası on yıllık dönemde görülen gelişmeler klasik uluslararası ilişkiler geleneği çerçevesinde savaş öncesi ve hemen sonrası dönem koşulları için tahmin edilemeyecek ölçüde radikal olduğu düşünülmüştür¹⁶.

2.5. Ekonomik ve Parasal Birlik Aşaması: Maastricht Antlaşması

AKÇT, EURATOM ve AET’nin asli organları 1 Temmuz 1967 tarihinde, “Füzyon Antlaşması¹⁷” ile birleştirilmiştir. Bu tarihten sonra bu üç topluluk “Avrupa Toplulukları” olarak adlandırılmıştır.

¹⁵ Karluk, **a.g.e.**, (2003), s.15.

¹⁶ Robert Marjolin, **Memoirs**. 1957, s.45.

¹⁷ 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren Füzyon (Birleşme) Antlaşması (Avrupa Toplulukları için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon kuran Antlaşma) ile, üç ayrı Avrupa Topluluğunun (Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) yürütme organları birleştirilmiştir. Her Toplulukta ayrı ayrı bulunan Konsey ve Komisyonlar her üç Topluluk için bire indirilmiştir. Kuruluşlarından itibaren AET ve AKÇT için ortak bir kurum olan Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Adalet Divanı, EURATOM’a da teşmil edilmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Maastricht anlaşması ile birlikte ekonomik birleşmenin son aşamasından ekonomik ve parasal birlik aşamasına geçmiştir. Resmi adı “Avrupa Birliği Anlaşması” olan Maastricht anlaşması, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra ertesi yıl yürürlüğe girmiştir.

Anlaşma, Avrupa Birliği'nin bir tür anayasası niteliğindedir. Nitekim Maastricht anlaşmasından sonra topluluğun adı da “Avrupa Birliği (European Union)” olarak değiştirilmiştir¹⁸.

AET'nin Tek Avrupa Senedi ile Tek Pazar'a dönüşmesinin ardından 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EURATOM) AB bünyesine dahil edilmiştir. Bu antlaşma ile tamamlanacak bir iç pazar, tek bir para birimi ve üst düzeyde eşgüdümü sağlayan ekonomi politikaları çerçevesinde oluşacak ekonomik ve parasal birliğin yani sıra ortak dış politika ve güvenlik politikası, adalet ve içişleri alanlarında da işbirliğinin de eklenmesiyle Avrupa entegrasyonu en önemli atılımlarından birini gerçekleştirmiştir¹⁹.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa yurttaşlığı, ekonomik ve sosyal bütünlük, eğitim, sağlık ve kültür, çevre, ortak dışişleri ve güvenlik politikası, sanayi politikası, tüketicinin korunması, araştırma ve geliştirme, Trans-Avrupa ağları ile ulaştırma konularında üye devletler arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır²⁰.

Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşması'nın 2. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir:

“Topluluk ortak bir pazarın, ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması ve 3 ve 3a maddelerinde yer verilen ortak politikaların ve faaliyetlerin yürürlüğe konulması yolu ile Topluluğun bütünü içinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli kalkınmanın, çevreye saygılı,

¹⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, (İstanbul: Güzemcan Yayınları, 2003), s.232.

¹⁹ **İKV**, (No: 170, Ağustos 2002)., s.5.

²⁰ Desmond, **a.g.e.**, (2005), s.315.

sürekli ve enflasyonist olmayan bir büyümenin, ekonomik performansların yüksek derecede bütünlüğünün, yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumanın, yaşam seviyesinin ve kalitesinin yükselmesinin, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünlükle dayanışmanın iyileştirilmesi görevine sahiptir.”

Bu hedeflere ulaşmak ve Topluluğun etkinliğini arttırmak için şu hedeflerin gerçekleştirilmesi öne sürülmüştür²¹:

- Malların girişlerinde ve çıkışlarında üye devletler arasındaki gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları ile diğer bütün eş etkili önlemlerin kaldırılması,
- Ortak bir ticaret politikası,
- Üye devletler arasında malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin kaldırılmasının nitelediği bir iç pazar,
- 100c maddesi uyarınca kişilerin iç pazara girişi ve dolaşımı ile ilgili önlemler,
- Tarım ve balıkçılık alanlarında ortak politika,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi,
- Çevre alanında bir politika,
- Birlik sanayisi rekabetinin güçlendirilmesi,
- Teknolojik araştırma ve geliştirmenin iyileştirilmesi,
- Trans-Avrupa ulaşım ağlarının kurulmasının ve geliştirilmesinin teşviki,
- Yüksek seviyeli sağlık korumasının gerçekleştirilmesine katkı,
- Nitelikli eğitim ve öğretim ile üye devlet kültürlerinin yaygınlaşmasına katkı,
- Kalkınma işbirliği alanında bir politika,
- Ticaretin arttırılması, ekonomik ve sosyal kalkınma çabalarının bir arada sürdürülmesi için deniz aşırı ülkeler ve topraklarda ortaklık,
- Tüketicilerin korunmasının güçlendirilmesine katkı,
- Enerji, sivil savunma ve turizm alanlarında önlemler.

²¹ Aynı, s.316.

9–10 Aralık 1991 tarihinde imzalanmış ve 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Maastricht Antlaşması'nda Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamaları, bu süreçte izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ile bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme çerçevesinde EPB'nin son aşamasına geçiş öncesinde, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini teminen bazı makro büyüklükler açısından yaklaşma kriterleri tespit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Buna göre:

- Birlikte en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon ortalaması ile ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir,
- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'ye oranı %60'ı geçmemelidir,
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'ye oranı %3'ü geçmemelidir,
- Herhangi bir ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmayacaktır,
- Son iki yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.

Diğer taraftan, Konsey, makro ekonomik istikrar ve büyüme ile istihdama dayanan iki ayrı karar benimsemiştir. 1995 yılı Aralık ayında Madrid'de gerçekleştirilen zirve toplantısında, EPB'in ikinci aşamasında bütçe disiplinin sağlanmasına verilen önem teyit edilmiş ve 1996 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Dublin Zirvesi'nde anılan paketin temel unsurlarına ilişkin olarak mutabakat sağlanmıştır. Kararda Maastricht Antlaşması'nda yer alan ekonomik kriterler arasında sıralanan, bütçe açığının ilgili ülke GSYİH'nin %3'ünü geçmemesi gereği bir kez daha vurgulanmış ve kriterlerde herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir. EPB ve İstikrar ve Büyüme Paketi tek pazarı güçlendirecek ve ekonomik büyüme ve yeni istihdam imkanlarının yaratılmasını destekleyecek şekilde, düşük faiz oranlarına bağlı olarak, enflasyonist olmayan bir makro ekonomik ortamın yaratılmasını teşvik etmektir. Bu çerçevede, sosyal güvenlik sistemleri modernizasyonunun önemli bir öncelik taşıdığı vurgulanmaktadır.

Maastricht Kriterlerinin Türkiye açısından değerlendirilmesi çerçevesinde Türkiye'nin bu kriterlere uyum sağlama konusunda çaba sarf ettiği görülmektedir. Fransa, İtalya, Hollanda ve Türkiye'nin karşılaştırmalı enflasyon, kamu borçları, bütçe açığı, uzun vadeli faiz oranları, ekonomik büyüme ve kişi başına milli gelir değerleri incelendiğinde şu tablolar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye'nin Enflasyon Oranları

Ülkeler	Enflasyon Oranları TÜFE					
	2001	2002	2003	2004	2005	ORT.
Fransa	1.8	1.9	2.2	2.3	1.9	2.02
İtalya	2.3	2.6	2.8	2.3	2.2	2.44
Hollanda	5.1	3.9	2.2	1.4	1.5	2.82
Türkiye	34.1	26	18.4	8.9	7.5	18.98

Kaynak:Eurostat,
http://epp.Eurostat.ec.Europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570701&_dad=portal&_schema=P
 ORTAL

Yukarıda yer alan Tablo 1 incelendiğinde Birliğe üye olan ülkelere Hollanda'nın belirli dönemlerde referans değerlerini aştığı görülmektedir. Tabloda gösterilmeyen, Birliğe üye diğer ülkelerde de aynı durum söz konusu olabilmektedir. Türkiye'nin sürekli olarak, beklenen referans değerlerinin üstünde kaldığı görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin IMF destekli uyguladığı ekonomik istikrar ve mali politikalarla piyasalara sağlamış olduğu güvenle enflasyon oranlarında her yıl azalış görülmektedir.

AB, önce siyasi ölçütleri yerine getiren ülkelerle müzakere sürecine başlayarak, adaylık üzerinde müzakereleri yürütürken o sırada, ekonomik ölçütler ve Müktesebat ölçütlerini yerine getirip getirmediğini ilerleme raporları ile takip etmektedir. Ancak uygulamada çifte standart görülmekte, bazı yeni üyelere Katılım Anlaşması yaptıktan sonra bile bu kriterleri sağlamaları için zaman tanınmaktadır.

Tablo 2: AB Üyesi Üç Ülke İle Türkiye'nin Kamu Borç Stoku / GSYİH Oranları

Ülkeler	Kamu Borç Toplam Stoku / GSYİH					
	2001	2002	2003	2004	2005	Ort.
Referans Gös.	60	60	60	60	60	60
Fransa	56.8	58.2	62.4	64.4	66.8	61.72
İtalya	110.9	105.5	104.2	103.8	106.4	106.16
Hollanda	51.5	50.5	51.9	52.6	52.9	51.88
Türkiye	105.2	94.3	87.2	80.1	55.8*	84.52

Kaynak: Eurostat,
http://epp.Eurostat.ec.Europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570701&_dad=portal&_schema=P ORTAL

*www.treasury.gov.tr/guncelduyuru/AB_20060607_ntv.pdf

Kamu kesiminin finansman gereği, yeterli tasarrufa sahip olmayan ülkeler sürekli borçlanmak zorundadırlar. Bütçe açıklarının artması kamu borçlarının büyümesine neden olarak enflasyonu olumsuz etkilemektedir. Dünya bankası ve IMF tarafından kabul edilen “Çok Borçlu Ülke” tanımı için dört kriter belirlenmiş ve bunlardan üçünün belirli bir seviyeyi aşması durumunda o ülkenin çok borçlu olduğu tespiti yapılmaktadır. Bu göstergeler toplam borç / GSYİH, toplam borç / ihracat, borç servisi / ihracat, faiz servisi/ ihracat oranlarıdır. Bunlardan toplam borç / GSYİH rasyosu genellikle bir ülkenin kredibilitesinin ölçülmesinde kullandığı gibi, risk ve borç yükü analizlerinde de genel bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir²².

Tablo 2’de görüldüğü üzere AB’ye üye ülkelerden sadece İtalya’nın gerekli kriteri sağlayamadığı göze çarpmaktadır. İtalya Maastricht kriterlerine göre, Kamu Borç Stoğunun/GSYİH oranında sınır kabul edilen değer olan %60 sınırın oldukça üzerine çıkmıştır. Ayrıca Birliğe üye olan bazı ülkelerde de (Yunanistan, Belçika gibi) aynı durum gözlenmektedir. Bu ülkelerin bu denli yüksek borçlanması 1990’lardan beri devam etmektedir. Aynı zamanda üye ülkelerin bu kadar yüksek Kamu Borç Stoğunun /GSYİH oranlarına sahip olması ortalamayı yükseltmektedir.

²² Serin Vildan; Yılmaz Mesut, **Türkiye Ekonomisinin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: Mukayeseli Analiz**, (İstanbul Tic. Ün. Dergisi).

Türkiye açısından ise, 2001 Şubat ayında yaşanan krizle birlikte 105,2 ye çıkan Kamu Borç Stoku / GSYİH oranı, uygulanan sıkı maliye politikaları sayesinde zaman içinde başarılı bir şekilde azaltılmaktadır. Şu an için elde edilen sonuç, kriterleri sağlamamış olsa da Türkiye'nin, AB'ye üye birçok ülkeden (İtalya, Yunanistan, Belçika gibi) bu noktada daha başarılı bir performans sağladığı söylenebilir. Bunlarla birlikte, Birliğe üye ülkelere yapılan mali destekler de göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin Kamu Borç Stokunun / GSYİH oranlarını azaltma durumu, azımsanamayacak bir başarı olarak ifade edilebilir.

Tablo 3: AB Üyesi Üç Ülke İle Türkiye'nin Bütçe / GSYİH Oranları

Ülkeler	Bütçe Açığı / GSYİH					
	2001	2002	2003	2004	2005	Ort.
Referans Gös.	-3	-3	-3	-3	-3	-3
Fransa	-1.6	-3.2	-4.2	-3.7	-2.9	-3.12
İtalya	-3.2	-2.9	-3.4	-3.4	-4.1	-3.4
Hollanda	-0.2	-2	-3.1	-1.9	-0.3	-1.5
Türkiye	29.8	12.3	-9.7	-3.9	-4.0	4.9

Kaynak:Eurostat,

http://epp.Eurostat.ec.Europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570701&_dad=portal&_schema=P
ORTAL

Bu kriter ekonomik ve parasal birliğin tamamlanması için önemli olarak kabul edilmektedir. Ancak bu kriter için belirli bir esneme göz önüne alınmaktadır. Bu konuda yetkili komisyonlar kriterlere uyum ve sapma hususunda Parasal Komisyon raporuna dayanarak bir bütçe açığı olduğu kanısına varırlarsa, durumun düzeltilmesi konusunda üye ülkeye tavsiyede bulunmaktadır. Ekonomik ve parasal birlik için Bakanlar Konseyi'nden "aşırı" bütçe açığı ikazının alınmaması gerekli olmaktadır.

AB'nin geleceğine ilişkin 2002 Eylül ayında yapılan toplantıda Maastricht Kriterleri'nin önemi belirtilmiş olup; kriterlere uygun olmayan gelişmeler yaşanması

halinde komisyonun ilgili ülkeye doğrudan tavsiyede bulunması bir tür “erken uyarı sistemi” olarak kabul edilmektedir²³.

Yukarıda yer alan Tablo 3 incelendiğinde İtalya’nın “Bütçe Açığı/GSYİH” oranlarının artma eğiliminde diğer ülkelerde ise söz konusu oranın azalma eğilimi içerisinde olduğu gözlenmektedir.

Türkiye’nin ise Bütçe Açığı/GSYİH oranları konusunda başarılı bir mücadele vermekte olduğu gözlenmektedir. 2001 yılında -29,8 olan “Bütçe Açığı/GSYİH” oranının, 2004 yılında -3,9’a düşmesi bu durumu destekleyerek gelecek için umut verici olarak değerlendirilmektedir.

Uzun vadeli faiz oranlarında en iyi performansı gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puan aşmaması gerektiğini öngören kriter ile, son iki yıl içinde üye ülke parasının diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olmasını öngören iki kriter, ortak para Avro’nun kullanıma girmesiyle anlamını kaybetmiştir²⁴.

Tablo 4: AB Üyesi Üç Ülke ile Türkiye’nin Büyüme Hızları

Ülkeler	Büyüme Hızları					
	2001	2002	2003	2004	2005	Ort.
Fransa	1.9	1	1.1	2.3	1.2	1.5
İtalya	1.8	0.03	0	1.1	0	0.586
Hollanda	1.9	0.1	-0.1	1.7	1.1	0.94
Türkiye	-7.5	7.9	5.8	8.9	7.4	4.5

Kaynak: Eurostat,

http://epp.Eurostat.ec.Europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570701&_dad=portal&_schema=P
ORTAL

Tablo 4’te Birliğe üye bazı ülkelerin büyüme hızları verilmiştir. Genel olarak birliğe üye bir çok ülkede büyüme hızlarında bir düşüş yaşanmaktadır. Bu durumun bu

²³ <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d6/M00079.pdf>, (16.09.2005).

²⁴ İnan Alpan; **Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastricht Kriterleri** www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi52/6-lizbon.pdf

şekilde devam etmesi, Avrupa’da daha büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Büyümenin düşmesi yatırımları azalttığından işsizliği arttıracaktır. İşsizliğin artması da Avrupa da yaşlı nüfusun fazla olmasından dolayı sosyal güvenlik açıklarını arttıracaktır. Sonuçta bu da Maastricht Kriterlerine uyumu zorlaştıracaktır.

Türkiye açısından ise; 2001 yılında yaşanan krizin sonucundaki küçülme hariç, devamlı olarak yüksek bir büyüme trendi içerisinde. Bunda da Türkiye’nin dinamik yapısı ön plana çıkmaktadır.

Söz konusu büyüme trendinde ekonomik ve siyasi istikrar temel oluşturmuştur. İstikrarın korunması durumunda büyüme hızının bu sene de yüksek çıkması muhtemel görülmektedir.

Tablo 5: AB Üyesi Üç Ülke İle Türkiye’nin Kişi Başına GSMH (Cari Fiyatlarla)

Ülkeler	Kişi Başına GSMH (Cari Fiyatlarla) \$					
	2001	2002	2003	2004	2005	Ort.
Fransa	21,977	23,773	29,170	33,874	34,835	28,726
İtalya	18,825	20,379	25,546	29,081	29,619	24,690
Hollanda	24,018	26,099	31,358	37,361	30,600	29,887
Türkiye	2,123	2,638	3,396	4,240	4,964	3,472

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi İnternet Sayfası, <http://www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/avrupa.htm>

Tablo 5 incelendiğinde, Birliğe üye birçok ülkede kişi başına gelirin yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’nin Birliğe üye ülkelerle arasında bu alanda büyük farklar bulunmaktadır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME SÜRECİ

Eski ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu olan ve 1958 yılında kurulan AB, AET olarak, altı üye: Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg arasında kurulmuştur. AB, AET olarak ilk genişlemesini 1 Ocak 1973 tarihinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka; ikinci genişlemesini 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan; üçüncü

genişlemesini 1 Ocak 1986 tarihinde İspanya ve Portekiz; dördüncü genişlemesini 1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in topluluğa katılımı ile gerçekleştirmiştir. 1995 yılına gelindiğinde AB'ye üye ülkelerin sayısı 15'e ulaşmıştır²⁵.

Altı kurucu üyenin²⁶ yanında, AKÇT ve EURATOM yanında AET'yi kurup, 1960'ların ortalarında da bu üç kurumu tek bir çatı altında birleştirmelerinden sonra diğer ülkeler, temeli gümrük birliği oluşturma isteği olan bu organizasyonun dışında kalmanın bedelini düşünmeye başlamışlardır.

Her genişlemede AB, sadece dış şeklini değil, aynı zamanda içinde barındırdığı politika alanları hakkındaki fikirleri, Avrupa'da gücün yeniden dağılımını ve AB ile üye devletler arasındaki yetki paylaşımını da değiştirmiştir. Fakat, Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallığın üye olmalarını içeren en önceki genişlemeyi uygulamak göreceli olarak daha kolay gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, o dönemde AT'nin gümrük birliğini tamamlamamış olması; tarım ve sadece Birleşik Krallık ile geliştirilmeye çalışılan balıkçılık politikası dışında Topluluk içinde çok az ortak politika uygulanmıştır²⁷.

AT'ye Yunanistan'ın üye olduğu 1980'lerin başlarında ise AT politikaları çevre ve Avrupa dış politikasının ilk mekanizması olan ve Avrupa Siyasi İşbirliği olarak adlandırılan alana kadar genişlemiştir. AT'ye üye olmayı planlayan ülke sayısının artması beklentileri, üye ülkeleri yeni ülkelerin katılımından önce AT'nin anayasal yapısını değiştirme fikrini yeniden düşünmeye yöneltmiştir. Bunun sonucu olarak da AT, İspanya ve Portekiz'i üye olarak alıp 12'ler Avrupa'sı olmadan önce, o zamanki on ülke Avrupa Tek Senedi üzerinde anlaşmış ve en önemli hedefi Tek Pazar oluşturma fikri olan Avrupa Tek Senedi ile birlikte AT yapısı ve politikaları önemli ölçüde değiştirilmiştir²⁸.

AT 1992 sonunda, malların, sermayenin ve hizmetlerin tam olarak serbest dolaşımının sağlandığı Avrupa çapında bir "Tek Pazar" olmayı hedeflemiştir. İşçilerin

²⁵ Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.33.

²⁶ Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda.

²⁷ Desmond, **a.g.e.**, (2005), s.4.

²⁸ Aynı, s.5.

serbest dolaşımı hakkında AT, ulusal düzeyde üstü kapalı olarak uygulanan kısıtlamaların aşılması konusunda diplomatların karşılıklı olarak tanınması, profesyonel niteliklerin eşitliği sorunları gibi hususlarda ilerlemeler kaydetmiştir.

Bu tür derinleşme hareketlerinin ardından Maastricht Antlaşması ile adını AB olarak değiştiren AT, yeni üyelerin katılması için daha da karmaşık bir yapı haline dönüşmüştür²⁹. Bu aşamada EFTA ülkesi; Avusturya, Finlandiya, Norveç ve İsveç Tek Pazar'a girmek istemiştir. Bu girişim daha sonra Avrupa Ekonomik Alanı olarak adlandırılmıştır. Bu gelişmelerin sonunda, daha önce de belirtildiği üzere Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1995 yılında AB'ye katılmıştır. Bu döneme kadarki genişleme süreci ve bu süreç içerisinde yapılan başvuru tarihleri Tablo 6'da görülmektedir:

Tablo 6: AB Genişleme Süreci-1

Ülkeler	Tam üyelik başvurusu	Komisyon görüşü	Üyelik müzakerelerinin başlaması	Katılım antlaşması	Ortak üyelik	AB üyeliği
I. genişleme						
İngiltere	11.05.1967	13.09.1967	30.06.1970	22.01.1972	-	01.01.1973
İrlanda	11.05.1967	13.09.1967	30.06.1970	22.01.1972	-	01.01.1973
Danimarka	11.05.1967	13.09.1967	30.06.1970	22.01.1972	-	01.01.1973
Norveç	11.05.1967	13.09.1967	30.06.1970	-	-	01.01.1973
II. genişleme						
Yunanistan	12.06.1975	29.01.1976	27.07.1976	28.05.1979	1962	01.01.1981
III. genişleme						
Portekiz	28.03.1977	19.05.1978	17.10.1978	12.06.1985	1985	01.01.1986
İspanya	28.07.1977	29.11.1978	05.02.1979	12.06.1985	1989	01.01.1986
IV. genişleme						
İsveç	01.07.1991	31.07.1992	01.02.1993	25.06.1994	1994	01.01.1995
Finlandiya	18.03.1992	04.11.1992	01.02.1993	25.06.1994	1994	01.01.1995
Avusturya	17.07.1989	01.08.1991	01.02.1993	25.06.1994	-	01.01.1995
Norveç	25.11.1992	-	01.04.1993	-	-	

Kaynak: AB Resmi İnternet Sitesi, www.Europa.eu.int/comm/enlargement, 20.03.2005.

²⁹ İKV, **AB Mevzuatına Uyumun Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yaşama Etkileri**, (İstanbul: İKV Yayınları, 2001), s.7.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra AT, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri (ODAÜ) ile yoğun ilişkiler içine girmişlerdir. Bu ülkelerin piyasa ekonomisine geçiş ve demokratikleşme hareketleri, AT Dışışleri Bakanları tarafından desteklenmiştir. Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile AT arasında 16 Aralık 1991 tarihinde Avrupa Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmaların ticari hükümleri ara antlaşmalar ile 1 Mart 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Antlaşmaları'nda amaç; bu ülkelerin AT'ye tam üye olmasını sağlamaktır. Bunun için en fazla on yıllık bir süre içinde (geçiş dönemi) ticaretteki gümrük vergileri ve diğer kısıtlayıcı önlemler ODAÜ tarafından kaldırılmıştır.

AB Konseyi, Litvanya, Letonya ve Estonya ile müzakere edilen Avrupa Antlaşmalarını 1997 yılında sonuçlandırmıştır. Bu antlaşmalar 12 Haziran 1995 tarihinde imzalanmış; 1 Şubat 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1993 Haziran'da gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi AB-ODAÜ ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmış; alınan kararlar uyarınca ODAÜ belirli şartları sağlamak suretiyle, AB'ye tam üye olabilecekleri ifade edilmiştir. Bu zirvenin ardından GKRK, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya AB'ye tam üyelik için başvurmuşlardır. Bu ülkeler için uygulanan kalkınma ve mali yardım programları ile birlikte Birliğe uyum süreçleri tamamlanmış; 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olmuşlardır.

22 Haziran 1995 tarihinde Romanya Birliğe üyelik başvurusunda bulunmuş ve 15 Şubat 2000 tarihinde de müzakerelere başlamıştır. Bulgaristan ise üyelik başvurusunu 14 Aralık 1995 tarihinde yapmış, 15 Şubat 2000 tarihinde de müzakerelere başlanmıştır.

AB Komisyonu, Bulgaristan ve Romanya için 13 Kasım 2002 tarihinde 2007 yılında Birliğe tam üye olabilmelerine ilişkin yol haritasını sunmuş, 25 Nisan 2005 tarihinde de Katılım Antlaşması'nı Lüksemburg'da imzalamıştır. Her iki ülke ile 2000 yılında açılan üyelik müzakereleri Aralık 2004'te tamamlanmıştır.

Bulgaristan ve Romanya'nın 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla resmen Avrupa Birliği üyesi olmaları ile birlikte AB'ye üye ülkelerin sayısı 27'ye yükselmiştir.

Ayrıca 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren Slovenya'nın Avro Alanı'na katılması ile birlikte tek para birimini kullanan üye sayısı da 12'den 13'e yükselmiştir. Slovenya, 2004 yılında Birliğe katılan 10 üye arasında Avro'yu para birimi olarak kullanacak ilk ülke olmuştur.

İkinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan Türkiye'nin AB'ye katılım süreci çerçevesinde, Avrupa Birliği ile ilişkileri, taraflar arasında 1963 yılında imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması'na dayanmaktadır. Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan siyasi belirsizlik ortamında tercihini Batı Avrupa ile bütünleşme yönünde belirlemiştir. Türkiye'nin siyasi tercihini Batı Avrupa olarak belirlemesini arkasında yer alan en önemli etkenlerden birisi, Yunanistan'ın Batı Avrupa ile bütünleşme yönündeki siyasi kararlılığı olmuştur.

Yunanistan 15 Temmuz 1959 tarihinde, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET'ye) ortak üye olmak için başvurmuştur. Yunanistan; Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerde birlikte hareket etme yönünde, iki ülkenin almış olduğu karar gereğince, yapmış olduğu başvuruyu Türkiye'ye de bildirmiştir. Türkiye, Yunanistan'ın Batı Avrupa ile entegrasyonunun, kendi siyasi konumunu ve etkinliğini olumsuz yönde etkileyeceği kaygısını taşımaya başlamıştır. Her iki ülkenin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yaptıkları ihracatın benzer mal gruplarından oluşması, Türkiye'nin kaygılarını daha da artırmıştır. Çünkü topluluk tarafından Yunanistan'a tanınacak tavizler, Yunanistan'ın ihraç pazarında pozitif yönde gelişmeler sağlarken, Türkiye'nin ihraç pazarında önemli daralmalara neden olması kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye'nin söz konusu kaygılarıyla başlayan Avrupa Birliği Süreci, 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Antlaşmasından sonra 1987 yılında üyelik başvurusu ile yol almış, 2005 yılında da üyelik müzakerelerine başlanmasıyla hız kazandığı düşünüldüğünde, 2006 sonunda yaşanan Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle, Aralık 2006 tarihinde askıya alınan 8 başlık ile süreç yavaşlamış durumdadır.

Son genişleme dalgası ile Birliğe üye olan ülkelerin genişleme süreci ve bu süreç içerisinde yapılan başvuru tarihleri Tablo 7’deki gibidir:

Tablo 7: AB Genişleme Süreci-2

Ülkeler	Tam Üyelik Başvurusu	Komisyon Görüşü	Üyelik Müzakerelerin Başlaması	Katılım Antlaşması	Ortak Üyelik	AB Üyeliği
Türkiye	14.04.1987	18.12.1998	2005	-	-	-
G.K.R.K*	04.07.1990	30.06.1993	30.03.1998	-	1973	2005
Malta	16.07.1990	30.06.1993	15.01.2000	-	1972	2005
İsviçre	20.05.1992	-	-	-	-	-
Norveç	25.11.1992	24.03.1993	05.04.1993	06.1994	1994	-
Macaristan	31.03.1994	16.07.1997	30.03..1998	-	1992	2005
Polonya	05.05.1994	16.07.1997	30.03.1998	-	1992	2005
Romanya**	22.06.1995	16.07.1997	15.01.2000	-	1993	2007
Slovakya	27.06.1995	16.07.1997	15.01.2000	-	1992	2005
Letonya	27.10.1995	16.07.1997	15.01.2000	-	-	2005
Estonya	27.11.1995	16.07.1997	30.03.1998	-	-	2005
Litvanya	12.12.1995	16.07.1997	15.01.2000	-	-	2005
Bulgaristan**	16.12.1995	16.07.1997	15.01.2000	-	1993	2007
Çek Cum.	17.01.1996	16.07.1997	30.03.1998	-	1992	2005
Slovenya	10.06.1996	16.07.1997	30.03.1998	-	1996	2005
Hırvatistan	21.02.2003	20.04.2004	01.01.2005	-	-	-
Makedonya	22.03.2004	-	-	-	-	-

Kaynak: S. Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (İstanbul: Beta Yayınları,2003), s.38.

* Güney Kıbrıs Rum Kesimi

** Bulgaristan ve Romanya’nın AB Üyeliği 1 Ocak 2007’de kabul edilmiştir.

4. AB GENİŞLEME SÜRECİNDE BELİRLEYİCİ OLAN KOPENHAG KRİTERLERİ

Bir ülke, AB üyesi olabilmek için, öncelikli olarak Haziran 1993'te Kopenhag zirvesinde konulmuş olan üç temel üyelik kriterini yerine getirdiğini göstermelidir. Bu kriterler şunlardır³⁰:

³⁰ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-dunya-genisleme.html> (29.11.2004).

- **Siyasi kriterler:** Demokrasiyi, hukuk devletini, insan haklarını ve azınlıkların sayılmasını ve korunmasını garanti eden istikrarlı kurumların varlığının sağlanmasıdır. AB aday ülkelerinin istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması; hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü; insan haklarına saygı; azınlıkların korunması gibi dört ana kriter açısından değerlendirilmektedir. Genel olarak ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları sözleşmesinin tüm maddelerinin çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları sözleşmesinin kabul edilmiş olması gibi özellikler dikkate alınmaktadır. Bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakla birlikte kesintisiz uygulanıyor olması beklenmektedir.
- **Ekonomik kriterler:** İşleyen bir piyasa ekonomisinin ve Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile başa çıkma kapasitesinin varlığının sağlanmasıdır. Etkin bir piyasa ekonomisi için; arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması; ticaret kadar fiyatların da liberal olması, piyasaya giriş ve çıkış için engellerin bulunmaması; mülkiyet haklarını içeren düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilmesi; fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı; ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması; mali sektörün tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması gerekmektedir. AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin sağlanması için ise; öngörülebilir ve istikrarının olması ve bununla beraber işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı; alt yapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli miktarda fiziki ve beşeri sermayenin olması; firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması gerekmektedir.
- **Topluluk müktesebatına uyum kriteri:** Politik, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine bağlılık dahil, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneğini ifade etmektedir. AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek ile ilgili olan bir kriterdir. Birliğin "Ortak Dış Politika ve

Güvenlik” politikasına etkin bir katılım için aday ülkelerin buna hazır olması gerekmektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda ise, Avrupa Merkez Bankası’nın (AMB) bağımsızlığı, ekonomik politikaların koordinasyonu, İstikrar ve Büyüme Paktına katılım, Merkez Bankası’nın kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konularda üye ülkelerin aldıkları kararlara katılmak gerekmektedir. Bu kriter AB’nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlanması ile ilgili olmaktadır. Bunların yanında: Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmalarının da belirtilen şartlara uyum sağlanmasını; Tek Pazar’a geçişi gerektiren Birlik müktesebatına uyum sağlanmasını; Birliğin tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi alanlardaki her türlü düzenlemelere uyum sağlamasını gerektirmektedir.

Kopenhag Kriterleri’nin Türkiye’de uygulamaya geçirilmesine yönelik “Siyasal Kriterler”, Avrupa Komisyonunun Düzenli İlerleme Raporlarında ve özellikle 2000 Yılı Düzenli İlerleme Raporunda yer aldığı biçimi ile Katılım Ortaklığı Belgesi’nde belirlenmiştir. Bu ön katılım stratejisinin ana hatları, katılım müzakerelerine başlayabilmek için bir “ön koşul” oluşturmakta ve Kopenhag kriterlerine uygunluğu hedefleyen bir dizi siyasal, hukuksal ve ekonomik reformu ya da değişikliği gerçekleştirmeyi temel almaktadır.

Diğer bir deyişle, bu “Siyasal Kriterler”, AB ve diğer Avrupa ülkeleri için bir Topluluk Müktesebatı (acquis communautaire) niteliğinde olup, tüm Avrupa ülkelerinin paylaştığı ortak demokratik değerleri temsil etmektedir. Bu nedenle, yukarıda belirtildiği üzere, ekonomik ve idari kriterlerin tersine müzakere sürecinin konusunu oluşturmamakta, bu sürecin başlayabilmesi için bir önkoşul oluşturmaktadır.

Genel bir çerçeveye sahip olan siyasal kriterlerin değerlendirilmesinde, üye ülkelerin ve çeşitli siyasal görüşlerin algılayışları arasında farklılıklar olduğu

muhakkaktır. Özellikle demokrasi, seçim hukuku, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması gibi konularda daha belirgin temellere oturan “Siyasal Kriterler” anlayışı, “azınlık hakları, azınlıkların korunmasının ve saygı görmesinin anayasal güvenceleri” gibi konularda, farklı görüş ve uygulamalara yol açabilmektedir³¹.

Bu nedenle, tüm aday ülkeler için, “Siyasal Kriterler” listesi farklılaşmakta, her aday ülke için, yeni kriterler, bu listenin içinde yer almakta ya da dışında kalmaktadır.

Türkiye'nin adaylığına ilişkin olarak ise, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan ve Ulusal Programda düzenlenmesi zorunlu kabul edilen kriterler, 4.1 sayılı paragrafın “Kısa Vadeli Siyasal Kriterler” (2001) ve “Orta Vadeli Siyasal Kriterler” (2004) bölümlerinde belirlenmektedir. Kısa vadeli siyasal kriterler (2001) şu şekildedir:

- Düşünce özgürlüğü,
- Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü,
- İşkence uygulamaları ile mücadele,
- Yargı öncesi gözaltı prosedürü,
- İnsan hakları ihlallerine karşı düzenlemeler,
- İnsan hakları eğitimleri,
- DGM'lerin uluslararası standartlara çıkarılması,
- Yargının işlerliğinin ve işleyişinin geliştirilmesi,
- Ölüm cezasının fiilen askıya alınması,
- Anadilde TV - Radyo yayın yasağı.

Orta vadeli siyasal kriterler (2004) ise:

- Temel hak ve özgürlüklerden yararlanmada kanun önünde eşitlik ilkesinin uygulanması,
- Türkiye Anayasasının ve ilgili yasaların, hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi yönünde gözden geçirilmesi,
- Ölüm cezasının kaldırılması,

³¹ **TÜSİAD Yayınları**, “Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğe Doğru. Siyasi Kıstaslar ve Uyum Süreci”, (Aralık 1999, Yayın No: TÜSİAD- T/99- 12/276).

- Birleşmiş Milletler İkiz Sözleşmelerinin yürürlüğe konulması,
- Cezaevlerinde gözaltı koşullarının düzeltilmesi,
- MGK'nin Anayasal statüsünün ve rolünün değiştirilmesi,
- Güneydoğu'da olağanüstü halin kaldırılması,
- Kültürel çoğulculuğun ve kültürel hakların, eğitim alanı dahil, güvence altına alınması.

Bu yönde, Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan hususlara yönelik olarak Ulusal Programını hazırlamıştır.

AB'nin 5. kuşak genişlemesi olarak adlandırılan süreç ise, ODAÜ'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile başlayan ve Avrupa Konseyi'nin Aralık 1997 yılında yapılan Lüksemburg zirvesine kadar uzanan dönemde geliştirilmiş bir düşüncedir. Ancak genişlemeyi olası kılan somut adımlar 1997 Lüksemburg zirvesi ile atılmaya başlanmıştır. Bu süreç halihazırda Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ve Türkiye'yi kapsayan on üç ülkeyi içine almaktadır. Malta 1996 yılında “dondurmuş” olduğu üyelik başvurusunu Ekim 1998 tarihinde tekrar yürürlüğe koymuştur³².

Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs ile müzakereler Mart 1998'de başlamıştır. Avrupa konseyi Aralık 1999'da Helsinki Avrupa zirve toplantısında AB önderlerinden onay alındıktan sonra, katılım sürecinin kapsamlı niteliğini teyit etmiş ve Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ile resmi katılım müzakereleri 15 Şubat 2000'de resmen açıklamıştır. Avrupa Konseyi Helsinki'de Türkiye'nin aday ülkelere uygulanan aynı kriterlere göre Birliğe katılma yolunda bir aday olduğunu da teyit etmiştir³³.

³² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.266.

³³ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-dunya-genisleme.html>, s.265, (28.11.2004).

Katılım müzakereleri iki grup halinde başlatılmış olsa da, her aday kendi başarı durumuna göre değerlendirilmektedir. Birlik tarafından, ülkelerin, kendi başarı durumlarına göre değerlendirilmesini ve bütün üyelik gereklerini karşılayabilir hale geldiklerinde katılmalarını öngören, farklı hız kademelerine dayalı, bütünüyle esnek bir katılım süreci tesis edilmektedir.

Bu karmaşık süreçteki ilk aşama, adaylar ile bir dizi çok taraflı ve iki taraflı toplantılar içeren bir tarama çalışması şeklinde gerçekleşmektedir. Avrupa Komisyonu, bu toplantılar yoluyla, AB Antlaşmaları, mevzuatı ve uygulamalarının tamamı olan ve 100.000 sayfayı bulan 'topluluk müktesebatını' sunabilmekte ve adayların onu uygulama yeteneğini tespit edebilmektedir. Bunun ardından, balıkçılıktan dış ilişkilere kadar uzanan 35 politika başlığı üzerinde ayrıntılı müzakerelere geçilmektedir.

Komisyon, her adayın, AB mevzuatını fiilen uygulamakta kaydettiği ilerlemeyi izlemeye devam etmekte ve bu mevzuatın ulusal hukuka düzgün biçimde aktarılması üzerinde gittikçe daha çok durulmaktadır³⁴.

AB üyelik kriterlerine uygunluğu tespit edilen Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Malta, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya ve GKRK'nin tam üyelikleri 1 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilmiştir. Böylece AB en kapsamlı genişlemesini gerçekleştirmiş ve topluluğun üye sayısı 25'e yükselmiştir.

AB Komisyonu, Bulgaristan ve Romanya için 13 Kasım 2002 tarihinde, 2007 yılında Birliğe tam üye olabilmelerine ilişkin yol haritasını sunmuştur. Her iki ülke ile 2000 yılında açılan üyelik müzakereleri Aralık 2004'te tamamlanmış, 25 Nisan 2005 tarihinde de Katılım Antlaşması Lüksemburg'da imzalanmıştır.

Bulgaristan ve Romanya'nın 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla resmen Avrupa Birliği üyesi olmaları ile birlikte AB'ye üye ülkelerin sayısı 27'ye yükselmiştir.

³⁴ Aynı, s.267.

5. AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI

Birleşmiş Milletler Cemiyeti 1970 yılında, gelişmiş ülkelerin GSMH'lerinin en az % 0,7'sini oluşturan kısmını, fakir ve kalkınmakta olan ülkelere kalkınma yardımı olarak aktarmalarını önermiştir. Günümüzde kalkınmış ülkelerin çok azı bu öneriye uygun hareket etmektedir.

AB kaynaklı aktarılan mali yardımların ülke ekonomileri için taşıdığı önem oldukça fazla olmaktadır. Bu nedenle, söz konusu mali yardımların detaylı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

5.1. AB Mali Yardımlarının Tanımı ve Hedefleri

AB mali yardımlarını, AB'nin kuruluşuna yol açan sebeplerden hareketle tanımlamak ve hatta Birliğin kuruluşundan beri ortak hedeflenenlere ulaşma yolunda, karşılıklı “dayanışma ilkesine” bağlı olarak, gelişme ve refahı tüm topluluğun coğrafyasına yaymayı esas alan faaliyetlerin bütünü şeklinde ifade etmek gerekmektedir³⁵.

Burada sözü edilen ortak hedef ve dayanışma ilkesi, üye ülkelerin kayıplarını doğrudan telafi etmekten çok, bölgesel farklılıkların giderilerek refah düzeyinin tüm Birlik dâhilinde uyumlaştırılması anlamına gelmektedir³⁶. Bu açıdan, mali yardımların ülkelere göre dağılımına bakıldığında, ekonomisi zayıf olan ülkelere öncelik tanındığı görülmektedir³⁷.

AB mali yardımlarının hedefleri aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilmektedir³⁸:

- Bölgesel kalkınmışlık farklarının giderilmesi,
- Üye ülke bazında ve Birlik genelinde refahın artırılması,

³⁵ Serdar Süngü, **AB Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Sayıştay Dergisi, Sayı 54, s.78.

³⁶ Metin Gençkol, **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, (Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 2679, Eylül 2003), s. 6.

³⁷ Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.65.

³⁸ <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der54m3.pdf>, (09.02.2006), s.79.

- Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması,
- Rekabet güçlerinin artırılması,
- Tarım politikaları,
- Yapısal politikalar,
- Çevre politikaları,
- Ulaştırma politikaları,
- Turizm politikaları,
- Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası,
- Eğitim politikası,
- Vergi ve mali sektör uyum politikaları,

Ticaret ve sanayi politikaları ve farklı alanlara ilişkin konularda, birlikteliğin gerektireceği nitelikte hareket etme temeline dayalı hedefler kapsamında verilmektedir³⁹.

AB bütçesinin % 95'i üye ülkelere mali yardımlar olarak verilirken, geri kalan % 5'i ise AB'nin dış yardımları kapsamında, AB dışındaki çok sayıda ülkeye verilmektedir. Hibe şeklindeki bu yardımların dışında Avrupa Kalkınma Fonundan (AKF) da üçüncü ülkelere kaynak sağlanmaktadır.

AB açtığı krediler toplamının % 7–10 düzeyindeki bir kısmını da üçüncü dünya ülkelerinin kullanımına sunmaktadır. AB dış mali yardımlarını aşağıda ifade edilen ülke gruplarına göre sınıflandırmaktadır⁴⁰.

- Afrika, Karayip, Pasifik (AKP) ülkeleri,
- Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (ODAÜ),
- Akdeniz Ülkeleri,
- Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri,
- Asya ve Latin Amerika (ALA) ülkeleri.

³⁹ Aynı, s.78.

⁴⁰ Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.43.

5.2. AB Mali Yardımlarının Türleri ile Kaynak Oluşturan Kurum ve Bankalar

AB Mali Yardımları temel olarak AT bütçesinden kaynaklanan hibe şeklinde yapılan yardımlardan ve AYB tarafından sağlanan ayrıcalıklı kredilerden oluşmaktadır. AYB kredileri 20 yıla varan vadeleri ile kar amacı gütmeyen işletilmektedir. Bu iki ana kalemin dışında da yapılan toplam mali yardımların içerisinde daha az yer kapsayan başka birtakım araçlar da AB'nin hedefleri doğrultusunda kullanılmaktadır⁴¹.

5.2.1. AB Bütçesinden Yapılan Yardımlar ve Türleri

AB bütçesi birden fazla yıla yayılan mali planlar şeklinde hazırlanmaktadır. 2000–2006 dönemini kapsayan 3. Mali Plan, 1999 Berlin Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Planın müzakereleri yaklaşık 20 ay sürmüştür. Bu müzakerelerin uzun sürmesinin sebebi, AB içindeki gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki paylaşım problemidir. Az gelişmiş ülkeler, almakta oldukları mali yardımların artırılması için çaba göstermişlerdir. Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler ise aday ülkelere de yeterince pay ayrılmasını savunmuşlar; fakat, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in muhalefetiyle karşılaşmışlardır. Görüşmeler sonunda, mali yardımın alınması, ilgili ülkenin kamu sektörü bütçe açığının GSYİH'nin %3'ünü geçmemesi şartıyla mümkün olabileceği kararlaştırılmıştır⁴².

AB bütçesinin yıllık büyüklüğü, üye ülkeler toplam GSMH miktarının %1,27'si ile sınırlandırılmıştır⁴³. Topluluğun bütçe gelirleri üye ülkelerin yaptıkları katkılarla, üçüncü ülke mallarından alınan gümrük vergileri ve değişken spesifik ithalat vergisi (tarımsal prelevman gelirleri), v.s gibi kaynaklar tarafından oluşmaktadır. Sağlanan gelirler topluluk politikalarının yürütülmesinde ve yönetim giderlerinin karşılanmasında

⁴¹ Söğüt, a.g.m., s.79-80.

⁴² Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği'nde Mali Yardım Kavgası Türkiye'de Başka Kavgalar**, (Asomedy, Ankara Sanayi Odası, Nisan 2002), s.39, <http://yunus.hecettepe.edu.tr/~bilici/ozgecmis.htm..>

⁴³ Bilici, a.g.e., (2004), s.71.

kullanılmaktadır. Günümüze kadar olan süreçte Topluluk Bütçesinin en büyük bölümü Ortak Tarım Politikası'nın finansmanı için kullanılmıştır⁴⁴.

Türkiye'nin AB Tarım Politikası'na uyum sürecinin zorlu bir süreç olması beklenmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri AB üye ülkelerinin tarım ekonomilerinin güçlü olması ve Türkiye gibi bir tarım ülkesini Birliğe dahil etmenin sıkıntısını yaşamalarıdır. Türkiye'nin toplam nüfusunun yaklaşık üçte biri tarım sektöründe faaliyet göstermekte iken, 38.883,000 hektar alanı tarım faaliyetlerinde kullanılmaktadır. AB 15' in ise tarım sektöründe faaliyet gösteren ortalama nüfusu % 4,0 olmakla birlikte 128.305,000 hektar alanı tarım sektöründe kullanılmaktadır. Bu açıdan karşılaştırıldığında, üretim açığı, kalite ve maliyet sorunları olan Türk tarımının verimliliği sınırlıdır. Çevre, kırsal kalkınma, işlevsellik temel özelliklerini taşıyan ve sürekli reforma tabi tutulan bir tarımsal yapıya uyum sağlaması için Türkiye'nin büyük ölçüde çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bütçe içerisinde yapılan mali yardımların türleri şu şekilde sıralanabilir:

- **Avrupa Sosyal Fonu (ASF):** 1960 yılında kurulmuştur. Fonun temel amacı, yapısal işsizlikle mücadele, çalışma koşullarını iyileştirme, işçilerin mesleki eğitimini sağlama, yaşam standartlarını yükseltme ve işsizlere gelir sağlama olarak belirlenmiştir⁴⁵.
- **Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF):** 1975 yılında kurulmuştur. Toplulukta göreceli açıdan geri kalmış durumdaki yörelerin kalkındırılması ve yapısal uyum programının finansmanı için kredi verilmektedir⁴⁶.
- **Avrupa Garanti ve Yönlendirme Fonu (AGYF):** 1962 yılında kurulmuştur. Adı geçen fondan tarımsal destekleme programlarının finansmanı ve tarımın modernleştirilmesi için kaynak sağlamaktadır⁴⁷.
- **Uyum Fonu (UF):** Maastiricht Anlaşması (madde. 130 D) ile öngörülmüş ve 30 Mart 1993 tarihli ECC 792/93 sayılı Konsey Tüzüğü ile hayata geçirilmiştir. Fonun amacı, AB'nin en fakir ülkeleri olan İspanya,

⁴⁴ Seyidoğlu, a.g.e., (2003), s.231.

⁴⁵ Ergüder Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Birinci Basım, (Ankara:Asil Yayın dağıtım Ltd., 2004), s.72.

⁴⁶ Seyidoğlu, (2003), s.231.

⁴⁷ Süngü, a.g.m., s.81.

Yunanistan, İrlanda ve Portekiz’de çevre ve ulaşım ile ilgili projelere kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur⁴⁸.

5.2.2. Avrupa Yatırım Bankası Kanalıyla Yapılan Mali Yardımlar

Avrupa Yatırım Bankası’nın temel amacı topluluğun dengeli kalkınmasını sağlamak üzere kredi vermektir. Nitekim bu husus Roma Antlaşmasının 2. ve 130. maddelerinde açıklanmıştır. Buna göre; Banka, ortak pazarın dengeli ve sürekli gelişmesine katkıda bulunmak (madde.130) ve topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştırmak (madde. 2) amacıyla krediler vermektedir⁴⁹.

Tablo 8: AYB Kredi Tahsisleri (Milyon Avro)

AB üyelerine	31.200
Aday ülkelere (Litvanya, Estonya, Polonya, Slovenya)	2.700
Akdeniz ülkelerine (Malta, Türkiye)	1.400
Balkanlar (yeniden yapılanma)	320
AKP ülkelerine	520
Güney Afrika	150
Asya Ülkeleri	178
Güney Amerika Ülkeleri	365
Toplam	36.800

Kaynak: Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.68.

5.2.3. Diğer Kaynaklardan Sağlanan Mali Yardımlar

AB Mali Yardımlarının 2002 yılı büyüklüğünü 94 Milyar Avro’su hibeler olmak üzere, 130 Milyar Avro’ya yaklaşmıştır⁵⁰. Bu kaynaklar şunlardır:

⁴⁸ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf> , (2.06.2006), s.24.

⁴⁹ M. Cahit GÜRAN, **Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye ile İlişkiler**, (Ankara,G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, cilt 12, sayı 1-2, 1996), s.297-318.

⁵⁰ Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.67.

- **Avrupa Kalkınma Fonu (AKF):** Roma Antlaşması ile oluşturulan bu fondan, Lome sözleşmesi çerçevesinde, Topluluk ile özel ilişkileri bulunan Afrika, Karayip, Pasifik ülkelerine yardım yapılmaktadır.
- **Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APİF):** Bu fondan parasal birliğe yardımcı olmak üzere dış ödeme güclüğü içine bulunan ülkelere kredi sağlanmaktadır⁵¹.

AB mali yardımlarının kaynaklarına ilişkin genel bir tablo aşağıda yer almaktadır (Tablo 9):

Tablo 9: AB Mali Yardımlarının Kaynakları

Genel bütçe mali yardımları	Genel bütçe dışı mali yardımlar
1. Tarım destekleme yardımları - Avrupa Tarımsal Ve Garanti Yönlendirme Fonu (ATGYF) Garanti 2. Yapısal Eylemlerle İlgili Yardımlar - Avrupa Tarımsal Ve Garanti Yönlendirme Fonu (ATGYF) Yönlendirme - Avrupa Sosyal Fonu (ASF) - Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) - Uyum Fonu (UF) 3. AT İç Politikalarına Yönelik Yardımlar - Araştırma Programları Finansmanı - Kadın ne Erkek Arasında Farklarda Eşitliği Sağlama - Deniz ve Balıkçılık Sektörüne Yapılanlar - Çevre, Sanayi ve Eğitim Yardımları 4. İdari Yardımlar 5. Dış Eylemlere Yapılan Yardımlar	1. AYB Kredileri 2. AYB'nin Verilmesine Aracı Olduğu Krediler - Yeni Topluluk Aracı Kredileri (YTA) - AT Ödemeler Dengesi Kredileri - EURATOM Kredileri - AKÇT Kredileri (2002 sonu itibariyle son buldu) - Edinburg Kredi Mekanizması - Avrupa Yatırım Fonu (AYF) - Avrupa Ekonomik Alanı Antlaşması 3. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Kredileri 4. Avrupa Kalkınma Fonu (AKF) 5. Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APİF)

Kaynak: Serdar Süngü, **AB Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Sayıştay Dergisi, Sayı 54, s.81.

⁵¹ Seyidoğlu, (2003), s.231.

6. AB’NİN 5.GENİŞLEME SÜRECİNDE YER ALAN SEÇİLMİŞ ÜLKELERE YÖNELİK MALİ YARDIMLARI

Mayıs 2004 yılında AB’ne girmiş olan üye ülkelerden Malta hariç diğer hepsi ODAÜ içerisinde yer alırken, Malta ise Türkiye gibi Akdeniz Ülkeleri içerisinde yer almaktadır.

AB Mali Yardımlarının amacı siyasi ve ticari olmanın yanı sıra AB’nin komşu bölge ülkelerini ve global çapta dünya ülkelerini de içine alan bir barış ve istikrar ortamı oluşturarak kendi içindeki barış, istikrar ve bütünleşmeyi sağlamlaştırmaktır.

7. AB’NİN BİRLİĞE YENİ ÜYE OLAN SEÇİLMİŞ ODAÜ İLE MALİ İLİŞKİLERİ

AB’ye yeni üyeler olarak kabul edilen ve edilecek olan ülkeler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte AB’nin ilgi odağı haline gelmişlerdir. Özellikle dağılma tarihinden sonra başka bir değişle 1990 yılı ile birlikte AB, ODAÜ kendi içine alabilmek için gittikçe yoğunlaşan mali işbirliği politikaları geliştirmiştir. 10 yıl içerisinde, 10 aday ODAÜ’ye yapılan toplam yardımlar, AB dış yardımlarının en büyük kalemini oluşturmaktadır⁵².

Yeni üye ülkeler olarak adlandırılan ODAÜ’ye, 1990–2003 döneminde 20.980 Milyon Avro’su hibe olmak üzere, AYB kredileri ile birlikte toplam 37.980 Milyon Avro tutarında kaynak sağlanmıştır. Tablo 10’da tarihler itibarıyla ODAÜ’ye yapılan mali yardımların dağılımını göstermektedir⁵³.

⁵² <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf>, (02.06.2006), s. 3.

⁵³ Süngü, **a.g.m.**, s. 90.

Tablo 10: ODAÜ'ye Yönelik Mali Yardımlar (1990-2003, Milyon Avro)

	Dönem	Miktar	Toplam
Hibeler	1990-1999	8.500	20.980
	2000-2003	12.480	
Krediler	1990-2001	17.000	17.000
Genel Toplam			37.980

Kaynak: Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.79.

Tablo10'da da görüldüğü üzere 2000-2003 döneminde ODAÜ'ye yapılan hibe şeklindeki yardımların 1990-1999 dönemine göre hızlı bir şekilde artmıştır. 4. Mali Plan Dönemine rastlayan bu 2000-2003 döneminde 10 ülkenin Birliğe 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe katılma durumları bunda önemli bir etken olmuştur.

Üyelik ile birlikte AT bütçesine dahil olan bu 10 ülkeye 2004-2006 yıllarında yapılan yardımların miktarı 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesinde belirlenmiştir⁵⁴.

Buna göre 2004 yılında üye olan bu 10 ülkeye yapılan hibe şeklindeki mali yardımlar Tablo 11'de gösterilmektedir:

Tablo11:Üyelik Sonrası Mali Yardımlar (Milyon Avro)

Yıllar	Hibeler	Özel Nakit Akımları	Toplam
2004	9.952	1.260	11.212
2005	12.657	1.129	13.786
2006	14.958	896	15.854
Toplam	37.567	3.285	40.852

Kaynak: Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.79.

⁵⁴ <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der54m3.pdf>, (12.06.2006), s. 90.

AB, 2004-2006 yılları arasında ODAÜ'ye üç ayrı kaynaktan katılım öncesi yardımda bulunulmuştur. Bunlardan birincisi 1990 yılından beri uygulanmakta olan PHARE programıdır. Diğer iki kaynak ise 2000 yılından itibaren işlerlik kazanmış olan ISPA ve SAPARD programlarıdır⁵⁵. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yararlandığı yapısal yardımlar olan ISPA ve tarım ve kırsal gelişim yardımları olan SAPARD programlarından Türkiye yararlanmamaktadır.

Hibe şeklinde olan bu kaynakların dışında AYB ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nın (AİKB) vermiş olduğu krediler de vardır.

7.1. PHARE Programı (Poland and Hungary: Action for Reconstruction of Economy)

OECD ülkelerince kendilerine G-24'ler denilen ve amacı ODAÜ'ye gıda, teknik, ödemeler dengesi ve diğer alanlarda ikili ve çok taraflı yardımların sağlanması amacıyla ilk kez 1998 yılında Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak PHARE programı adı altında bir program oluşturulmuş ve bu ülkelere mali ve teknik yardım yapılmaya başlanmıştır. Programa 1990 yılında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti ve Yugoslavya; 1991 yılında da Romanya dahil edilmiştir. Yine aynı yıl Eylül ayında "Brussels Network" toplantısında Arnavutluk ve son olarak Estonya, Letonya, Litvanya programa dahil edilmiştir⁵⁶.

Temel amacı, ODAÜ'nün Pazar Ekonomisine geçiş sürecinde yardımcı olmak olan bu yardım programı sonradan bir parça şekil değiştirerek, bu kaynaktan sağlanan fonların %30'unun aday ülkelerin adli ve idari sistemlerinin yeniden düzenlenmesinde ve %70'inin AT müktesebatının uygulanması için yapılacak yatırımlara yönelik olarak kullanılmasına karar verilmiştir⁵⁷. ODAÜ'ye PHARE programı ile yapılan Mali Yardımlar şu şekildedir:

⁵⁵ Gençkol, **a.g.m.**, s.24.

⁵⁶ <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der54m3.pdf>, (12.06.2006), s.91.

⁵⁷ Süngü, **a.g.m.**, s. 91; Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.78.

Tablo 12: ODAÜ’ye Yapılan PHARE Yardımları (Milyon ECU⁵⁸)

Dönemler	Yardım Tutarı
1989-1994	4.284
1994-2000	3.350
2000-2006	21.500

Kaynak: Süngü, **a.g.m.**, s.92.

PHARE daha önce belirtilen hedeflerinin dışında ülkelere⁵⁹;

- Çeşitli özel ve kamu kuruluşlarının *know-how* temini,
- Yatırımları özendirme,
- Projelere diğer kaynaklardan kredi olanakları yaratma,
- Doğrudan altyapı yatırımlarını gerçekleştirme gibi işlevleri de üstlenmektedir.

PHARE programı çerçevesinde yapılan Mali Yardımların ülkelere dağılımı şu şekildedir:

Tablo 13: PHARE Programı Çerçevesinde Yapılan Taahhüt ve Yardımlar 1990-2000 Dönemi ve 2000-2006 Katılım Öncesi Dönem (Milyon Avro)

Ülkeler	1990-2000			2000-2006 (1999 Yılı Fiyatları)
	Taahhüt	Sözleşme	Ödeme	
Slovenya	224,3	144,0	122,6	25
Polonya	2.500,3	1.7399	1.609,9	398
Estonya	222,5	171,2	152,7	24
Litvanya	420,7	275,0	227,6	42
Malta	-	-	-	-

Kaynak: Süngü, **a.g.m.**, s.93.

⁵⁸ “Europen Currency Unit”, ECU (Avrupa Para Birimi) Avrupa Birliği’nin ortak para birimi olan Avro’ya geçmeden önce kullandıkları ortak para birimidir. ECU Birliğe üye ülkelerin ulusal para biriminin belirli ağırlıklar oranında katıldıkları bir sepetten oluşmuştur. Üye ülke para birimlerinin sepet içindeki ağırlıkları, ülkelerin Birliğin GSMH’sı ve iç ticareti içindeki paylarına göre belirlenmiştir. Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasında, 1 Ocak 1999 tarihinde Avro’nun kaydi para birimi olarak kullanılmaya başlanmasıyla ECU yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵⁹ Süngü, **a.g.m.**, s.92.

7.2. ISPA Programı (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession)

ISPA programı, ekonomik ve sosyal uyum alanında çevre ve ulaştırma politikalarına ilişkin yatırımlar için mali destek sağlamaktadır. 2000 ve 2006 yıllarını kapsayan programın amacı çevre ve ulaştırma sektörlerinde yürürlükte olan AB mevzuatına aday ülkelerin uyumunu hızlandırmaktır⁶⁰.

ISPA, aday ülkelere 2000–2006 yılları için yılda 1.080 Milyon Avro tutarında yardım yapılmıştır. Ulaştırma ve çevre alanlarında yapılan yardımlar eşit olarak dağıtılmıştır. ISPA, proje maliyetlerinin %75'ini karşılayabilmektedir ancak bazı istisnai durumlarda bu oran %85'e kadar çıkabilmektedir. Geri kalan miktar ise, diğer bazı kurumların, AYB, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Kuzey AYB, Kuzey Avrupa Çevre Fonu ve Ulusal kaynaklar, ortak finansmanı ile sağlanmaktadır⁶¹.

ISPA kapsamında yapılan yardımlar hibe şeklinde olmamaktadır. AB direkt olarak karşılıksız para yardımı yapmak yerine, proje kapsamında yapılacak çeşitli faaliyetlerin maliyetlerine katkıda bulunmaktadır. ISPA üç çeşit sözleşme ile aday ülkelere aktarılmaktadır. Bunlar:

- Proje kapsamında gerekli olan hizmet maliyetlerinin karşılanması,
- Proje için gerekli olan malzeme ve ekipman maliyetinin karşılanması,
- Projenin gerçekleştirilmesi kapsamındaki işlerin maliyetinin karşılanması şeklindedir.

ISPA kapsamında yapılan yardımlar, aşağıdaki kriterler esas alınarak belirlenmektedir:

- Nüfus
- Kişi başına GSYİH (satın alma gücü paritesine göre)
- Ülke yüzölçümü

⁶⁰ Hakan Karabacak, **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği**, Maliye Dergisi, s.86,

⁶¹ Gençkol, **a.g.m.**, s.146.

Bu kriterlere göre Tablo 14’te görüldüğü üzere 2000 yılında, 10 yeni ülke içerisinde, en fazla yardım alan ülke 406.6 Milyon Avro ile Polonya, en az yardım alan ülke ise 16 Milyon Avro ile Slovenya olmuştur⁶².

Tablo 14: ISPA Yıllık Yardımları (2000 Yılı Bütçe Tahminleri) (Milyon Avro)

Ülkeler	Bütçe Tahmini	Yüzde
Slovenya	16,0	1,44
Polonya	406,6	36,65
Estonya	29,9	2,70
Litvanya	50,5	4,55
Malta	-	-

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.147.

–: Malta bu programa dahil değildir.

2007 itibariyle ISPA yerini Katılım Öncesi Aracı adı altında yeni bir mali araca bırakacaktır⁶³. Katılım Öncesi Aracı beş bileşeni öngörmektedir: geçiş ve kurumsallaştırma bileşeni; bölgesel ve sınır ötesi bileşeni; bölgesel kalkınma bileşeni (ISPA yerine); insan kaynakları geliştirme bileşeni; kırsal kalkınma bileşeni. Bu çerçevede, Türkiye’nin karşılaştığı sorunlar, çevre müktesebatına uygunluk sağlaması için gerekli finansmanın sağlanması, bu yönde çalışacak kurumun belirlenmesi ve buna bağlı olarak Çevre ve Orman Bakanlığı’nın idari kapasitesinin güçlendirilmesidir.

7.3. SAPARD Programı (Special Action Programme for Agricultural and Rural Development)

SAPARD programı, aday ülkelerin ortak Tarım Politikası ve Tek Pazara katılım yönündeki hazırlıklarına ilişkin üstlendikleri çabaların desteklenmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede programın başlıca hedefleri aday ülkelerin tarımsal ve kırsal kalkınmadaki önceliklerini gerçekleştirmelerine ve bu konudaki sorunlarını çözmelerine

⁶² Aynı, s.146-148.

⁶³ AB Resmi İnternet Sitesi, <http://Europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50020.htm>, 18.12.2006, 20:51.

yardımcı olmak ve Ortak Tarım Politikası ve diğer tarımsal önceliklere ilişkin Topluluk müktesebatının uygulamasına katkıda bulunmaktadır⁶⁴.

SAPARD kapsamında yapılan yardımlar, aşağıdaki kriterler esas alınarak belirlenmektedir:

- Tarımsal alan,
- Çiftçi nüfusu,
- Kişi başına GSYİH (satın alma gücü paritesine göre)

SAPARD programıyla ülkelere yapılan yıllık yardımlar aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir. Buna göre 10 yeni üye ülke içerisinde 540 Milyon Avro'luk tahsisattan en büyük payı alan ülke 175 Milyon Avro ile Polonya'dır.

Tablo 15: SAPARD Yıllık Yardımları (2001 fiyatları, Milyon Avro)

Ülke	Yıllık Tahsisat
Slovenya	7
Polonya	175
Estonya	13
Litvanya	31
Malta	-

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf>, (02.06.2006), s.150-151.

7.4. Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredi Tahsisleri

Aday Ülkelere Avrupa Yatırım Bankası tarafından kredi tahsisleri sağlanmaktadır. AYB kredilerinden gerek kamu gerekse de özel sektör projelerinin yararlanabilmektedir. AYB kredileri ulaştırma, haberleşme, çevre, enerji, sanayi, tarım ve hizmetler sektörüne verilmektedir. Desteklenecek projelerin sınır-ötesi niteliğine sahip olması tercih edilmekte ve kredi oranı genel olarak projenin toplam yatırım

⁶⁴ <http://www.maliye.gov.tr/apk/md146/ABmaliyardim.pdf>, (12.07.2006), s.88.

maliyetinin yüzde 50'sini aşmamaktadır. AYB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Akdeniz Ortaklığı kredi paketleri, aday ülkelere yönelik Katılım Öncesi Yardım İmkânı, TERRA (Deprem sonrası rehabilitasyon ve yeniden yapılanma için Avrupa Konseyi'nin girişimi ile 29 Kasım 1999 tarihinde oluşturulan AYB özel kredi paketidir) ve Gümrük Birliği'ni Desteklemeye Yönelik Kredi paketi Türkiye'nin kullanımına açıktır.

8. AB'NİN BİRLİĞE YENİ ÜYE OLAN ÜLKELERDEN BİR AKDENİZ ÜLKESİ OLAN MALTA İLE MALİ İLİŞKİLERİ

Kıbrıs ve Türkiye gibi Akdeniz Ülkesi grubunda yer alan Malta, ODAÜ Ülkeleri olarak tanımlanan ülkelerin faydalandığı PHARE Programı, ISPA Programı ve SAPARD Programlarından farklı olarak aşağıdaki şekliyle ifade edilen mali yardımlardan yararlanmıştır.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, 1995 yılında kabul edilen Barselona Deklarasyonu ile kabul edilmiştir. Bu ortaklıkla birlikte, 2010 yılına kadar Akdeniz havzası ve AB ülkelerinin bir serbest ticaret alanı anlayışı çerçevesinde bütünleşmesini hedeflemiştir⁶⁵.

Akdeniz Ülkelerinden AB'ne yönelik göç tehdidi, AB açısından işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu işbirliği ile söz konusu ülkelerdeki teknik insan gücünün eğitilmesi, ortak araştırma projelerinin desteklenmesi, bu ülkelere teknoloji transferi yapılması, başka bir deyişle; bu ülkelerde refah düzeyinin artırılmasına ve istikrar ve barış ortamının sağlanmasına yardımcı olunması amaçlanmaktadır⁶⁶.

Akdeniz Ülkelerine sağlanan mali yardımlar, uzun yıllar mali protokoller kanalıyla ikili düzeyde yapılmıştır. Yardımlar 1992 yılında başlayan yenileştirilmiş Akdeniz Politikası yardımıyla yatay işbirliğine dönüştürülmüştür. 1996 yılından itibaren

⁶⁵ Bilici, **a.g.e.**, (2004), s. 80.

⁶⁶ Aynı, s.105.

ise yine tüm Akdeniz Ülkelerinin ortak yararlanmasına açık olan MEDA⁶⁷ programı ortaya konulmuştur⁶⁸.

Avrupa-Akdeniz İşbirliğinin mali kaynakları aşağıda yer alan Tablo 16’da değerlendirilmektedir:

Tablo 16: Avrupa-Akdeniz İşbirliği Mali Kaynakları (1978-1999)

Dönem	Tarih	Hibe ve Risk Sermayesi	AYB Kredileri
Protokol 1	1978-1981	307	332
Protokol 2	1982-1986	415	560
Protokol 3	1987-1991	615	940
Protokol 4 ve Yatay İşbirliği	1992-1996	1.305	3.018
MEDA	1995-1999	3.424	3.900

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.94.

Tablo 16’dan da anlaşıldığı üzere, ilerleyen dönemlerde, Avrupa-Akdeniz İşbirliği çerçevesince öngörülen yardım miktarlarında artış gözlenmiştir. Özellikle 4. Protokol Döneminde büyük bir sıçrama gerçekleşmiştir. Bu dönemde hibe ve risk sermayesi yardımları %112 oranında, AYB Kredileri ise %221 oranında artmıştır.

Malta ve Kıbrıs MEDA programından sadece bölgesel işbirliği kapsamında yardım alabilmektedir. Çünkü Malta ve Kıbrıs yüksek kişi başına GSYİH’ye sahiptir⁶⁹. Yardımlar önemli ölçüde kredi kısmen de bağış şeklinde olmaktadır⁷⁰.

8.1. Malta’ya Yönelik Mali Yardımlar

1986-1995 yıllarında Akdeniz ülkelerine yapılan AT yardımlarına bakıldığında Malta’nın toplam yardımlar içerisindeki payının %1 olduğu görülmektedir. Ayrıca

⁶⁷ “Mediterranean Economic Development Area”, MEDA, (Akdeniz Kalkınma Yardımları).

⁶⁸ Aynı, s.80.

⁶⁹ Gençkol, **a.g.m.**, s.121.

⁷⁰ Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.105.

Akdeniz ülkelerine toplam olarak 4901,2 Milyon ECU yardım yapılmış ve Malta'ya bu yardımdan 53,7 Milyon ECU verilmiştir.

Tablo 17: Akdeniz Ülkelerine AT yardımı (1986-1995, Milyon ECU)

	1986-1990		1991-1995		1986-1995	
	Tutar	Yüzde	Tutar	Yüzde	Tutar	Yüzde
Malta	31,1	2	22,6	1	53,7	1
Akdeniz Ülkeleri	1.566,6	100	3.334,6	100	4.901,2	100

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.91.

8.2. Malta'ya Yönelik Krediler ve Sübvansiyonlu Krediler

AB'nin Akdeniz Ülkelerine yapmakta olduğu mali yardımların önemli bir bölümü AYB'nin açmış olduğu kredilerden oluşmaktadır.

AYB'nin Akdeniz bölgesinde 1974 yılından itibaren vermiş olduğu kredilerin %90'ı enerji, su, ulaşım ve sanayi sektörü projelere verilen kredilerdir. Geriye kalan sektörler ise büyük ölçüde tarım, telekomünikasyon ve şehir altyapısı sektörleridir.

AYB, 1977-1999 döneminde Komisyon adına toplam 752 Milyon ECU tutarında bir kaynak yönetmiştir. Bu kaynağın 470 Milyonluk kısmı, Komisyon'un yapmış olduğu faiz sübvansiyonlarıdır. Geriye kalan 282 Milyon ise, Komisyon'un risk sermayesi suretinde vermiş olduğu kredileri kapsamaktadır⁷¹.

Akdeniz Ülkelerinden biri olan Malta'nın 1977-1999 döneminde AYB'den sağladığı krediler ve faiz sübvansiyonları Tablo 18'de görülmektedir:

⁷¹ Gençkol, **a.g.m.**, s.107-109.

Tablo 18: AYB Tarafından Akdeniz Ülkelerine Aktarılan Krediler (Milyon ECU)

	1977-1981		1982-1986		1987-1991		1992-1996		1992-1996		1997-2000		1976-2000	
	Protokol 1		Protokol 2		Protokol 3		Protokol 4		Protokol Dışı		MEDA		Toplam	
	Tümü	Süb.	Tümü	Süb.	Tümü	Süb.	Tümü	Süb.	Tümü	Süb.	Tümü	Süb.	Tümü	Süb.
Malta	16	16	16	16	23	23	30	0	15	15	0	0	100	70
Akdeniz Ülkeleri	418	242	669	570	1,100*	510	1,265	390	1,800	556	2,310	634	7,562*	2,902

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.110.

Süb: Faiz sübvansiyonundan yararlanan kredi miktarı

*50 Milyon ECU tutarındaki istisnai yardımı içerir.

Sübvansiyon edilen AYB Kredileri Tablo 19’da belirtildiği gibidir:

Tablo 19: Sübvansiyon edilen AYB Kredileri (Milyon ECU)

	Protokol Dışı		MEDA		Toplam (Protokol Dışı+MEDA)		
	Sübvansiyon Edilen Krediler	Faiz Sübvansiyonları	Sübvansiyon Edilen Krediler	Faiz Sübvansiyonları	Toplam Sübvansiyon Edilen Krediler	Toplam Faiz Sübvansiyonları	Sübv. Yüzdesi
Malta	15,0	2,8,0	0,0	0,0	15,0	2,8	18,7
Akdeniz Ülkeleri	556,0	120,2	634,0	135,3	1.190,0	255,5	21,5

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.112.

AYB Kaynaklarından 1974–2002 yılları arasında Malta’ya yapılan yardımların tüm Akdeniz Ülkelerine yapılan yardımlar içerisindeki payı ise %0,9’dur.

Tablo 20: AYB Kaynaklarının Ülkelere Dağılımı (1974-2002, %)

Ülke	Yüzde (%)
Türkiye	16,90
Tunus	13,40
Suriye	3,40
Fas	15,70
Malta	0,90
Cezayir	15,40
Kıbrıs	4,40
Mısır	16,80
Batı Şeria/Gazze	1,80
İsrail	1,90
Ürdün	4,60
Lübnan	4,80
Toplam	100,00

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.124.

Tablo 20’de, AYB kaynaklarının ülkelere göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre, Türkiye %16,9 ile ilk sırada; Mısır ise %16,8 ile ikinci sırada yer almaktadır.

Malta’ya topluluk bütçesinden yapılan yardımların toplu olarak tek bir tabloda gösterilmesi ise aşağıdaki tablo da yer almaktadır:

Tablo 21: Topluluk Bütçesinden Yapılan Yardımlar (Milyon ECU)

Ülke	AYB Özkaynak	Risk Serm.	Özel Şarh	Hibe	Toplam
Malta	85,0	4,5	8,0	41,0	138,8
Akdeniz Ülkeleri	5.682,0	128,5	1.319,0	2.225,0	9.354,0

Kaynak: DTM., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.300; aktaran: Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.106.

İKİNCİ BÖLÜM

AB SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. TÜRKİYE VE AB

AB ile 1960’ların başında başlayan yasal süreç ile kurumsal bir bağlılık içinde olan Türkiye’nin AB’ye adaylığı 10–11 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde teyit edilmiş; bu çerçevede diğer aday ülkelerle aynı koşullara tabi olmak üzere Katılım Öncesi Stratejisinden faydalanması öngörülmüştür.

Aday ülkenin tam üyeliğe hazırlanması için gerekli çalışmaların yürütüldüğü dönem olarak tanımlanabilecek Katılım Öncesi süreçte AB mali kaynakları bu hedefe yönelik olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede Katılım Öncesi süreç Türkiye ile AB mali işbirliği ilişkilerinin diğer aday ülkelerde olduğu gibi yeni ve merkezi olmayan bir yapılanma (Decentralized Organization) kapsamında yürütülmesini de beraberinde getirmektedir.⁷² Merkezi olmayan yapılanma çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından sağlanacak mali yardımların “Katılım Ortaklığı Belgesi” ve “Ulusal Program”da yer alan önceliklere uygun projeler kapsamında hayata geçirilebilmesi için yeni ve merkezi olmayan bir yapılanmaya gidilmesi zorunluluğu doğmuş ve bu düzenlemeyi yapmak üzere, 18 Temmuz 2001 tarih ve 2001/ 41 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır. Genelge ile Merkezi Olmayan Yapılanma içerisinde, “Ulusal Mali Yardım Koordinatörü”, “Mali İşbirliği Komitesi”, “Ulusal Fon ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi”, “Ortak İzleme Komitesi” ve “Merkezi Finans ve İhale Birimi” gibi birimler oluşturulmuştur⁷³.

Bu bölümde, Türkiye-AB ilişkileri ile AB mali yardımları çerçevesinde Türkiye genel olarak değerlendirilmektedir.

⁷² İKV, *Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Mali Aracı MEDA ve Türkiye*, (İstanbul: İKV Yayınları No: 169, Haziran 2002) s. 23.

⁷³ <http://www.euturkey.org.tr/abportal/content.asp?CID=863&VisitID={FC1A51ED-820B-40BB-B8CE-43218763FDD0}&Time=3636>, 12.06.2005

2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Türkiye 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması'nın 238. maddesinin verdiği hakla 31 Temmuz 1959 tarihinde Birliğe üye olmak amacıyla başvurmuştur⁷⁴.

Türkiye'nin AET'de "ortak üye" olmasını sağlayan, taraflar arasında ortak bir gümrük birliğine dayanan ve ileride tam üyeliği öngören Ortaklık Antlaşması, 25 Haziran 1963 tarihinde Brüksel'de parafe edilmiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Tam ismi "Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Antlaşma" ya Ankara'da imzalandığı için Ankara Antlaşması da denilmektedir⁷⁵.

Antlaşmanın amacı: Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam standardının yükseltilmesini sağlama gereğini tamamen göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir⁷⁶.

Söz konusu antlaşma, hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamalı bir süreçten sonra Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşeceğini öngörmüştür. Bu aşamaların her hangi birinden diğerine geçiş otomatik olmayıp, Ortaklık Konseyi'nin kararına bağlanmıştır⁷⁷.

2.1. Hazırlık Dönemi

Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile başlayan ve 1 Ocak 1973 tarihine kadar devam eden hazırlık dönemi dokuz yılı kapsamıştır. Söz konusu dönemde Türkiye ileride üzerine düşecek yükümlülükleri üstlenebilecek duruma gelmek için Topluluğun da yardımlarıyla ekonomisini güçlendirmeye çalışmıştır⁷⁸.

⁷⁴ Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Birinci Basım, (Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş., 1997), s.125.

⁷⁵ Karluk, **a.g.e.**, (2003), s. 673-674.

⁷⁶ DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.310.

⁷⁷ Bilici, **a.g.e.**, (1997), s.125.

⁷⁸ Aynı, s.126.

Prensipte beş yıl sürmesi öngörülen hazırlık sürecinde, Türkiye'ye tek taraflı tarife kotaları açılmıştır. Tarife kotalarında, kota miktarı limiti içinde tercihli bir tarife uygulanmış; kota miktarı aşılnca normal tarifelere geçilmiştir⁷⁹.

Hazırlık döneminde uygulanan Birinci Mali Protokol ile Türkiye'ye 175 Milyon ECU tutarında kredi verilmiştir.

2.2. Geçiş Dönemi

Geçiş Dönemi ile ilgili ayrıntıları düzenleyen belge Katma Protokol'dür. Katma Protokol, 23 Kasım 1970'te imzalanmıştır ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol'e göre 1973 ve 1995 yılları arasında kalan 22 yıllık süreç Geçiş Dönemi'dir.

Bu dönemde Topluluk ile Türkiye arasında gümrük birliği gerçekleştirilmiş; gümrükler sıfırlanmıştır. Ayrıca Türkiye Topluluk dışında kalan ülkelere karşı kendi gümrük tarifesi uygulamadan kaldırıp, Topluluk Ortak Gümrük Tarifesi (OGT)⁸⁰'ni uygulamaya koymuştur. Gümrük Birliğinin sağlanmasının ardından Topluluk Üyesi Ülkeler ve Türkiye ithalatta eş etkili resimler ve miktar kısıtlamaları koyamayacaktır. Aynı şekilde ihracatta ve ithalatta milli üretimi destekleyici veya koruyucu önlemler alınamayacaktır, hükümleri kabul edilmiştir⁸¹.

Geçiş döneminde uygulamaya konulan değişiklikler şu şekildedir:

- **Gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması:** Katma Protokol'ün ticari hükümlerini yürürlüğe koyan Geçici Anlaşma'nın 31 Aralık 1972 tarihinde uygulamadan kalkması ile Katma Protokol, 1 Ocak

⁷⁹ Karluk, **a.g.e.**, (1998), s.25.

⁸⁰ Ortak Gümrük Tarifesi, AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük tarifesidir. OGT her yıl, bir Konsey Tüzüğü ekinde yayınlanıyor. İthalata ilişkin kurallar çerçevesinde, gözetim ve korunma önlemleri, kotaların dağıtımına ilişkin ortak kurallar, anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemleri, haksız ticari uygulamalara karşı Birlik çıkarlarının korunması, vb. konular ele almaktadır. İhracata ilişkin konular çerçevesinde ise, ihracatta ortak kurallar ile ihracat kredileri üzerinde durulmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, ikili ya da bölgesel bazda, AB ile üçüncü ülkeler arasındaki özel ticari ilişkileri düzenleyen anlaşmalar Ortak Ticaret Politikası'nın araçları arasında yer almaktadır. Ayrıca, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi kapsamında, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçlerini desteklemek amacıyla, gelişmiş ülkeler tarafından tek taraflı ticari tavizler de sağlanmaktadır.

⁸¹ Bilici, **a.g.e.**, (1997), s.126-127.

1973'ten itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu döneme geçişle taraflar, karşılıklı ödün vererek bir "Gümrük Birliğini" gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Kurulacak gümrük birliğinin Roma Antlaşması'nda olduğu gibi sanayi ürünlerini kapsamayı öngörülmüş; tarımsal ürünler için ortak bir tarım politikası kabul edilmiştir.

- **Ortak gümrük tarifesine uyum:** Topluluk Üyeleri, 1 Temmuz 1968'de ortak gümrük tarifesine uyumu sağlamışlar ve bu tarihte OGT'yi yürürlüğe koymuşlardır. Katma Protokol'e göre Türkiye, 12 ve 22 yıllık süreler sonunda Topluluğun OGT'ye uyumunu sağlaması öngörülmüştür.
- **Kotaların Kaldırılması:** Türkiye, Topluluk çıkışlı ithalata uygulanan kısıtlamalarını tedricen kaldırmak ve liberal olmayan maddelerin ithalatında Topluluk lehine kontenjan açmakla yükümlüdür. Türkiye ile Topluluk arasında tam bir gümrük birliğinin kurulabilmesi için, gümrük vergileri gibi miktar kısıtlamalarının da kaldırılması gerekmektedir.
- **İhracat miktar kısıtlamaları ile ihracat vergilerini kaldırılması ve tekellerin düzenlenmesi:** Taraflar aralarındaki ithalat ve ihracatta yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymaktan ve bu Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihinde karşılıklı ticari ilişkilerinde uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri arttırmayacakları öngörülmüştür.
- **Tek vergi prensibine dayalı olarak hazırlanan yeni ithalat rejimi çerçevesinde Gümrük Birliği:** 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren uygulanmak üzere ithalatta ürününe göre tek bir gümrük vergisi ve bu kapsamda tek bir fon alınması prensibine dayalı olarak hazırlanan yeni ithalat Rejimi kararı yürürlüğe konmuştur.
- **Ad-hoc komite toplantıları sonucunda hızlandırılmış gümrük indirimleri ve Gümrük Birliği için iki temel şart:** Bunun için gerekli olan ortak ticaret ve rekabet politikalarına uyumun sağlanmasıdır.

2.3. Son Dönem

Türkiye ile AET ortaklığının üç dönemde oluşacağı, Ankara Antlaşması'nın 2. maddesinde belirtilmiştir. Gümrük Birliğine dayanacak tarafların, ekonomi politikalarında uyumlaştırma sağlamaları öngörülmüştür. Son döneme geçiş otomatik olarak değil; Roma Antlaşması İkinci Bölüm'de belirtildiği gibi 4'er yıldan 3 dönemlik bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Fakat, 12 yıl sürelik olan bu dönemin en fazla 14 yıla kadar uzatılabileceği belirtilmiştir.

Türkiye'nin AB'ye tam entegrasyonunun öngörüldüğü başka bir ifadeyle, üyelik başvurusunun yapılacağı dönemdir. Bu döneme gelinceye kadar Gümrük Birliği sağlanmış, ekonomik politikalar tam bir eşgüdümle çalışmaya başlamış olmalıdır.

Son olarak Türkiye ile AB arasında 6 Mart 1995 tarihli Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı ile gümrük birliği başlatılmıştır. 1 Ocak 1996 tarihinde başlayan Gümrük Birliği'ne Avrupa Parlamentosu da onay vermiştir⁸². AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren “Geçiş Dönemi”ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 01.01.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde “Son Dönem”e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girmiştir. 1997'de Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Lüksemburg'da toplanmış; Konsey Başkanı Türkiye'nin AT üyeliğine ehil olduğunu ve diğer tam üyeliğe başvuran ülkelerle birlikte, aynı kriterler altında değerlendirileceğini vurgulamıştır. 1999'da ise, Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmıştır. 2001 yılında, Avrupa Konseyi Belçika'nın Leaken kentinde toplanmıştır. Zirvenin sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edilmiştir. 3 Ekim 2005'te ise, Lüksemburg'da toplanan AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır.

⁸² Bilici, **a.g.e.**, (1997), s.128 ve Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.84.

Türkiye, Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanlarının 17 Aralık 2004 Zirvesi'nde aldığı karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Bu karar alınırken, AB Komisyonu'nun Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşıladığını belirten tavsiye kararı göz önünde bulundurulmuştur. Böylece, Türkiye'nin AB üyelik süreci son aşamasına girmiştir.

Bu gelişmenin devamında Türkiye 20 Ekim 2005 tarihinde AB üyelik müzakerelerine ilişkin tarama sürecine başlamıştır. AB Komisyonu, Kasım 2005'te yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamıştır. Komisyon 2005 İlerleme Raporu'nda ise, Türkiye'nin işleyen bir pazar ekonomisine sahip olduğunu dolayısıyla Kopenhag kriterlerinin ekonomik bölümünü yerine getirdiğini ilk kez kabul etmiştir. Türkiye'nin bu aşamadan sonra, AB Komisyonu'nun 8 Kasım 2006'da açıkladığı son İlerleme Raporu'ndaki değerlendirmeleri ışığında raporda yer alan öncelikleri yerine getirmesi gerekmektedir. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin Ek Protokol'de yer alan yükümlülüklerini yerine getirerek, limanlarını G. Kıbrıs'a açması gerektiği belirtilmektedir. Türkiye ise soruna BM nezdinde çözüm bulunması gerektiğini AB'ye bildirmiştir. Tarama sürecinde kaydedilen ilerlemeye karşın, Kıbrıs konusunda yaşanan anlaşmazlık süreci yavaşlatmıştır.

11 Aralık'ta gerçekleşen AB Genel İşler Konseyi'nde bir araya gelen AB üye ülkelerinin Dışişleri Bakanları uzun süren tartışmaların ardından 8 fasılda müzakerelerin şimdilik başlatılmamasını öneren 29 Kasım tarihli Komisyon Tavsiyesini kabul etmiştir. Bu çerçevede, Komisyon Türkiye'nin Ek Protokol'e ilişkin taahhütlerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar, Türkiye'nin G. Kıbrıs'a yönelik kısıtlamalarını ilgilendiren politika alanlarını kapsayan 8 başlığın açılmayacağı ve geçici olarak kapatılacağı kararlaştırılmıştır. Bu başlıklar şunlardır:

- Malların Serbest Dolaşımı
- Yerleşim Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi
- Mali Hizmetler
- Tarım ve Kırsal Kalkınma
- Balıkçılık

- Ulaştırma Politikası
- Gümrük Birliği
- Dış İlişkiler

Öte yandan Konsey, müzakere sürecinin devam ettiğini ve teknik hazırlıkların tamamlandığı başlıkların hemen açılacağını vurgulamıştır. Bunun üzerine Avrupa Birliği Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER), 20 Aralık 2006’da Türkiye’ye Sanayi-İşletme Politikası konusunda müzakerelerin açılmasına ilişkin davet mektubu gönderilmesine karar vermiştir⁸³.

3. TÜRKİYE AB SÜRECİ VE AB’NİN TÜRKİYE’YE SAĞLADIĞI MALİ YARDIMLAR

Türkiye ile AB arasındaki mali ilişkileri: “Gümrük Birliği Öncesi Dönem (1964-1996)”, “Gümrük Birliği Sonrası Dönem (1996-2000)”, “Adaylık Dönemi” ve “Marmara Depremi Sonrası Dönem” olarak 4 ana başlık altında incelemek mümkündür.

Türkiye AB Ortaklık Antlaşması’nın 3. maddesinde Topluluğun Türkiye’ye ekonomisini güçlendirmesi için geçiş dönemi ve son dönem boyunca üzerine düşecek yükümlülükleri üstlenebilecek hale gelmesini sağlamak amacıyla yardımda bulunacağını öngörmektedir. Ankara Antlaşması’nın başlangıç maddesinde yer alan *“Türk ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye’ye ekonomik bir yardım yapılması gerekliliğini göz önünde bulundurarak; Türk halkının yaşam standardını iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğunun getireceği desteğin, ilerde Türkiye’nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağını kabul ederek...”* ifadesi de AB’nin yardım taahhütlerini yinelemektedir. Ayrıca, bilindiği üzere 10-11 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye’nin AB’ye adaylığı teyit edilmiş; bu çerçevede diğer aday ülkelerle aynı koşullara tabi olmak üzere Katılım Öncesi Stratejisinden faydalanması öngörülmüştür.

⁸³ <http://www.ikv.org.tr/katilimmuzakereleri.php> , (24.01.07).

Topluluğun Türkiye'ye yaptığı yardımlar, diğer aday ülkelerde de olduğu gibi genellikle kredi şeklinde kısmen de bağış şeklinde verilmektedir. Bu yardımların miktarları ve uygulanma şartları imzalanan mali protokoller aracılığıyla belirlenmektedir. Yapılan yardımlar ya genel bütçe kaynaklarından ya da AYB kaynaklarından sağlanmaktadır⁸⁴.

3.1. Gümrük Birliği Öncesi Dönem (1964-1996)

1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile AET ve Türkiye arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Bu bakımdan, Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe giriş yılı, AB ile Türkiye arasındaki mali işbirliğinin başlangıç tarihi olarak alınabilir⁸⁵.

Daha önce belirtildiği gibi, bu dönemde Türkiye'ye yönelik mali yardımlar esas olarak Mali Protokollerle yürütülmüştür. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmesini teşvik amacıyla 1964-1981 yılları arasında üç ayrı Mali Protokol bir de Tamamlayıcı Protokol imzalanmıştır. 1981 yılı sonrasında 600 Milyon Avro tutarında Dördüncü Mali Protokol hazırlanmış olsa da siyasi gerekçeler ve Yunanistan'ın engellemeleri nedeniyle, Topluluk Organlarının onayından geçirilemediğinden, yürürlüğe girmemiş dolayısıyla kullanılmamıştır⁸⁶.

1980 yılında Topluluk, Türkiye'deki güç şartlarla bağlantılı olarak bir özel yardım paketi hazırlamış (özellikle enerji, sağlık, çevre ve eğitim sektörlerinde uygulanacak toplam 11 proje için hibe) ve ayrıca 1991 yılında Körfez Savaşı'ndan en çok etkilenen ülkelere yapılan mali yardımlar kapsamında kredi sağlamıştır.

⁸⁴ Bilici, a.g.e., (1997), s.129.

⁸⁵ <http://www.maliye.gov.tr/apk/md146/ABmaliyardim.pdf> , s.91

⁸⁶ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, internet sitesi <http://www.abgs.gov.tr>, "Helsinki önceki dönem", ve www.btso.org.tr/documentsabmaliyardim.doc, (27.07.2005), s.1.

Tablo 22: Gümrük Birliği Öncesi Mali Yardımlar (Milyon Avro)

Mali Yardımların Kaynağı	Mali Yardımın Şekli	Dönem	Taahhüt	Fiili Kullanım
I. Mali Protokol	Kredi	1964-1969	175	175
II. Mali Protokol	Kredi	1971-1977	220	220
Tamamlayıcı Protokol		1971-1977	47	47
III. Mali Protokol	Kredi	1979-1982	310	310
Özel Yardım Paketi (özel işbirliği fonu)	Hibe	1982-1986	75	75
IV. Mali Protokol	375 Hibe 225 Kredi	1982-1986	600	Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamadı
Körfez Savaşı	Kredi	1991	175	175
Özel Mali İşbirliği (idari işbirliği fonu)	Hibe	1993	3	3
Gümrük Birliği Öncesi Toplam:			1.605	1.005

Kaynak: DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.445.

AB'nin Mali Protokoller sisteminden vazgeçip, proje bazında kredi-hibe sistemine geçmesi ile mali ilişkiler, 1980'lerin sonunda Topluluk ile Akdeniz Ülkeleri arasındaki ikili ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan Yenileştirilmiş Akdeniz Programı (YAP) kapsamında sürdürülmüştür. 1992–1996 Döneminde uygulanan YAP, Akdeniz Ülkeleriyle Ekonomik diyalogun güçlendirilmesi, ilgili ülkelerdeki yatırımların teşviki, bu ülkelerin mallarının Topluluk pazarına girişinin kolaylaştırılması, yatırımların geniş ölçeklerde gerçekleştirilmesinin sağlanması ve bu ülkelerin Topluluğun gelişme süreciyle ilişkilendirilmesi hususunu içermektedir. YAP çerçevesinde Türkiye'ye ayrılan kaynak, Tablo 28'de görüldüğü üzere AYB kredisi şeklinde 339,5 Milyon Avro'dur⁸⁷.

⁸⁷ DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (Ankara: Kasım 2002), s.445.

Tablo 23: YAP Çerçevesinde Ayrılan Kaynaklar (Milyon Avro)

	Proje Finansmanı
Topluluğun ayırdığı kaynak	2.030,0
Türkiye'ye verilen	339,5
Finansman türü	AYB Kredisi
	Mali Protokol
Topluluğun ayırdığı kaynak	4.405,0
Finansman türü	AYB Kredisi ve Bütçeden Hibe

Kaynak: DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.445.

3.1.1. I. Mali Protokol

I.Mali Protokol Ankara Antlaşması ile aynı tarihte yani 12.9.1963 tarihinde imzalanmıştır. Protokol Türkiye'ye 175 Milyon ECU tutarında uygun koşullu kredi verilmesini öngörmektedir⁸⁸.

Bu Protokol ile sağlanan kredilerin tümü kullanılmıştır. Alınan yardımlarla 11'i kamu, 33'ü özel sektöre ait olmak üzere toplam 44 projenin finansmanına katkıda bulunulmuştur. Kamu projelerine 145,1 Milyon ECU, özel sektör projelerine ise 29,9 Milyon ECU tutarında kredi tahsis edilmiştir. 44 projenin 7'si altyapı, 37'si ise sanayi projesidir⁸⁹.

3.1.2. II. Mali Protokol

23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol ile birlikte imzalanmış ve 1 Ocak 1973 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu mali protokol çerçevesinde 195 Milyon ECU topluluk bütçesinden, 25 Milyon ECU ise AYB öz kaynaklarından olmak üzere toplam

⁸⁸ Bilici, **a.g.e.**, (1997), s.130.

⁸⁹ DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (Ankara: Kasım 2002), s.335.

220 Milyon ECU tutarında kredi verilmesi öngörülmüş ve verilen bu kredinin tamamı kullanılmıştır⁹⁰.

AYB öz kaynaklarından verilmesi öngörülen 25 Milyon ECU tutarındaki kredi, özel sektörün normal karlılıktaki projelerine ayrılmıştır. 195 Milyon ECU tutarındaki krediden 175 Milyonu kamu sektörü projelerine ve 20 Milyonu özel sektör projelerine “özel şartlı kredi şeklinde” ayrılmıştır⁹¹.

Söz konusu Protokol 1 Ocak 1973 tarihinde Topluluğa üye olan İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın da İkinci Mali Protokole katkı sağlamalarını amaçlamaktadır. 30 Haziran 1973 tarihinde bir Tamamlayıcı Protokol imzalanmış ve 1 Mart 1986’da yürürlüğe girmiştir. Protokolle sağlanan 47 Milyon ECU tutarındaki toplam krediden 1 Milyon ECU İrlanda, 5 Milyon ECU Danimarka, 41 Milyon ECU da İngiltere tarafından karşılanmıştır⁹².

3.1.3. III. Mali Protokol

Türkiye ile Topluluk arasındaki 3. Mali Protokol 12 Mayıs 1977 tarihinde imzalanmış ve 1 Mayıs 1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹³. Söz konusu Protokol kapsamında toplam 310 Milyon ECU yardım sağlanmıştır. Bu miktarın 220 Milyonluk kısmı Topluluk destekli kredilerden, kalan 90 Milyonluk kısmı ise AYB⁹⁴’nin piyasa kredilerinden oluşmaktadır. Bu dönemdeki yardımların 60 Milyonluk kısmı özel sektör tarafından kullanılmış, geri kalan kısmı ise kamu sektörü tarafından hazırlanan alt yapı projelerine ayrılmıştır⁹⁵.

⁹⁰ <http://www.maliye.gov.tr/apk/md146/ABmaliyardim.pdf>, s.94

⁹¹ DTM, *Avrupa Birliği ve Türkiye* (Ankara: Kasım 2002), s.336.

⁹² Bilici, *a.g.e.*, (1997), s.131.

⁹³ D.T.M., *Avrupa Birliği ve Türkiye* (Ankara: Kasım 2002), s.335-336.

⁹⁴ Projelerin genel olarak ekonomiye katkısının olması, teknik olarak projenin çalışması, mali olarak kendi kredinin kazanacak düzeyde olması ve çevreye duyarlı olması beklenmektedir.

⁹⁵ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf>, (18.06.2006), s.159.

3.1.4. VI. Mali Protokol

Daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye'nin AB ile ortaklık ilişkisinin başlangıcından Gümrük Birliği uygulamasına kadar olan dönemde, Türkiye yönelik mali yardımlar esas olarak "Mali Protokoller" çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda üç tane mali protokol imzalanarak yürürlüğe konulmuş; 1981 yılında parafe edilen Dördüncü Mali Protokol ise siyasi gerekçeler ve Yunanistan'ın engellemeleri nedeniyle, Topluluk Organlarının onayından geçirilemediğinden kullanılamamıştır.⁹⁶ IV. Mali Protokol Yunanistan'ın vetosu nedeniyle Konsey'de onaylanmadığından 1980 yılında dondurulan bu protokolden sonra Türkiye ile AB arasında mali protokol imzalanmamıştır. Daha öncede belirtildiği gibi, AB 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile yardım mekanizması kapsamında mali protokoller sisteminden vazgeçmiş ve proje bazında kredi-hibe sistemine geçmiştir. Söz konusu Protokolde 600 Milyon ECU tutarında Türkiye'ye hibe olarak yardım yapılması öngörülmüştür⁹⁷.

3.1.5. Özel İşbirliği Fonu (Özel Yardım Paketi)

Ortaklık Konseyi'nin 30 Haziran 1980 tarihli 2/80 sayılı kararı gereğince, ekonomik ve teknik işbirliği çabalarının desteklenmesi için Topluluk tarafından Türkiye'ye hibe şeklinde 75 Milyon ECU tahsis edilmiştir⁹⁸.

Bununla beraber, Topluluk, 1980'de özellikle enerji, sağlık, çevre ve eğitim sektörleriyle ilgili projelerin finansmanında kullanılmak üzere 75 Milyon Avro değerinde bir Özel yardım Paketi hazırlamıştır. 1980 yılındaki askeri müdahale ve insan hakları ihlalleri iddiaları üzerine bu paketin bir bölümü 1987 yılı sonuna kadar askıya alınmıştır. Sivil yönetimin işbaşına gelmesinden sonra geri kalan 29 Milyon Avro'luk tutar "Özel Eylem Programı" adıyla yeniden kullanıma sunulmuştur⁹⁹.

⁹⁶ <http://www.btso.org.tr/documentsabmaliyardim.doc>, (27.07.2005), s.1.

⁹⁷ İKV, (No: 169, Haziran 2002), s.23; ve Şebnem Karauçak OĞUZ, **Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları**, (İKV Dergisi, Eylül-Aralık, 2000), s.247.

⁹⁸ DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (Ankara: Kasım 2002), s.339.

⁹⁹ İKV, (No:169, Haziran 2002), s.23.

3.1.6. İdari İşbirliği Fonu (Özel Mali İşbirliği)

1993 yılında Türkiye'ye AB bütçesinden 3 Milyon ECU tutarında hibe şeklinde mali yardım yapılmıştır. Bu yardım, gümrük memurlarımızın eğitimi, Jean Monnet bursları, Topluluk ortak tarım ve ticaret konularında eğitim, iş haftaları düzenlenmesi ve mevzuat konusu ile ilgili ortak çalışmalarda kullanılmıştır¹⁰⁰.

3.1.7. Körfez Savaşı Dolayısıyla Verilen Krediler

1991 Körfez Savaşından etkilenen ülkeler kapsamında Türkiye'ye 175 Milyon Avro tutarında faizsiz kredi sağlanmıştır¹⁰¹.

3.1.8. Demokrasi, İnsan Hakları ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi

Türkiye, 1993 yılından bugüne kadar Türk Sivil Toplum Kuruluşları insan hakları ve sivil toplumun geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin finansmanı için yılda ortalama 0,5 Milyon ECU tutarında mali yardım almaktadır¹⁰².

1996-1999 arası dönemde uyuşturucuyla mücadele faaliyetleri için toplam 760,000 Avro, 1992-1998 arası dönemde nüfus politikaları ve aile planlaması faaliyetlerine yönelik olarak 3,3 Milyon Avro, 1992-1999 arası dönemde, Life-Üçüncü Ülkeler ve "Kalkınmakta olan Ülkelerde Çevre" programları kapsamında desteklenen çevre projeleri için 4,9 Milyon Avro, 1994-1998 arası dönemde Türkiye HIV/AIDS ile mücadele kapsamındaki girişimler için 682,000 Avro tutarında yardım almış ayrıca Türkiye'nin batısında görülen şap hastalığının önüne geçmek amacıyla, Türkiye'ye acil olarak 1,5 Milyon flakon¹⁰³ aşı bağışlanmıştır¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Bilici, **a.g.e.**, (1997), s.134.

¹⁰¹ Gençkol, **a.g.m.**, s.161.

¹⁰² <http://www.maliye.gov.tr/apk/md146/ABmaliyardim.pdf>, s.88.

¹⁰³ Toz halindeki aşı.

¹⁰⁴ <http://www.deltur.cec.eu.int>, **Mali İşbirliğine Bakış: Helsinki Öncesi Dönem**, 28.11.2004 12.30

3.2. Gümrük Birliği Sonrası Dönem (1996-1999)

Türkiye-AB mali ilişkileri, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Toplantısı ile yeni bir döneme girmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren AB-Türkiye Gümrük Birliğinin, Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla, AB bütçe kaynaklarından ve MEDA programından yardım yapılması kararlaştırılmıştır¹⁰⁵. Olumsuz etkiler; AB ülkeleri ile diğer ülkeler arasındaki bölgesel farklılıklar, üçüncü ülkeleri mağdur durumda bırakma olasılığı ve ihracat ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar olarak ifade edilmektedir.

Türkiye'ye 1995-1999 yılları arası taahhüt edilen hibe ve kredilerin toplamı 2,061 Milyon Avro iken, Yunanistan'ın siyasi engellemeleri sonucu toplam fiili kullanım 755,3 Milyon Avro'ya düşmektedir. Tablo 24'te görüldüğü üzere Türkiye'ye, 1995-1999 arasında sağlaması öngörülen mali yardımlardan en büyük payı, AYB kredileri teşkil etmektedir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi söz konusu mali yardım, 375 Milyon Avro'luk Bütçe kaynaklı hibe tutarında da olduğu üzere Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamamıştır.

Gümrük Birliği Sonrası Döneme ait Türkiye'ye aktarılan mali yardımlar, Tablo 24'te ayrıntılı olarak ifade edilmektedir:

¹⁰⁵ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf>, (02.06.2006), s.162.

Tablo 24: Gümrük Birliği Sonrası Dönemde Türkiye'ye Aktarılan Mali Yardımlar (1996-1999, Milyon Avro)

Mali Yardımların Kaynağı	Mali Yardımın Şekli	Dönem	Taahhüt	Fiili Kullanım
Avrupa Akdeniz Süreci (MEDA 1)	Hibe	1995-1999	376,0*	181,3
Bütçe kaynaklı	Hibe	1996-2000	375,0	Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamadı.
İdari İşbirliği	Hibe	1996-2000	3,0	3,0
Çeşitli Yardımlar (AIDS, Uyuşturucuyla mücadele, çevre v.s)	Hibe	1992-1999	-	14,0
AYB	Kredi	1996-2000	750,0	Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamadı.
Yenileştirilmiş Akdeniz Programı	Kredi (AYB)	1992-1996	340,0	340,0
Avrupa Akdeniz Süreci	Kredi (AYB)	1997-1999	205,0	205,0
Risk Sermayesi	Kredi (AYB)	1999	12,0	12,0
Makro Ekonomik Yardım	Kredi	Gereksinim Halinde		200,0
Gümrük Birliği Toplam			2.061,0	755,3

Kaynak: DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.450.

*12 Milyon Avro Mayıs 2000'den itibaren idari işbirliği programına tahsis edilmiştir.

3.2.1. Adaylık Dönemi

Helsinki Zirvesi sonrasında, Ülkemizin adaylığının tescil edilmesi ile adaylık sürecinde mevcut Akdeniz İşbirliği programlarına ilave yeni kaynakların tahsisi çalışmalarına gidilmiştir. Türkiye'nin diğer adayların faydalanmakta olduğu yardım programlarına (PHARE, ISPA ve SAPARD) dahil edilmesi talebi, bu programların bütçelerinin 2000-2006 tarihleri için kesinleştirilmiş olması ve bu konuda değişikliğin yapılmasının mümkün olmaması gerekçesiyle kabul görmemiştir. Bunun yerine Türkiye için katılım stratejisine uygun olarak ilave kaynak yaratılmıştır. Bu dönemde Türkiye yine bir Akdeniz ülkesi olarak Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programının 2000–2006 dönemine dahil edilmiştir¹⁰⁶.

¹⁰⁶ EU Turkey İletişim Platformu, <http://www.euturkey.org.tr> 13.11.2004 13.55

Tablo 30’da ayrıntılı olarak belirtildiği üzere Türkiye’ye AB tarafından, 2000-2006 döneminde hibe olarak MEDA fonlarından 890 Milyon Avro ve Avrupa Katılım Stratejisi kapsamında 150 Milyon Avro olmak üzere toplam 1.040 Milyon Avro mali yardım sağlanmıştır. Kredi olarak, Euromed II kapsamında 1.470 Milyon Avro, Yeni Kredi paketi kapsamında 450 Milyon Avro olmak üzere toplam 1.920 Milyon Avro kredi verilmiştir.

Türkiye’nin adaylık süreci kapsamında 2004-2006 yılları arasında almış olduğu yardımlar aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Tablo 25: Adaylık Süreci Kapsamında Mali Yardımlar (Milyon Avro)

Mali Yardımın Kaynağı	Mali Yardımın Şekli	Dönem	Taahhüt	2002 yılı sonundaki Fiili Kullanım
Katılım stratejisi	Hibe	2000-2003	15 (2000-2002) + 135 (2001-2003)	13 (2 Milyon Avro GB’ni güçlendirme stratejisinden+ 45 Milyon Avro eko. Sosyal kalkınmayı desteklemeden. 47 Milyon Avro GAP projesine tahsis edilmiştir.)
AVRO-MED Ortaklık Kredi Kolaylığı	Kredi	2001-2006	2001 yılı ortalarında onaylanan 1 Milyar Avro tutarındaki bu yeni AYB bölgesel kredi kolaylığı, AB ve ortak Akdeniz Ülkelerinin ilgi duyduğu ve aynı zamanda bölgesel bütünleşmeyi güçlendirecek projelerin finanse edilmesi için Barselona Ortaklık Sürecine dahil 12 Akdeniz Ülkesinin kullanımına sunulmuştur.	
MEDA-II	Hibe	2000-2006	890	176
Euromed-II	Kredi	2000-2006	1.470(yıllık ortalama yaklaşık 210 Milyon) 200 (2000 yılında) + 295 (2001 yılında) olmak üzere toplam 495 Milyon taahhüt edilmiştir.	
Katılım Öncesi Kredi Kolaylığı	Kredi	2000-2006	13 aday için toplam 8,5 Milyar Avro Öngörülmüştür. Kamu ve özel sektöre proje bazında kullanılmaktadır. Türkiye’ye 90 Milyonluk kısmı TPAO’nun projesine taahhüt edilmiştir.	
Gümrük Birliği Döneminden Kalan	Kredi	2000-2004	450 (Gümrük Birliğinde taahhüt edilen fakat o dönemde gerçekleşmeyen 750 Milyon Avro kapsamında)	Kullanımlar 2002 yılı içerisinde gerçekleşmiştir.
Adaylık Süreci Toplam:			1.920+1.040	639

Kaynak: DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.452.

3.2.2. Diğer Yardımlar

Ağustos 1999'daki Marmara Depremi'nden sonra 30 Milyon Avro tutarında özel bir bütçe acil durum ve rehabilitasyon faaliyetleri için hibe olarak tahsis edilmiştir. Deprem sonrası rehabilitasyon faaliyetlerini desteklemek üzere 1 Milyon Avro tutarında istisnai bir hibe yardım sağlanmıştır. Deprem bölgelerindeki öncelikli yeniden yapılanma çalışmalarını desteklemek üzere Türkiye Deprem Rehabilitasyon ve Yeniden İmar Yardımı (TERRA) kapsamında AYB'den 600 Milyon Avro tutarında kredi sağlanmıştır. Kredinin 450 Milyon Avro tutarındaki kısmı (TERRA 1) projeler için, 150 Milyon Avro tutarındaki kısmı (TERRA 2) KOBİ desteği için tahsis edilmiştir. Ayrıca, İnsani Yardım (ECHO) kapsamında 4 Milyon Avro ve Akdeniz Ülkelerinde Rehabilitasyon Programı kapsamında da 20 Milyon Avro hibe niteliğinde yardım sağlanmıştır¹⁰⁷.

Tablo 26: Deprem Yardımları (Milyon Avro)

Mali Yardımın Kaynağı	Mali Yardımın Şekli	Dönem	Taahhüt	Fiili Kullanım
Acil Yardım	Hibe	1999	30	30
Rehabilitasyon	Hibe	1999	1	1
İnsani Yardım	Hibe	1999	4	4
TERRA* I	Kredi (450 Milyon)	2000	450	Yaklaşık 90 Milyon Avro
TERRA* II	Kredi (150 Milyon)	2000	150	
Toplam			635	125

Kaynak: Süngü, **a.g.m.**, s.104.

Ayrıca Türkiye'nin katıldığı AB programları aşağıdaki Tablo 27'de belirtildiği şekildedir:

¹⁰⁷ Karabacak, **a.g.m.**, s.88.

Tablo 27: Türkiye'nin Katıldığı AB Programları

◆	Şirketler ve Girişimcilik (2001-2003)
◆	Ayrımcılıkla Mücadele (2001-2006)
◆	Kadın ve Erkek Eşitliği (2001-2005)
◆	LIFE-Çevre Koruma Alanında (2000-2004) - 3. Ülkeler Programı
◆	Avrupa Bilgi Toplumunda Dijital İçerik ve Dil Çeşitliliğinin Desteklenmesi (2001-2005)
◆	Leonardo da Vinci-Meslek içi Eğitim (2000-2006)
◆	Socrates-Eğitim (2000-2006)
◆	Youth-Gençlere yönelik Etkinlikler (2000-2006)
◆	MEDIA Plus-Avrupa Görsel İşitsel Hizmetler Sektörünün Desteklenmesi (2001-2005)
◆	Kamu Sağlığı, Kanserle, AİDS'le, Uyuşturucu ile Mücadele Programları (2001-2006)
◆	DAPHNE-Çocuklar, Gençler ve Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi (2000-2003)
◆	6. Çevre Programı-Araştırma Alanında (2002-2006) (Katılım için gerekli girişimlerde bulunuldu.)
◆	İstihdam Alanında Teşvik Önlemleri (2001-2005)
◆	Sivil Konularda Adli İşbirliği Etkinlikleri (2002-2006)

Kaynak: DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002), s.449.

Tablo 27'de görüldüğü üzere, Türkiye, şirketler ve girişimcilik, ayrımcılıkla mücadele, kadın-erkek eşitliği, Socrates-Eğitim, Youth-Gençlere yönelik etkinlikler, Kamu sağlığı, kanser, AİDS, uyuşturucu ile mücadele, istihdam alanında teşvik önlemleri gibi birçok AB programlarına katılarak, AB sürecindeki ilerlemesine sosyal ve kültürel alanlarında da hız verdiğini göstermektedir.

3.3. 2004-2006 Döneminde Sağlanan Mali Yardımlar

9 Ekim 2002 tarihli “Genişleyen Birliğe Doğru” Strateji Belgesi’nde Türkiye’nin katılım öncesi stratejisini uygulamasını hızlandırmak üzere 2004 yılından itibaren miktarı artırılmış bir mali kaynak sağlanacağı ifade edilmiş ve Türkiye’nin ihtiyaçları ve fon kullanabilme kapasitesi göz önüne alınarak toplam mali yardımın 2006 yılına kadar en az iki katına çıkarılacağı belirtilmiştir. Buna göre mali yardım Türkiye’nin, kamu idaresini güçlendirmesine, müktesebatına uyumunun desteklenmesine ve Avrupa ekonomisi ile daha fazla bütünleşmesine imkan tanıyacak niteliktedir. 2003 Katılım Ortaklığı Belgesinde Komisyon, 2004, 2005 ve 2006 yılları için Türkiye’ye sağlanan mali yardım miktarının belirtilmesinin faydalı olduğunu belirtmiştir. Bu durum, hedeflerin belirlenmesinin bir seneden fazla süreceği alanlarda çok yıllık planlamayı kolaylaştıracaktır. İlgili miktarlar Tablo 28’de yer almaktadır¹⁰⁸.

Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde Türkiye’nin 2004-2006 döneminde mali işbirliği çerçevesinde; 2004 yılında 250 Milyon Avro, 2005 yılında 300 Milyon Avro ve 2006 yılında 500 Milyon Avro olmak üzere toplam 1.05 Milyar Avro tutarında hibe niteliğinde mali yardım kullanılmasına karar verilerek onaylanmıştır. Böylece yardımların yıllık ortalaması da 177 Milyon Avro’dan 250 Milyon Avro’ya yükselmiştir¹⁰⁹. Söz konusu yardımlar 2006 yılı sonu itibarıyla sağlanmıştır. Tablo 28’de de 2004-2006 yılları içinde, AB tarafından Türkiye’ye yönelik sağlanan Mali yardımlar ayrıntılı olarak belirtilmektedir.

Tablo 28: Türkiye’ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardımlar

2004	2005	2006	Toplam
250 Milyon Avro	300 Milyon Avro	500 Milyon Avro	1.050 Milyon Avro

Kaynak: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Güncel Haber Eki, **AB-Türkiye Katılım Ortaklığı**, (Nisan-Mayıs 2003).

¹⁰⁸ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Güncel Haber Eki, **AB-Türkiye Katılım Ortaklığı**, Nisan-Mayıs, 2003.

¹⁰⁹ İKV, **Mali İşbirliği, Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği, Katılım Öncesi Yardımı**,

Helsinki sonrası dönemde, Türkiye-AB mali işbirliği çerçevesinde üstlenilen proje sayıları ve bu projelere AB'den sağlanan hibe nitelikli mali kaynağın nitelik ve tutarları yıllar itibarıyla aşağıdaki gibidir:¹¹⁰

- 2000 yılında, 3 proje için MEDA II kapsamında 176 Milyon Avro, bir proje için Gümrük Birliği'nin Güçlendirilmesine Yönelik Avrupa Stratejisi kapsamında 13 Milyon Avro ve yine bir proje için Akdeniz Ülkelerinde Rehabilitasyon programı kapsamında 20 Milyon Avro olmak üzere toplam 5 adet proje için 209 Milyon Avro,
- 2001 yılında, 14 proje için MEDA II kapsamında 167 Milyon Avro, bir proje için Gümrük Birliği'nin Güçlendirilmesine Yönelik Avrupa Stratejisi kapsamında iki Milyon Avro ve Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın Desteklenmesi için Avrupa Stratejisi kapsamında 45 Milyon Avro olmak üzere toplam 15 adet proje için 214 Milyon Avro,
- 2002 yılında, katılım öncesi mali işbirliği programına dahil toplam 18 adet proje için 126 Milyon Avro,
- 2003 yılında, katılım öncesi mali işbirliği programına dahil toplam 32 adet proje için 144 Milyon Avro,
- 2004 yılı Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programına dahil toplam 38 adet proje için 237,5 Milyon Avro sağlanmıştır.

AB Komisyonu'nun teklifi uyarınca, Konsey 17 Temmuz 2006 tarihinde yeni bir Katılım Öncesi Mali Aracın (IPA) kurulmasını öngören tüzüğü kabul etmiştir. 2007–2013 mali perspektifinde Global bir Aktör olarak AB başlığı altında yer alan ve yürürlükteki beş mali yardım programı olan PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye Katılım Öncesi Mali Yardımı ve CARDS'ın 1 Ocak 2007 itibarıyla yerini alacak olan IPA, aday ülkeler Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya'ya ayrıca potansiyel aday ülkeler olarak değerlendirilen Batı Balkan ülkelerine (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ ve Sırbistan) yönelik harcamaları kapsamaktadır. Böylece yardımdan yararlanacak bölgeler tanınmış aday ülkeler ve potansiyel aday ülkeler olmak üzere iki kategoriye

¹¹⁰ Karabacak, **a.g.m.**, s.97-99.

ayrılmaktadır. Yeni Katılım Öncesi Araç, kurumsal yapının güçlendirilmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma alanlarına odaklanmaktadır. IPA, söz konusu ülkelere 2007-2013 arasında kabul edilen bütçe uyarınca 11.468 Milyar Avro değerinde mali yardım sağlayacak, yardım miktarı aynı süre içinde yıldan yıla artış gösterecektir. Türkiye'ye de 2007-2013 arasında söz konusu yapılacak yardım olan 11.468 Milyar Avro'dan belli bir miktarın yardım olarak verilmesi öngörülmektedir.¹¹¹

¹¹¹ <http://www.ikv.org.tr/maliisbirligi.php>. (14.03.2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE GÖSTERGELERİNİN AB ÜLKELERİNİN GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

1. SEÇİLMİŞ EKONOMİK GÖSTERGELER

Bu bölümde, ekonomik göstergeler Türkiye verileri ile Birliğe Mayıs 2004'te katılmış olan 10 ülkeden seçilmiş; Malta, Litvanya, Slovenya, Polonya ve Estonya'nın verileri genel olarak; büyüme, enflasyon, dış ticaret dengesi, istihdam-işsizlik değerleri altında karşılaştırılarak Türkiye'nin 5. genişleme sürecine dahil olan seçilmiş 5 ülke arasındaki yeri ortaya konulacaktır.

Malta, Litvanya, Slovenya, Polonya ve Estonya'nın seçilmesindeki sebepler aşağıda belirtilmektedir:

- Malta, AB'ye üye ülkelerden GKRK ve aday ülkelerden Türkiye'nin de yer aldığı “Akdeniz Ülkeleri” grubunda yer almasından
- Litvanya, Estonya “ODAÜ” grubunda yer almasından
- Polonya, AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil olan ülkeler içerisinde en büyük nüfusa sahip olmasından
- Slovenya ise AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil olan ülkeler içerisinde en fazla Müslüman nüfusa sahip olmasından ötürü seçilmektedir.

Genel ekonomik göstergeler olarak; büyüme, enflasyon, ithalat-ihracat, dış ticaret dengesi ve işsizlik-istihdamın seçilmesindeki temel kriter her bir gösterge için aşağıdaki biçimde açıklanabilmektedir:

- ***Ekonomik Büyüme:*** Kişi başına reel gelir veya üretim miktarı ne kadar yüksekse ve ne kadar hızlı artıyorsa, toplum üyeleri için yüksek bir yaşam standardını sürdürmek ve bunu daha da geliştirmek mümkün olacaktır. Kişi başına düşen geliri artırmanın yolu, ekonominin mal ve hizmet kapasitesini

artırmaktır¹¹². Büyüme göstergesinin seçimindeki temel unsur, özellikle makro bir parametre olan büyüme rakamlarının aynı zamanda ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelir düzeylerini de belirlenmesinde etkili olduğundan kaynaklanmaktadır. Kişi Başına Düşen Gelir uluslararası karşılaştırmalarda önemli bir referans seçilmesi nedeniyle büyüme rakamları özellikle karşılaştırmaların yapılmasında önemlidir.

- **Enflasyon Oranı:** Bir dönemde fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan yüzde artışıdır. Yüksek bir enflasyon oranı pek çok insanı etkiler. Sabit gelirli ve tasarruflarını ulusal para cinsinden tutanlar enflasyondan en büyük zararı görürler ve gelir dağılımı bu kesimler aleyhine bozulur. Bu durum enflasyonun beklenmeyen bir olgu olarak ortaya çıkması halinde geçerlidir. Yüksek enflasyonun ülkemizdeki gibi kronik hale geldiği durumlarda insanlar kendilerini bir ölçüde bu zararlı etkilerden koruyabilmekte iseler de, enflasyon oranının değişkenliği yinede bu etkinin bütünüyle ortadan kaldırılmasını önlemektedir. Ayrıca enflasyon, belirsizliği artırarak piyasa mekanizmasının etkinliğini de büyük ölçüde azaltmaktadır. Bu nedenlerle enflasyon makro ekonominin önemli bir konusu olmuştur.¹¹³ Ekonomilerde fiyat istikrarı, hem ülkede uygulanan para politikalarına hem de özellikle döviz kuruna ilişkin politikaların yapılandırılmasında önemli bir makro politika hedefidir. Fiyat istikrarının uzun dönemde ekonomik büyümeyi de destekleyeceği birçok açıdan teorik olarak açıklanmaktadır. Bu nedenle karşılaştırma enflasyon rakamlarının değerlendirilmesi gerekmektedir.
- **Dış ticaret dengesi:** (X-M) dış açık, ülkelerde uygulanan döviz kuru politikasında, MB rezerv tutma politikasına kadar birçok ekonomik rasyoyu etkileyeceğinden ve uzun vadede özellikle ekonomide cari açık rasyosunu belirlediği için teknik bir parametre olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Bu anlamda 5. genişleme sürecinde yer alan diğer ülkelerle oluşturulan karşılaştırma teknik olarak önemli saptama biçiminde düşünülmektedir.

¹¹² Yıldırım Kemal- Karaman Doğan, **Makroekonomi**, (Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No:145, 1999), s.6

¹¹³ Aynı, s.6

- **İstihdam:** Bir ekonomide mevcut işgücü ve sermaye stokunun tamamı, her zaman için fiili olarak üretime katılmıyor olabilir. Üretim faktörlerinin fiili olarak üretime katılmasına istihdam denir. İstihdam kavramı bütün üretim faktörlerini içeren bir içeriğe sahip olmasına rağmen, daha çok işgücünün üretime katılması anlamında kullanılmaktadır. Çünkü işgücü istihdam edildiği takdirde diğer üretim faktörlerinin de istihdam edildiği varsayılır.¹¹⁴ Ülkelerdeki istihdam rakamlarındaki pozitif artış hem makro ekonomik açıdan önem arz etmekte, hem de sosyal açıdan ülkenin içinde bulunduğu durumu ifade etmektedir. Bu yönüyle istihdam rakamları da makro bir parametre olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Yapılan ülke değerlendirmeleri Haziran 2003'te Kopenhag zirvesinde konulmuş olan temel üyelik kriterleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

1.1. Büyüme Rakamlarının Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Büyümenin çok yönlü bir süreç olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak, GSMH ekonomik büyüme için en iyi gösterge olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla “Ekonomik Büyüme” şu şekilde tanımlanabilmektedir: ulusal gelir düzeyindeki ve birey başına düşen ulusal gelirdeki artıştır. Büyüme rakamları değerlendirilirken, sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi için GSYİH değerleri, KBGSYİH değerleri ve GSYİH reel artışları Türkiye ve seçilen diğer ülkeler için irdelenmektedir.

1.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

Birliğe Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin, Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerlerinin, 2001 yılı ortalamasına bakıldığında 42.837,78 Milyon Avro olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin, Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerleri ortalamasında, 2001-2006 yıllarında genel olarak artan bir eğilim görülmektedir. Nitekim söz konusu değer, 2002 yılı AB-10 ortalaması için 45.474,03 Milyon Avro iken 2006

¹¹⁴ Yıldırım-Doğan, **a.g.e.**, (1999), s.22.

yılına gelindiğinde 60.430,9 Milyon Avro'ya ulaşmakta, 2007 yılı sonunda da 64.478,16 Milyon Avro olması beklenmektedir.

Türkiye için, 2001 yılı GSYİH değeri 161.836,4 Milyon Avro iken 2006 yılı sonunda söz konusu değerde neredeyse iki katı artış görülerek 331.726,3 Milyon Avro'ya ulaşmıştır. Türkiye'nin GSYİH değerlerinin AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkeler ortalamasının çok üstünde seyretmesi olumlu bir durum olarak karşılansa da sağlıklı bir ekonomik büyüme karşılaştırması yapılabilmesi için sadece GSYİH değerlerine bakmak yanıltıcı olabilmektedir.

Seçilen 5 ülke içerisinde, 2001 yılında en yüksek GSYİH değerlerine sahip olan ülke 212.196,0 Milyon Avro ile Polonya olurken, en düşük GSYİH değerine sahip olan ülkenin 4.311,9 Milyon Avro ile Malta olduğu Tablo 29'da görülmektedir. GSYİH değerleri açısından Polonya'nın seçilen ülkeler arasında ilk sırada bulunurken, Malta'nın son sırada olması 2001-2006 dönemi boyunca, devam etmiştir. 2007 yılında ise Polonya'nın GSYİH değerinin 284.073,0 Milyona Avro'ya ulaşarak seçilen ülkeler arasında yine lider durumda olacağı beklenirken, Malta'nın da söz konusu yılda GSYİH değeri açısından 4.809,2 Milyon Avro ile söz konusu ülkeler içerisinde son sırayı koruyacağı öngörülmektedir.

2001-2006 dönemi boyunca Türkiye'nin GSYİH değerleri, seçilen 5 ülkeden; Polonya dışında, Malta, Litvanya, Slovenya ve Estonya'nın GSYİH değerlerinin ve, AB-10 GSYİH ortalamasının üstünde seyir etmiştir.

Tablo 29'da, AB'ye 5. genişleme sürecinde dahil edilen ülkelerde cari fiyatlarla GSYİH değerleri yer almaktadır:

Tablo 29: Cari Fiyatlarla GSYİH Değerleri (2001-2007, Milyon Avro)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Çek Cumh.	67.959,8	78.388,2	80,254,4	86.786,8	98.417,5	107.752,7	114.124,5
Estonya	6.676,1	7.472,2	8,138,1	9.043,1	10.540,2	11.664,9	12.881,9
GKRK	10.598,6	11.073,0	11,667,4	12.468,7	13.417,5	14.061,7	14.952,7
Letonya	9.319,6	9.911,1	9,977,8	11.144,9	12.789,1	14.602,4	16.592,8
Litvanya	13.556,3	15.016,6	16,442,8	18.083,4	20.587,3	22.758,8	25.039,4
Macaristan	58.419,3	69.621,6	73,538,3	81.115,3	87.825,9	91.545,9	96.839,1
Malta	4.311,9	4.394,3	4,292,6	4.276,6	4.482,7	4.649,6	4.809,2
Polonya	212.196,0	209.431,0	191,408,3	203.710,6	240.540,1	267.072,2	284.073,0
Slovenya	22.018,3	23.699,0	24,860,2	26.146,3	27.373,0	29.166,0	31.165,6
Slovakya	23.321,9	25.733,3	28,952,2	33.118,9	37.301,3	41.034,8	44.303,4
Ortalama	42.837,78	45.474,03	44,953,21	48.589,46	55.327,47	60.430,9	64.478,16
Bulgaristan	15.249,6	16.588,9	17,725,3	19.595,2	21.448,1	23.847,4	26.329,6
Romanya	44.904,2	48.441,6	52,613,0	60.818,0	79.313,5	86.590,8	91.819,3
Türkiye	161.836,4	192.802,6	212,268,2	242,261,6	289.922,7	331.726,3	353.940,6

Kaynak: Economic Forecasts, Country Profiles, Spring 2005-2006; İSO, (Mart 2005), s.37.

*: Tahmin

1.1.2. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (KBGSYİH)

AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin, 1995-2000 dönemi içerisinde, Cari Fiyatlarla KBGSYİH değerleri ortalamasına bakıldığında 6.126,01 ABD doları olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin 2001-2004 yılları içerisindeki KBGSYİH ortalamalarında pozitif yönde artış görülmekte ve söz konusu değerler sırasıyla 2001, 2002, 2003, 2004 yıllarında, 6.599,87, 7.806,56, 8.944,84 ve 10.582,02 ABD doları olarak gerçekleşmektedir.

Türkiye ise, seçilen ülkeler arasında 1995-2000 döneminde, 3.013,1 ABD doları KBGSYİH ile söz konusu ülkeler arasında 2.666,7 ABD doları ile en son sırada yer alan Litvanya'dan önce gelmektedir. 2001-2004 yılları içerisinde ise, söz konusu değerler açısından, Türkiye, seçilen ülkeler arasında son sırada yer almaktadır.

Belirtilen yıllar içerisinde, Türkiye'nin KBGSYİH değerleri; hem seçilen 5 ülkenin KBGSYİH değerlerinin; hem de 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında Birliğe dahil edilen 10 ülkenin GSYİH değerleri ortalamasının her zaman altında seyir etmektedir.

Seçilen ülkelerden Malta ve Slovenya 1995-2000 döneminde ve 2001-2004 yılları arasında KBGSYİH değerleri açısından, Birliğe Mayıs 2004 tarihinde üyeliği kabul edilen ülkelerin KBGSYİH değerleri ortalamasının devamlı olarak üstünde seyir etmektedirler. KBGSYİH değerleri Türkiye ve AB'ye 5. genişleme sürecinde üye olan ülkeler için Tablo 30'da gösterilmektedir:

Tablo 30: Cari Fiyatlarla Kişi Başına GSYİH (ABD Doları)

	95-00	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Çek Cumh.	5.261,7	5.738,8	7.166,5	8.817,2	10.494,5	-	-
Estonya	3.443,1	4.213,2	5.190,0	6.707,1	8.139,2	-	-
GKRK	16.220,8	16.048,5	14.263,9	17.834,5	20.823,3	-	-
Letonya	2.573,6	3.520,9	3.961,9	4.802,1	5.889,0	-	-
Litvanya	2.666,7	3.423,9	4.069,7	5.328,5	6.387,1	-	-
Macaristan	4.569,7	5.199,0	6.413,2	8.175,2	10.014,0	-	-
Malta	8.882,1	9.358,3	10.320,4	12.309,6	14.028,1	-	-
Polonya	3.879,3	4.744,9	5.008,7	5.484,2	6.336,5	-	-
Slovenya	9.930,3	9.876,6	11.148,1	13.930,3	16.201,2	-	-
Slovakya	3.832,8	3.874,6	4.523,2	6.059,7	7.507,3	-	-
Ortalama	6.126,01	6.599,87	7.806,56	8.944,84	10.582,02	-	-
Bulgaristan	1.448,1	1.693,5	1.993,8	2.554,9	3.142,5	-	-
Romanya	1.630,9	1.790,6	2.099,9	2.623,2	3.232,0	-	-
Türkiye	3.013,1	2.177,5	2.619,0	3.390,0	4.112,0	-	-

Kaynak: İSO,(Mart 2005, İstanbul), s.19-20; DPT 2004, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler** s.10

1.1.3. GSYİH Reel Artışı

AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin GSYİH artış değerlerinin; ortalamasına bakıldığında, 96-00 dönemi için, %4,2 olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin 2001-2006 yılları içerisindeki GSYİH değerlerinin genel olarak pozitif yönde

büyüme eğiliminde olduğu görülmektedir. GSYİH artış değerleri ortalamasının sırasıyla: 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 yılları için %3,7, %3,9, %4,0, %5,0, %4,6, %5,4 olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin GSYİH değeri ortalamasının 2007 yılında da devam etmesi öngörülmekte ve söz konusu değerin %5,1 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin, 96-00 döneminde GSYİH artış değeri %4,5 iken, 2001 yılında yaşanan kriz dolayısıyla ülke ekonomisi küçülme yaşayarak söz konusu değer %-7,5'e düşmektedir. Sıkı maliye politikaları, sağlanan ekonomik istikrar ile 2002 yılında GSYİH artışı %7,9'a ulaşmaktadır. 2002-2006 yılları arasında GSYİH artış değerleri, Türkiye açısından, AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında dahil edilen ülke ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmektedir. AB'ye yeni üye olan ülkelerde ortalama büyüme, 2003 yılında %4,0 iken, Türkiye'de %5,8 oranında büyüme kaydedilmiştir. Türkiye için, 2004, 2005, 2006 yıllarında da güçlü büyüme artışı gerçekleşmekte ve söz konusu artışın 2007 yılında da %5,5 ile devam etmesi beklenmektedir.

Türkiye, seçilen ülkeler arasında, Slovenya, Polonya ve Malta'nın GSYİH artışı değerlerinin, 2002 yılından itibaren üstünde GSYİH değer artışı elde etmektedir. Bu da 2001 yılında kriz yaşamış bir ülke olan Türkiye açısından umut verici olarak kabul edilmektedir.

Seçilen 5 ülke içerisinde, GSYİH artış değerleri açısından, en yüksek değere sahip olan ülke, 96-00 dönemi için %5,5 ile Estonya iken, en düşük GSYİH artış değerine sahip olan ülke ise %4,2 ile ortalamayı tam yakalamış olan Slovenya'dır. 2001 yılında Malta %-1,7 küçülme gerçekleşmiştir. Söz konusu yılda Mayıs 2004 yılında Birliğe dahil edilen ülkeler arasında GSYİH artış değeri ortalamasının %3,7 olduğu düşünülürse Malta ortalamasının altına kalmıştır; dolayısıyla seçilen ülkeler arasında son sıraya düşmüştür. Malta'da 2001 yılında başlayan küçülme eğilimi 2004 yılından itibaren yerini büyüme eğilimine bırakmıştır. 2001 yılı GSYİH artış değerinde en fazla artış %8,0 ile Litvanya tarafından gerçekleşmiştir. Seçilen ülkelerin arasında 2003, 2004, 2005 yıllarında da en yüksek GSYİH artış değerleri %7,5 %8,5 ve %7,2 ile Litvanya'ya aittir. 2006 yılında ise %8,9 değerindeki GSYİH artışı ile Estonya seçilen ülkeler arasında en iyi duruma

yükselmiştir. Seçilen ülkeler arasında GSYİH artış değeri açısından 2007 yılı liderinin ise %7,9 ile yine Estonya'nın olması beklenmektedir. Tablo 31'de, GSYİH reel artışı yüzde değerleri görülmektedir:

Tablo 31: GSYİH Reel Artışı (% , sabit fiyatlarla)

	96-00	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Çek Cumh.	1,5	2,6	1,5	3,7	4,0	4,0	5,3	4,7
Estonya	5,5	6,4	7,2	5,1	6,2	6,0	8,9	7,9
GKRK	3,8	4,1	2,1	2,0	3,7	3,9	3,8	3,8
Letonya	4,2	6,4	6,8	9,7	6,7	6,4	8,5	7,6
Litvanya	5,4	8,0	6,4	7,5	8,5	7,2	6,5	6,2
Macaristan	4,0	3,8	3,5	3,0	4,0	3,9	4,6	4,2
Malta	4,5	-1,7	2,2	-1,8	1,5	1,7	1,7	1,9
Polonya	5,1	1,0	1,4	3,8	5,3	4,4	4,5	4,6
Slovenya	4,2	2,7	3,3	2,5	4,6	3,7	4,3	4,1
Slovakya	3,7	3,8	4,6	4,5	5,5	4,9	6,1	6,5
Ortalama	4,2	3,7	3,9	4,0	5,0	4,6	5,4	5,1
Türkiye	4,5*	-7,5	7,9	5,8	7,7	5,0	5,8	5,5

Kaynak: Economic Forecasts, Country Profiles, Spring 2005- 2006; İSO, (Mart 2005), s.32.

* Söz konusu değer Türkiye için DPT'nin 1995-2000 verisi kullanılmıştır

1.2. Enflasyon Değişim Oranlarının Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

2001 yılında, Enflasyon Oranı Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksindeki Yıllık Ortalama Değişim Oranları ortalamasının, AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında dahil edilen ülkeler açısından bakıldığında, %4,8 olduğu görülmektedir. Söz konusu değerlerin sırasıyla 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006 yılları için; %3,0, %2,8, %3,6, %3,9 ve %3,1 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılı için ise belirtilen değer %2,9 olması beklenmektedir.

Enflasyon Oranı Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksindeki Yıllık Ortalama Değişim Oranı, 2001 yılında Türkiye'de %54,4 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu değişim oranı belirtilen ortalamanın aynı yıl içinde gerçekleşen değerinin (%4,8) yaklaşık 13 katı kadar olmaktadır. Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin

etkileri söz konusu enflasyon değişim oranında da açıkça görülmektedir. 2002 yılında dezenflasyon beklenenden daha güçlü bir şekilde gerçekleşerek, bir önceki yıla kıyasla nispeten daha düşük bir enflasyon değişim oranı gerçekleşmiştir (%45,0). Söz konusu değer, AB'ye dahil edilen son üye ülkeler ortalamasının (%3,0) çok üstünde gerçekleşmiştir. AB'ye dahil edilen son üye ülkelerde, 2003 yılında, %2,8 olan ortalama enflasyon değişim oranları, Türkiye'de önceki yıllara göre %25,3 ile nispeten daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Türkiye enflasyondaki artış hızı ile 1998 yılından beri seçilen ülkeler arasında başı çekmektedir. 2004 yılında da %10,7 olan Enflasyon oranı Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksindeki Yıllık Ortalama Değişim Oranı ile seçilen ülkeler arasında liderliğini sürdürmektedir. 2005 yılına gelindiğinde söz konusu değerlerin nihayet tek haneli rakamlara düştüğü görülmektedir. 2005 ve 2006 yıllarındaki söz konusu değişim oranları sırasıyla %8,7, %6,4 olarak gerçekleşmiştir. Sıkı para ve maliye politikalarının sürdürülmesine ek olarak kurların değerlendirilmesinin etkisiyle Enflasyon Oranı Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksindeki Yıllık Ortalama Değişim Oranında sağlanan azalmanın 2007 yılında da devam etmesi öngörülmektedir.

Türkiye, Enflasyon Oranı-Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinde (HICP) Yıllık Ortalama Değişim Oranı açısından, seçilen 5 ülke arasında, 2001-2006 yıllarında son sırada yer almıştır

2001 yılında Enflasyon Oranı-Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinde (HICP) Yıllık Ortalama Değişim Oranı açısından, AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin ortalamasının %4,8 olduğu Tablo 32'de görülmektedir. %1,3 Enflasyon Artış Oranı ile Litvanya seçilen ülkeler arasında son sırada yer alırken, %8,6 ile Slovenya, ortalamayı yaklaşık 4 puan geçerek ilk sıradaki yerini almaktadır. 2002 ve 2003 yıllarında da Litvanya söz konusu değişim oranı açısından son sıradaki yerini korumuş, Slovenya da ilk sıradaki konumunda kalmaya devam etmiştir. Birliğe 5. genişleme sürecinde dahil edilen ülkelerin, 2004 yılında gerçekleşen söz konusu değişimin artış oranı ortalaması %3,6 olarak gerçekleşmektedir. Aynı yıl %1,0 artış oranı ile Litvanya son sırada, %3,6 ile Slovenya, ortalamaya çok yaklaşarak ilk sırada yer almaktadır. Enflasyon değişim artış oranı açısından 2005 yılında ise %2,2 ile Litvanya son sırada, %3,8 ile Polonya seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır.

2006 yılında ise %1,0 değişim artış oranı ile Polonya, bir önceki yıl elde etmiş olduğu liderliğini korumuş, %3,6 enflasyon değişim oranı ile Estonya'ya da seçilen ülkeler arasında son sırada yer almıştır. 2007 yılı için öngörüler ise şu şekilde olmaktadır: Estonya'nın %2,9 enflasyon değişim artış oranı ile seçilen ülkeler arasında ilk sırada, %2,0 enflasyon değişim artış oranı ile Polonya'nın son sırada olması beklenmektedir.

.Tablo 32'de, AB'ye 5. genişleme sürecinde dahil olan ülkelerin ve aday ülke Türkiye'nin Enflasyon Oranı-Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinde (HICP) Yıllık Ortalama Değişim Oranları 1996-2000 dönemi ve 2001-2007 yılları için belirtilmektedir:

Tablo 32: Enflasyon Oranı-Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinde (HICP)
Yıllık Ortalama Değişim Oranı

	96-00	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	2007t*
Çek Cumh.	6,5	4,5	1,4	-0,1	2,8	2,8	2,5	2,7
Estonya	8,8	5,6	3,6	1,4	2,8	2,9	3,6	2,9
GKRR	-	2,0	2,8	4,0	2,2	2,1	2,4	2,2
Macaristan	15,1	9,1	5,2	4,7	6,9	4,6	2,3	3,3
Malta	-	2,5	2,6	1,9	2,7	2,5	2,9	2,7
Litvanya	8,2	1,3	0,4	-1,1	1,0	2,2	3,5	3,3
Letonya	-	2,5	2,0	2,9	4,0	3,5	6,7	5,6
Polonya	-	5,5	1,9	0,7	2,3	3,8	1,0	2,0
Slovenya	8,2	8,6	7,5	5,7	3,6	3,2	2,4	2,5
Slovakya	8,2	7,0	3,3	8,5	8,2	4,5	4,4	2,7
Ortalama	-	4,8	3,0	2,8	3,6	3,9	3,1	2,9
Bulgaristan	-	7,4	5,8	2,3	6,0	4,5	7,0	3,5
Romanya	64,3	34,5	22,5	15,3	12,0	8,5	7,8	5,7
Türkiye	-	54,4	45,0	25,3	10,7	8,7	6,4	5,1**

Kaynak: Eurostat, DPT, OECD

t: tahmin

*: Economic Forecasts, Country Profiles, 2006

-: Economic Forecasts, Country Profiles, 2006'da mevcut değildir

** : TCMB 2007/1 Enflasyon Raporları

1.3. Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%) Değerlerinin Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

5. genişleme sürecinin ilk aşamasında Birliğe dahil edilen ülkelerin Cari İşlemler Dengesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı ortalaması, 1995-2000 döneminde -4,8 olarak gerçekleşmiştir. (Malta ve Macaristan'ın söz konusu döneme ait Cari İşlemler Dengesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı verilerine ulaşamadığı için ortalamaya dahil edilmemişlerdir.) Mayıs 2004 yılında Birliğe dahil edilen ülkelerin Cari İşlemler Dengesi/GSYİH oranları ortalaması 2001, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yılları için sırasıyla -5 -5,7 -5,2 -5,3 ve -5,2 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 1995-2000 döneminde gerçekleşen Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranı, söz konusu ortalamasının yaklaşık 2 puan üzerinde -6,7 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu değer Türkiye için, 2001 yılında ise 1,3 olarak hesaplanmıştır. 2002 yılından itibaren, artan iç talep ve fiyatlar açısından rekabet gücündeki zayıflama nedeniyle Cari İşlemler Açığı büyümeye devam etmiştir; 2002 yılı için -0,8 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında, Türkiye'de GSYİH'nin 2,8'i, oranında Cari İşlemler Açığı gerçekleşmiştir.

Türkiye ise ülke ekonomisindeki büyüme eğilimiyle, ithalat ve ihracat artışları da oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Ancak ithalattaki büyüme ihracattaki büyümenin üzerinde gerçekleştiği için dış ticaret ve cari işlemler açığı rekor düzeylere yükselmiştir. Dolayısıyla 2003 yılında 8 Milyar ABD dolarının üzerinde cari işlemler açığı gerçekleştirmiştir¹¹⁵.

2003 yılında olduğu gibi 2004 yılında da Türkiye'de İthalat Değişim Değerlerindeki artış, İhracat Değişim Değerlerindeki artışlardan daha fazla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Cari İşlemler Açığı 2004'te de devam etmiştir. Türkiye'nin 2004 yılındaki Cari İşlemler Açığı 15,6 Milyar ABD dolarına yaklaşmıştır¹¹⁶. Türkiye'nin, 2004 yılındaki Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranı ise -3,4 olarak hesaplanmıştır. Türkiye söz konusu değerle, AB-10 ortalamasının altında yer almıştır.

¹¹⁵ ISO, (İstanbul: Mart 2005), s.79

¹¹⁶ DPT, (Şubat 2005), s.21.

Yüksek bir Cari İşlem Açığına sahip olan Türkiye'nin, seçilen ülkelere bakıldığında birçoğundan çok daha iyi bir durumda olduğu görülmektedir. 2005 yılında da, Cari İşlemler Açığı/GSYİH Oranını, AB-10 ortalaması için %-5,2; Türkiye için ise %-6,4 olarak gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin söz konusu oran açısından ortalamanın üstüne yer aldığı görülmektedir.

Seçilen ülkelerin Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranlarına bakıldığında, 1995-2000 döneminde -6,1 ile Polonya en yüksek, -2,8 ile Slovenya en düşük Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranlarına sahip olmuştur.

2001 yılında, Dünyadaki ekonomik durgunluk ve bu durgunluğun özellikle telekomünikasyon sektörü üzerindeki etkileri, Estonya'nın ticaret dengesinin zayıflamasında önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, aşırı soğuk iklim koşulları ve Talin körfezinin donması, özellikle hizmet ticareti üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır¹¹⁷.

Dolayısıyla 2001 yılında Estonya, Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranları bakımında -6,0 ile ortalamanın 1 puan üzerine çıkarak seçilen ülkeler arasında en kötü duruma gelmiştir. Estonya'nın söz konusu oranlarındaki olumsuz durum 2005 yılı sonuna kadar AB-10 ortalamasının sürekli altında kalarak devam etmiştir. 2002-2005 yıllarında Estonya'nın Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranları sırasıyla; -12,2 -13,7 -11,5 ve -9,1 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilen Ülkeler bazında bakıldığında, Estonya, Litvanya oldukça önemli boyutlarda Cari İşlemler Açığına sahip olan ülkelerdir. Dolayısıyla Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Oranları da 1995-2000 dönemi ve 2001-2005 yıllarında genel olarak AB-10 ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 33'te Cari İşlemler Dengesi/GSYİH oranı Türkiye ve 5. genişleme sürecinde AB'ye dahil edilen ülkeler için ayrıntılı olarak verilmektedir:

¹¹⁷ Aynı, s.22.

Tablo 33: Cari İşlemler Dengesi (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)

	95-00	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Çek Cumhuriyeti	-5,3	-5,4	-5,8	-6,5	-6,8	-6,6	-	-
Estonya	-5,8	-6,0	-12,2	-13,7	-11,5	-9,1	-	-
Kıbrıs Rum Kesimi	-3,5	-4,0	-	-	-3,7	-3,5	-	-
Letonya	-6,9	-9,6	-7,6	-9,1	-10,1	-10,9	-	-
Litvanya	-6,0	-4,8	-5,4	-6,1	-6,2	-5,9	-	-
Macaristan	-	-	-	-5,7	-5,4	-5,1	-	-
Malta	-	-	-	-3,4	-4,3	-3,9	-	-
Polonya	-6,1	-2,9	-2,6	-2,0	-2,3	-2,8	-	-
Slovenya	-2,8	0,1	1,7	0,2	-0,5	-0,6	-	-
Slovakya	-2,5	-7,4	-8,2	-0,9	-2,5	-4,0	-	-
Ortalama	-4,8	-5	-5,7	-5,2	-5,3	-5,2	-	-
Türkiye	-6,7	1,3	-0,8	-2,8	-3,4	-6,4	-	-

Kaynak: European Economy, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast Statistical Annex Spring 2004.

-: Eurostat verilerinde bulunamamıştır.

1.4. Dış Ticaret Denge Değerlerinin Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında dahil edilen ülkelerin, 1995-2001 dönemi için Dış Ticaret Denge Değişim Değerleri Ortalaması %-11,8 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu değerlerin sırasıyla 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında; %-9,6 %-9,5 %-11,2 %-10,1 ve %-9,4 olarak gerçekleştiği Tablo 34'te de görülmektedir.

Dış Ticaret Denge Yüzde Değişim Değerleri, Türkiye açısından ise 1995-2001 döneminde ve 2002-2006 yıllarında sırasıyla şu şekilde gerçekleşmektedir: %-10,3 %-5,8 %-7,8 %-5,8 %-8,1 ve %-7,5. 2007 yılında ise söz konusu değişimin %-7,8 olması beklenmektedir. Türkiye'nin Dış Ticaret Denge Değerleri, AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin ortalamasıyla karşılaştırıldığında; Türkiye'nin, belirtilen yıllar itibariyle sürekli olarak söz konusu ortalamanın altında seyir ettiği görülmektedir.

Türkiye Dış Ticaret Denge Değişimi değerleri açısından; 1995-2001 döneminde ve 2002-2006 yıllarında, AB-10 ortalamasının üzerinde seyir etmektedir. Ancak; seçilen ülkelerden; Estonya, Litvanya ve Malta'nın söz konusu değerleri de, belirtilen dönem ve yıllar içerisinde, AB-10 ortalamasının ve Türkiye değerlerinin üzerinde seyir etmiştir.

AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında dahil edilen ülkelerin, 1995-2001 dönemindeki Dış Ticaret Denge Değişim Ortalaması %-11,8 iken, Malta'nın Dış Ticaret Denge Değişimi %-19,1 ile ortalamasının üzerinde yer almıştır. %-4,5 Dış Ticaret Denge Değişimi ile Slovenya seçilen ülkeler arasında söz konusu dönemde ortalamadan en uzak olan ülke durumundadır. 2002 ve 2003 yıllarında ise, Estonya sırasıyla; %-15,4 ve %-16,9 Dış Ticaret Denge Değişimi değerleri ile ortalamasının üstünde yer alırken, 2002 yılında %-1,1 ile Slovenya, 1995-2001 döneminde olduğu gibi söz konusu ortalamasının altında yer almıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise Dış Ticaret Denge Değişimi ortalamasının %-9,4 olduğu verisine dayanarak, %-20,0 ile Malta'nın seçilen ülkeler arasında, ilk sırada yer alırken, %-1,5 ile Polonya son sırada yer almıştır.

Tablo 34: Dış Ticaret Dengesi (yıllık % değişimi)

	95-01	2002	2003	2004	2005	2006	2007*t
Çek Cumh.	-10,4	-3,8	2,7	0,8	0,1	0,5	0,7
Estonya	-17,8	-15,4	-16,9	-17,5	-14,0	-13,9	-14,5
GKRK	-24,5	-27,2	-23,7	-26,2	-25,5	-27,6	-28,4
Letonya	-14,4	-15,8	-17,8	-20,3	-18,9	-20,1	-19,6
Litvanya	-11,3	-9,4	-9,1	-10,6	-11,9	-1,17	-11,7
Macaristan	-4,1	-3,2	-3,9	-3,0	-1,5	-2,3	-2,6
Malta	-19,1	-8,6	-14,2	-16,2	-19,9	-20,0	-20,1
Polonya	-4,9	-3,7	-2,6	-2,3	-0,9	-1,5	-2,2
Slovenya	-4,5	-1,1	-2,2	-3,9	-3,6	-4,4	-4,7
Slovakya	-7,8	-9,0	-2,3	-3,5	-5,2	-4,4	-2,3
Ortalama	-11,8	-9,6	-9,5	-11,2	-10,1	-9,4	-15,0
Bulgaristan	-4,3	-10,2	-12,5	-15,1	-20,4	-21,8	-21,9
Romanya	-6,8	-5,7	-7,6	-8,7	-9,8	-11,6	-13,1
Türkiye	-9,7	-7,8	-8,1	-9,0	-8,7	-8,7	-8,5

Kaynak: Economic Forecasts, Country Profiles, Spring 2005.

t :Tahmin

*: Economic Forecasts, Country Profiles, 2006

1.4.1. Mal ve Hizmet İhracatı Yıllık Değişimi

AB'ye 5. genişlemenin ilk aşamasında dahil edilen ülkelerin Mal ve Hizmet İhracatı Yıllar İtibariyle Değişim Değerleri Ortalamasına, bakıldığında 1996-2000 döneminde, %92 olan söz konusu değer 2001-2006 yıllarında sırasıyla şu şekilde gerçekleşmektedir: %6,7 %4,7 %7,0 %11,0 %10,4 ve %9,5. 2007 yılında ise söz konusu değer %9,2 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Türkiye'nin Mal Ve Hizmet İhracatı Değişim değerleri, 1996-2000 döneminde ve 2001-2006 yılları içerisinde sürekli artan bir eğilim içerisinde. 1996-2000 döneminde %11,1 olan söz konusu değer 2001 yılında %6,78 olan ortalamanın üzerinde gerçekleşerek %7,4'e ulaşmıştır. 2002 yılında ise %4,7 olan ortalamanın bu kez yaklaşık 7 puan üzerine çıkan ihracat değişimi artışı %11,1 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisi son dönemlerde başarılı bir performans ortaya koyarken, bu performansta, ihracatta yakalanan başarının katkısının oldukça büyük olduğu düşünülmektedir. İhracat ekonomik büyümenin, itici gücü olarak ifade edilmektedir. Bu ifade, AB'ye katılım öncesi 2005-2007 yılları için hazırlanan ekonomik programda da aynı şekilde kullanılmıştır. 2003'te Türkiye ihracat büyüklüğü açısından AB bütün ülkeleri arasında 15. sırada yer almaktadır¹¹⁸. Aynı yıl içerisinde, Türkiye ihracat değişim değeri, seçilen 5 ülkeden, Estonya, Slovenya, Malta, ve Litvanya'nın ihracat değişim değerlerinin ve AB-10 ortalamasının üzerinde seyir etmiştir.

2005 ve 2006 yıllarında Türkiye, Mal ve Hizmet İhracatı, Değerindeki sırayla %9,0 ve %7,9 olan artışlar ile önceki yıllara nispeten daha düşük ihracat değişimi gerçekleştirmiştir. 2007 yılında ise Türkiye'nin Mal ve Hizmet İhracat değişiminin %8,4 ile, AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin ortalama Mal ve Hizmet İhracat değişiminin (%9,2) yaklaşık 1puan altında %8,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

¹¹⁸ ISO, (İstanbul, Mart 2005), s.47.

Seçilmiş ülkeler arasında Mal ve Hizmet İhracatı Değişim Değerlerine bakıldığında, 1996-2000 döneminde %14,0 ile Estonya ilk sırada, %3,9 ile Malta son sırada yer almaktadır. 2001-2002 yıllarında söz konusu ihracat değişimi açısından sırasıyla %21,2 ve %19,5 ile Litvanya seçilen ülkeler arasında birinci sırada yer alırken, 2001 yılında %-2,2 Mal ve Hizmet İhracatı Değişim Değerleri ile Malta 2002 yılında %0,8 ile Estonya seçilen 5 ülke arasında son sırada yer almaktadır. 2003 yılında ise %-2,1 ile Malta söz konusu ülkeler içerisinde son sıraya düşerken, %14,2 ile Polonya lider durumuna çıkmaktadır. 2004 yılında %16,4 ile İhracat değişiminde önceki yıla göre büyük bir sıçrama yapan Estonya seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer almakta, %0,4 değerindeki ihracat artışı ile Malta seçilen ülkeler arasında son sıraya düşmektedir. 2005 ve 2006 yıllarında ise ihracat değişimi açısından sırasıyla Litvanya %14,3 ve Estonya %12,5 ile seçilen ülkeler arasında ilk sırada bulunurken, 2005 ve 2006 yıllarında ihracat değişimi açısından son sırada bulunan ülke ise %-3,9 ve %1,1 ile Malta olmaktadır. 2007 yılı öngörüsü ise; AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında dahil edilen ülkelerin Mal ve Hizmet İhracatı Değişim Ortalamasını yaklaşık 3 puan geçerek %12,1 ile Estonya'nın seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer alması, %2,3 ile Malta'nın seçilen ülkeler arasında son sırada olması yönünde olmaktadır.

Seçilen 5 ülkenin hepsinin, 1996-2006 dönemi içerisinde AB-10 ortalamasının altına düştüğü hatta kimi zaman Türkiye değerlerinden bile daha Düşük Mal Ve Hizmet İhracatı Yıllık Değişim Oranları sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 35'de, Mal Ve Hizmet İhracatı Değerlerinin Yıllık Değişim Oranları 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında Birliğe dahil edilen ülkeler ve aday ülke Türkiye açısından yer almaktadır:

Tablo 35: Mal ve Hizmet İhracatı Yıllık (% Değişimi)

	96-00	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Çek Cumh.	9,2	11,5	2,1	7,5	21,4	11,1	11,1	9,7
Estonya	14,0	-0,2	0,8	5,8	16,0	21,3	12,5	12,1
GKRK	5,3	6,3	-5,2	-0,2	4,4	3,1	6,6	6,8
Letonya	8,1	7,5	5,4	5,2	9,4	20,7	12,8	11,7
Litvanya	6,3	21,2	19,5	6,9	4,2	14,3	10,8	9,9
Macaristan	17,2	8,0	3,9	7,8	16,4	10,6	11,6	11,5
Malta	3,9	-2,2	3,6	-2,1	0,4	-3,9	1,1	2,3
Polonya	11,5	3,1	4,8	14,2	14,0	7,1	7,8	6,9
Slovenya	7,1	6,3	6,7	3,1	12,5	9,2	7,7	7,3
Slovakya	9,4	6,3	5,6	22,5	11,4	10,9	13,7	14,3
Ortalama	9,2	6,7	4,7	7,0	11,0	10,4	9,5	9,2
Bulgaristan	5,9	10,0	7,0	8,0	13,0	7,2	19,2	9,8
Romanya	8,8	12,1	17,5	8,5	13,9	7,6	9,0	9,9
Türkiye	11,1	7,4	11,1	16,0	12,5	9,0	7,9	8,4

Kaynak: European Economy, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast 2006, s.165-171

*: Tahmin

1.4.2. Mal ve Hizmet İhracatı (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)

AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında üyelikleri kabul edilen ülkelerin Mal ve Hizmet ihracatı/GSYİH değerlerinin ortalaması 2000-2005 yılları için sırasıyla 64,4 62,9 60,5 60,5 61,4 62,7 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye için söz konusu değerler, Tablo 36'da görüldüğü üzere 2000-2005 yıllarında sırasıyla; 24,0 33,7 29,8 29,6 29,0 ve 31,0 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin söz konusu değerlerinin AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin Mal ve Hizmet ihracatı/GSYİH değerlerinin ortalaması ile karşılaştırıldığında ortalamanın oldukça altında seyir ettiği açıkça görülmektedir.

Seçilen ülkelerin Mal ve Hizmet İhracatı/GSYİH değerlerine bakıldığında 2000 yılında ortalama en çok geçen ülke 102,7 ile Malta iken, 28,3 ile Polonya söz konusu ortalamanın en altında kalan ülke olmaktadır. 2001 yılında Estonya ihracat/GSYİH değerini 89,4'e çıkararak seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer alırken, 27,7 ile Polonya yine son sıradaki yerini korumaktadır. 2002-2005 yıllarında Malta, Mal ve Hizmet İhracatı/GSYİH değeri açısından sırayla 87,7 83,9 84,2 ve 84,9 değerleri ile seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer alırken, Polonya sırasıyla 29,7 33,9 36,7 37,7 değerlerini alarak seçilen 5 ülke arasında son sıradaki yerini korumuştur.

Seçilen ülkelerden, Litvanya, Slovenya ve Polonya'nın da, 2000-2006 yıllarında, Türkiye gibi Mal ve Hizmet İhracatı/GSYİH Değeri Ortalamasının sürekli altında seyir etmiş oldukları Tablo 36'da görülmektedir.

Tablo 36: Mal ve Hizmet İhracatı (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Çek Cumh.	69,8	66,3	61,5	62,3	64,3	66,2	-	-
Estonya	93,7	89,4	80,0	74,9	75,3	78,4	-	-
GKRK	56,8	57,2	51,8	48,1	48,3	48,3	-	-
Letonya	45,6	44,4	45,5	49,3	52,5	54,7	-	-
Litvanya	45,7	50,9	54,0	52,3	53,0	53,9	-	-
Macaristan	74,9	74,4	65,4	65,7	66,6	68,1	-	-
Malta	102,7	87,4	87,7	83,9	84,2	84,9	-	-
Polonya	28,3	27,7	29,7	33,9	36,7	37,7	-	-
Slovenya	56,5	57,9	57,9	57,3	58,1	59,2	-	-
Slovakya	70,8	73,4	71,8	78,1	75,7	76,0	-	-
Ortalama	64,4	62,9	60,5	60,5	61,4	62,7		
Türkiye	24,0	33,7	29,8	29,6	29,0	31,0	-	-

Kaynak: European Economy, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast Spring 2005.

-:Eurostat verilerinden ulaşılamamıştır

1.4.3. Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi

Mayıs 2004 yılında AB'ye üyeliği kabul edilmiş olan ülkelerin, Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişim Değerlerinin 1996-2000 yıllarını kapsayan dönemdeki ortalaması %10,2 iken söz konusu değer 2001-2006 yıllarında ise sırasıyla %5,7 %4,7 %8,7 %13,7 %8,0 ve %8,7 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye, Mal ve Hizmet İthalatı Değerlerinin Yıllık Değişimi açısından 1996-2000 döneminde %8,7 ile söz konusu ortalamanın altında yer almaktadır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle Türkiye'nin, Mal ve Hizmet İthalatı Değerlerinin Yıllık Değişimi %-24,8 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında ithalattaki değişim oranında iyileşme görülerek söz konusu değer %15,8'e ulaşmıştır. 2003-2006 yıllarında, Mal ve Hizmet İthalatı Değerlerinin değişimi sırasıyla %27,1 %24,7 %13,0 ve %9,9 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye seçilen ülkelerden; Estonya, Litvanya ve Malta'nın 2002-2006 döneminde, Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişim değerlerinin ve Birliğe Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişim ortalamalarının üzerinde yer almıştır. 2007 yılında ise Türkiye için, Mal ve Hizmet İthalatı değişim değerinin %8,2 olarak, belirtilen ortalamanın (%8,6) 0,4 puan altında yer alarak, Malta, Slovenya ve Polonya'nın da söz konusu değerlerinin üzerine çıkması öngörülmektedir.

Polonya 1996-2000 döneminde Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi açısından %16,6 ile seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer alırken, %2,9 ile Malta son sırada yer almıştır. 2001 ve 2002 yıllarında %17,6 ve %17,7 Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi ile Litvanya ilk sıraya geçerken, %-8,6 ve %-2,3 ile Malta yine seçilen ülkeler arasında son sıradaki yerini korumuştur. 2003 yılında, söz konusu değer Estonya için %10,6 olarak gerçekleşmiş dolayısıyla Estonya seçilen ülkeler arasında lider duruma ulaşmıştır. Aynı yıl içerisinde %6,7 Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi ile Slovenya seçilen 5 ülke arasında son sıraya geçmiştir. 2006 yılına gelindiğinde ise %2,2 Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi ile Malta seçilen ülkeler arasında en son sırada yer almasının yanı sıra Türkiye'nin ithalat değişim değerinin de altında yer almıştır. 2007

yılı için ise %12,0 ile Estonya'nın Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişim değerleri açısından, seçilen 5 ülke arasında ilk sırada yer alması, beklenirken %2,2 ile Malta'nın seçilen ülkeler arasında son sıradaki yerini koruması öngörülmektedir. Tablo 37'de, mal ve hizmet ithalatı değerlerinin yıllık değişim oranları yer almaktadır.

Tablo 37: Mal ve Hizmet İthalatı Yıllık Değişimi (%)

	96-00	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007t
Çek Cumh.	9,7	13,0	4,9	7,9	18,4	4,8	8,6	8,5
Estonya	13,7	2,1	3,8	10,6	14,6	17,4	11,2	12,0
GKRK	5,3	4,7	-0,5	-2,3	17,1	3,4	6,1	6,1
Letonya	9,8	14,3	4,7	13,1	16,6	13,5	12,6	10,3
Litvanya	8,5	17,6	17,7	10,3	14,8	15,9	11,4	10,5
Macaristan	17,8	5,2	6,6	11,1	13,2	5,8	10,3	9,9
Malta	2,9	-8,6	-2,3	7,0	2,0	0,2	1,2	2,2
Polonya	16,6	-5,2	2,7	9,3	15,2	3,4	8,4	8,1
Slovenya	7,6	3,0	4,8	6,7	13,2	5,3	6,6	7,5
Slovakya	10,4	11,0	5,5	13,6	12,7	11,2	11,4	11,3
Ortalama	10,2	5,7	4,7	8,7	13,7	8,0	8,7	8,6
Bulgaristan	9,6	14,8	4,9	15,3	14,1	14,6	10,1	10,9
Romanya	10,2	18,4	12,0	16,0	22,1	17,2	15,4	13,3
Türkiye	8,7	-24,8	15,8	27,1	24,7	13,0	9,9	8,2

Kaynak: European Economy, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast, Statistical Annex, 2006, s.166-172.

t: Tahmin

1.4.4. Mal ve Hizmet İthalatı/GSYİH oranı (%)

AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen üye ülkelerin, 2000-2005 yıllarında Mal ve Hizmet İthalatı/GSYİH Oranı Ortalamaları sırasıyla; %68,6 %67,5 %65,2 %65,9 %67,0 ve %68,7 olarak gerçekleşmiştir.

2000-2005 yıllarında, Türkiye, Mal ve Hizmet İthalatı/GSYİH oranları sırasıyla; %31,5 %31,3 %30,7 %33,2 %33,3 ve %35,8 olarak gerçekleşerek, seçilen ülkelerin altında yer almıştır.

2000 yılı Mal ve Hizmet İthalatı/GSYİH oranı açısından, seçilen ülkeler arasından Malta, %99,8 ile ilk sırada yer alırken, %34,9 ile Polonya son sırada yer almaktadır. 2001 yılında söz konusu oran açısından Estonya %93,1 ile seçilen ülkeler arasında ilk sıraya yükselmiş, %31,4 ile Polonya ise Türkiye ile yaklaşık aynı orana sahip olarak seçilen ülkeler arasında yine son sırada yer almıştır. 2002 yılında %89,3 ile ortalamanın yaklaşık 2,4 puan yukarısına çıkan Estonya yine seçilen ülkeler arasında ilk sırada yer almış, Polonya ise %33,0 İthalat/GSYİH oranı ile seçilen ülkeler arasında son sıradaki yerini korumuştur. 2003 yılında ise Malta ve Estonya %89,2 İthalat/GSYİH oranı ile seçilen ülkeler arasında liderliği paylaşıırken, %36,4 ile Polonya yine AB-10 ortalamasının çok altında bir İthalat/GSYİH oranı gerçekleştirmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında ise Malta, İthalat/GSYİH oranı açısından ilk sıradaki yerini koruyarak %90,4 ve %90,8 oranlarını gerçekleştirmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında Polonya ise, önceki yıllara nispeten daha yüksek İthalat/GSYİH oranı gerçekleştirerek sırasıyla şu değerleri almıştır; %39,0 ve %40,7.

Tablo 38: Mal ve Hizmet İthalatı (Piyasa Fiyatlarıyla GSYİH'ye Oranı)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007t
Çek Cumh.	73,2	68,8	63,7	64,5	66,3	67,8	-	-
Estonya	97,7	93,1	89,3	89,2	88,2	87,4	-	-
GKRR	62,0	61,6	59,0	53,4	52,9	52,9	-	-
Letonya	54,3	55,6	56,1	62,1	66,7	69,8	-	-
Litvanya	52,2	56,4	59,7	57,9	58,8	59,8	-	-
Macaristan	78,7	75,9	67,6	70,4	70,8	71,5	-	-
Malta	99,8	92,2	89,1	89,2	90,4	90,8	-	-
Polonya	34,9	31,4	33,0	36,4	39,0	40,7	-	-
Slovenya	60,1	58,5	56,5	57,3	58,7	60,0	-	-
Slovakya	73,3	81,5	78,9	79,4	78,3	80,0	-	-
Ortalama	68,6	67,5	65,2	65,9	67,0	68,7	-	-
Türkiye	31,5	31,3	30,7	33,2	33,3	35,8	-	-

Kaynak: European Economy, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast, Statistical Annex, Spring 2004.

-:Eurostat verilerinden ulaşılamamıştır

1.5. İşgücü Değerlerinin Seçilen Ülkeler Bazında ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Daha öncede belirtildiği üzere, ülkelerdeki istihdam rakamlarındaki pozitif artış hem makro ekonomik açıdan hem de sosyal açıdan önem arz ederek ülkenin içinde bulunduğu durumu ifade etmektedir. Bu yönüyle istihdam ve işsizlik rakamları da makro bir parametre olarak seçilen ülkeler bazında ve Türkiye açısından değerlendirilecektir.

1.5.1. İstihdam Değerlerindeki Yıllık Değişim

AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen 10 ülkenin, 1996-2000 dönemindeki ortalama İstihdam Değişimi -0,3 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu ortalama 2001-2006 yıllarında ise sırasıyla şu şekildedir: 0,4 0,5 0,6 0,3 0,5 ve 0,9. 2007 yılında ise söz konusu ortalamanın 0,8 olması öngörülmektedir.

Türkiye için, 1996-2000 dönemindeki İstihdam Değişimi 1,0 iken 2001 kriz döneminde -0,3'e düşmüştür. 2002 ve 2003 yıllarında da Türkiye'de, İstihdam Değişimindeki daralma devam ederek, -0,8 ve -1,0 ile Türkiye, AB-10 İstihdam Değişim Ortalamasının altında yer almıştır. Ancak 2004 yılına gelindiğinde Türkiye için, işsizliğin fazla olması ve istihdam yaratamama önemli bir sorun olmaktan çıkmaya başlamıştır. Nitekim 2004-2006 döneminde Türkiye, istikrarlı bir şekilde her yıl 2,0 İstihdam Değişimi gerçekleştirmiştir. Türkiye 2004 yılından itibaren, 2,0 istihdam artışı ile seçilen ülkeler arasında en yüksek oranda istihdam artışı sağlayan ülke konumuna ulaşmıştır.

Seçilen ülkeler arasından, 1996-2000 döneminde İstihdam Değişimi açısından -1,1 ile Litvanya son sırada yer alırken, 2,4 ile Estonya ilk sırada yer almaktadır. 2001 yılında ise söz konusu değişim değeri açısından -3,3 ile Litvanya seçilen ülkeler arasında son sıraya düşerken, 2,1 ile Malta, ortalamanın 1,7 puan üzerinde bir değişim değerine sahip olarak seçilen ülkeler arasında ilk sıraya ulaşmıştır. 2003 yılında ise Litvanya, söz konusu İstihdam Değişimi açısından sıçrama gerçekleştirerek, seçilen

lkeler arasında 2,3 istihdam değişimi ile seçilen ülkeler arasında ilk sıraya yükselmiştir. 2004 yılında Malta 1,4 İstihdam Değişimi ile grup içerisinde ilk sırada yer alırken -0,3 ile Litvanya yine son sıraya düşmüştür. 2005 yılına gelindiğinde AB-10 İstihdam Değişimi ortalaması 0,5 iken, söz konusu ortalamayı en çok geçen ülke 0,6 ile Estonya ve Malta’dır. 2006 yılında ise 2,2 ile Polonya İstihdam değişimi açısından Lider konumda olan Türkiye’yi de geçerek seçilen lkeler Arasında ilk sıraya ulaşmıştır. Aynı yıl, İstihdam değişimi açısından, AB-10 ortalamasının altında kalan Malta 0,3 İstihdam değişimi ile seçilen ülkeler arasında son sırada yer almıştır.

2007 yılı İstihdam Değişimi tahminlerine göre; seçilen ülkeler için: Malta, AB-10 İstihdam Değişimi Ortalamasının 0,3 puan altına düşerek 0,5 ile seçilen ülkeler arasında son sıraya düşeceği, Polonya’nın ise 1,8 İstihdam Değişimi ile seçilen ülkeler arasında ilk sıraya yükseleceği öngörülmektedir. Türkiye’nin ise 2004 yılından itibaren, seçilen 5 ülke arasında İstihdam Değerindeki artış itibariyle ilk sıradaki yerini 2007 yılında da koruyacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 39: İstihdam Değerlerindeki Yıllık Değişim

	96–00*	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*t
ek Cumh.	-1,4	0,4	1,5	-0,1	-0,5	-0,1	0,6	0,5
Estonya	2,4	0,8	1,5	0,8	0,2	0,6	0,8	0,6
GK RK	1,3	2,2	1,1	1,1	1,5	1,2	1,5	1,5
Letonya	-0,5	2,2	1,6	1,7	1,0	0,8	1,0	0,7
Litvanya	-1,1	-3,3	4,0	2,3	-0,3	0,5	0,9	0,6
Macaristan	1,2	0,5	0,1	1,3	-0,5	0,5	0,1	0,5
Malta	0,8	2,1	-0,7	-0,7	1,4	0,6	0,3	0,5
Polonya	-0,2	-2,2	-3,0	-1,3	0,0	1,0	2,2	1,8
Slovenya	-0,4	0,8	-0,4	-0,3	0,2	0,1	0,6	0,4
Slovakya	-0,8	0,6	-0,5	1,8	0,3	0,6	1,2	0,9
Ortalama	-0,3	0,4	0,5	0,6	0,3	0,5	0,9	0,8
Bulgaristan	-1,9	-0,4	0,8	3,5	3,1	2,0	1,0	0,8
Romanya	-1,9	-0,8	-2,7	-0,1	-0,1	-0,1	0,2	0,2
Türkiye	1,0	-0,3	-0,8	-1,0	2,0	2,0	2,0	-

Kaynak: Economic Forecasts, Country Profiles, Spring 2005.

*: Economic Forecasts, Country Profiles, 2006

-: Eurostat verilerinde ulaşılamamıştır.

1.5.2. İşsizlik Değerlerindeki Yıllık Değişim

Birliğe Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin, 1996-2000 dönemindeki İşsizlik Yıllık Değişim ortalaması 9,9 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu ortalama 2001- 2006 yılları için sırasıyla 10,8 10,1 9,9 9,5 9,3 ve 8,8 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu İşsizlik Yıllık Değişim ortalamasının 2007 yılında 7,6 olacağı öngörülmektedir.

Türkiye için İşsizlik Değişim değerleri 1996-2000 dönemi için 7,0 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye de 2001’de işsizlik oranı 8,3, 2002’de 10,3, 2003’te 10,5, 2004’te 10,3, 2004’te 10,0, ve 2006 yılında da 9,6 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilen ülkeler arasında İstihdam yaratma açısından ilk sıralarda yer alan Türkiye, İşsizlik Oranlarındaki Değişim açısından, seçilen 5 ülke içerisinde ise Polonya ve Litvanya’dan daha iyi bir konumda yer almaktadır.

Seçilen ülkeler arasından, 1996-2000 döneminde İşsizlik Oranlarındaki Değişim açısından Litvanya 13,9 ile hem AB-10 ortalamasının (9,9), hem de Türkiye’nin İşsizlik Oranlarındaki Değişimin (7,0) üzerinde çıkarak, seçilmiş ülkeler içerisinde ilk sırayı almaktadır. Aynı dönem içerisinde Malta 6,4 olan İşsizlik Değişim Oranı ile seçilen ülkeler arasında son sırada bulunmaktadır. 2001 yılında ise 18,5 ile Polonya rekor düzeyde bir İşsizlik Oranı Değişimi gerçekleştirmiştir. 2001-2006 dönemi boyunca, Polonya’nın İşsizlik Değişim Oranları, sürekli olarak AB-10 ortalamasının ve Türkiye’nin İşsizlik Oranlarındaki Değişim değerlerinin üzerinde seyir etmiştir.

Mayıs 2004 yılında Birliğe dahil edilen ülkelerin, 2007 yılında, İşsizlik Oranlarındaki Değişim ortalamasının 8,5 olacağı, Polonya’nın 15,2 İşsizlik Değişim Oranı ile seçilen ülkeler arasında en kötü durumda olacağı, 6,3 İşsizlik Değişim Oranı ile Estonya ve Slovenya’nın ise söz konusu ülkeler arasında daha iyi bir konuma sahip olacağı öngörülmektedir.

Tablo 40: İşsizlik Değerlerindeki Yıllık Değişim

	96-00*	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*t
Çek Cumh.	6,4	8,0	7,3	7,8	8,3	8,3	7,7	7,6
Estonya	10,6	11,8	9,5	10,2	9,2	8,7	7,0	6,3
GKRK	4,6	2,2	1,1	1,1	1,5	1,2	5,4	5,4
Letonya	15,6	12,9	12,6	10,4	9,8	9,4	8,4	7,9
Litvanya	13,9	16,4	13,5	12,7	10,8	10,2	7,1	6,5
Macaristan	8,1	5,6	5,6	5,8	5,9	6,3	7,7	7,6
Malta	6,4	7,7	7,7	8,0	7,3	7,1	7,4	7,4
Polonya	12,5	18,5	19,8	19,2	18,8	18,3	16,2	15,2
Slovenya	7,0	5,8	6,1	6,5	6,0	5,9	6,3	6,3
Slovakya	14,2	19,4	18,7	17,5	18,0	17,6	15,5	14,8
Ortalama	9,9	10,8	10,1	9,9	9,5	9,3	8,8	8,5
Bulgaristan	12,2	19,2	17,8	13,6	12,0	10,8	9,0	8,3
Romanya	5,4	6,6	7,5	6,8	7,1	7,0	7,8	7,6
Türkiye	7,0	8,3	10,3	10,5	10,3	10,0	9,6	-

Kaynak: Economic Forecasts, Country Profiles, Spring 2005.

*: Economic Forecasts, Country Profiles, 2006

-:Eurostat’da bulunamamıştır.

2. TÜRKİYE’YE AB TARAFINDAN AKTARILAN MALİ YARDIMLARIN 5. GENİŞLEME SÜRECİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye AB sürecinde birçok zorluklarla karşılaşmıştır ve bu zamana kadar devam eden teknik paketler ile bu bağlılık halen devam etmektedir. Bu bölümde Avrupa Birliği tarafından, son genişleme sürecine dahil olan ülkelere, adaylıklarından bu zamana kadar sağlanmış olan mali yardımların, Türkiye’ye yapılan mali yardımlarla karşılaştırılması yer almaktadır.

2.1. Seçilen 5 Ülkeye AB Tarafından Sağlanan Mali Yardımların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Söz konusu ülkelerden Polonya, 2000-2002 döneminde AYB kredilerin en çok pay alan ülke konumunda yer almaktadır. 2000-2002 döneminde AYB kaynaklı olarak

tahsis edilen mali yardımlar toplam tutarı, 7.055 Milyon Avro'dur. Türkiye'ye söz konusu kaynaktan sağlanan mali yardım miktarı ise 1.035 Milyon Avro'dur. Seçilen ülkeler arasından Polonya 2000-2002 dönemi içerisinde 2.085 Milyon Avro ile AYB Kredilerinden en çok faydalanan ODAÜ konumunda yer alırken, Estonya ise 15 Milyon Avro ile ODAÜ arasında aynı dönem içerisinde söz konusu kredilerden en az faydalanan ülke konumunda bulunmaktadır. Polonya'nın AYB'den sağlamış olduğu kredi tutarı Türkiye'ye aynı dönemde verilen kredi tutarının iki katı kadar olmaktadır. Ülke nüfusları da göz önüne alındığında; Türkiye'ye verilen AYB kredilerinin diğer aday ülkelere verilen kredilere kıyasla yetersiz olduğu görülmektedir.

Söz konusu kredi 2000-2002 döneminde AYB tarafından aday ülkelere sağlanan mali yardımlar Tablo 41'de ayrıntılı olarak gösterilmektedir:

Tablo 41: Aday Ülkelere Sağlanan AYB Kredileri (2000-2002, Milyon Avro)

Ülke	2000	2001	2002	2000-2002
Bulgaristan	160	130	-	290
Çek Cumh.	385	390	155	930
Estonya	42	35	-	77
Macaristan	240	483	-	723
Letonya	10	5	-	15
Litvanya	10	55	-	65
Polonya	941	1.144	-	2.085
Romanya	853	40	333	1.226
Slovakya	242	79	-	321
Slovenya	65	223	-	288
Toplam	2.948	2.584	488	6.020
Türkiye	575	370	90	1.035
Genel toplam	3.523	2.954	578	7.055

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.195.

-: AYB kredisi verilmemiştir.

2000-2002 yıllarında verilen AYB kredilerinin büyüklüğü 36,8 Milyar Avro'dur. Söz konusu kredilerden en büyük pay, AB ülkeleri ve ODAÜ'lerin yer aldığı aday ülkeler grubuna verilmektedir. Türkiye'ye ise içinde bulunduğu Akdeniz ülkeleri

grubuna sağlanan 1.400 Milyon Avro'luk kredinin belli bir miktarı verilmektedir. AYB kredilerinin, ülke gruplarına göre tahsisi Tablo 42'de görülmektedir:

Tablo 42: Ülke Gruplarına Sağlanan AYB Kredileri (2000-2002, Milyon Avro)

AYB Kredi Tahsisleri	Milyon Avro
AB ülkelerine	31.200
Aday ülkelere	2.700
Akdeniz ülkelerine (Türkiye)	1.400
Balkanlar (Yeniden Yapılanma)	320
AKP ülkelerine	520
Güney Afrika	150
Asya ülkeleri	178
Güney Amerika ülkeleri	365
Toplam	36.800

Kaynak: Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.68

2.2. AB Tarafından ODAÜ'lere Sağlanan Mali Yardımların Değerlendirilmesi

ODAÜ'lerin yıllık hibe tahsisleri ve 2000 yılında sağladıkları krediler hesaba katılarak, yıllık olarak kişi başına elde ettikleri yardım miktarı hesaplanmıştır¹¹⁹. ODAÜ grubunda yer alan ülkeler, 2000 yılında kişi başına toplam 54 Avro hibe ve kredi yardımı almışlardır. Sadece kişi başına hibe ise 25 Avro'dur. Kişi başına hibede Estonya 46 Avro ile ilk sırada, Türkiye ise 2,7 Avro ile son sıradadır. Toplamda ise ilk sırayı 76 Avro ile yine Estonya almıştır. Türkiye ise 11,5 Avro ile yine son sırada yer almaktadır. Söz konusu hesaplamanın sonuçları Tablo 43'te görülmektedir.

¹¹⁹ Gençkol, **a.g.m.**, s.195.

Tablo 43: ODAÜ İçin Kişi Başına Yardım Miktarı (2000 Yılı, Avro)

	Hibe (Milyon Avro)	Kredi (Milyon Avro)	Nüfus	Kişi Başına Hibe	Kişi Başına Kredi	Toplam
Bulgaristan	256,1	160	8,2	31	20	51
Çek Cumh.	171,3	385	10,3	17	37	54
Estonya	64,7	42	1,4	46	30	76
Macaristan	222,5	240	10	22	24	46
Letonya	98,6	10	2,4	41	4	45
Litvanya	123,8	10	3,7	33	3	36
Polonya	915,1	941	38,6	24	24	48
Romanya	631,8	853	22,4	28	38	66
Slovakya	114,1	242	5,4	21	45	66
Slovenya	46,9	65	2	23	33	56
Toplam	2.644,9	2.948	104,4	25	28	54
Türkiye	176	575	65,3	2,7	8,8	11,5

Kaynak: Gençkol, **a.g.m.**, s.195.

2.3. Aday Ülkelere AB tarafından PHARE, ISPA ve SAPARD Kanalıyla Aktarılan Mali Yardımların Değerlendirilmesi

Yardım araçları, AB müktesebatının aday ülkelerce uygulanmasını desteklemek amacını taşımaktadır. ISPA, SAPARD programları çevre, ulaşım, tarım gibi sektörel konularla ilgilenmekte, PHARE ise tüm sektörleri kapsayıcı bir yardım programı özelliği taşımaktadır. 2000 yılında uygulamaya giren iki yeni programla birlikte PHARE programının kapsamında yer alan yardım alanlarında da bir değişim olmuştur. Yeni programların ilgilendiği alanlar PHARE kapsamından çıkarken, ekonomik ve sosyal uyum gibi yeni hedefler PHARE kapsamına alınmıştır¹²⁰.

Türkiye'ye AB tarafından, 2000–2006 döneminde (daha önce, Tablo 30'da ayrıntılı olarak belirtildiği üzere) hibe olarak MEDA fonlarından 890 Milyon Avro ve Avrupa Katılım Stratejisi kapsamında 150 Milyon Avro olmak üzere toplam 1.040 Milyon Avro mali yardım sağlanmıştır. Kredi olarak, Euromed II kapsamında 1.470

¹²⁰ Aynı, s.126.

Milyon Avro, Yeni Kredi paketi kapsamında 450 Milyon Avro olmak üzere toplam 1.920 Milyon Avro kredi verilmiştir.

AB'ye 5. genişleme süreci kapsamında dahil edilen ülkeler, 2000–2006 döneminde hibe olarak PHARE, ISPA ve SAPARD programlarından toplam olarak 21.840 Milyon Avro kaynak elde etmektedirler.

PHARE, ISPA ve SAPARD kanalıyla aday ülkelere yapılan mali yardımların yıllar itibariyle tahsis Tablo 44'te belirtilmektedir:

Tablo 44: PHARE, ISPA, SAPARD Kanalıyla Aday Ükelere Yapılan Mali Yardımlar (2000–2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
PHARE	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	10.920
ISPA	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	7.280
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520	3.640
Yardım Araçları	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	21.840

Kaynak: TOOB, AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar: Türkiye Açısından Değerlendirme, <http://www.tobb.org/abm/raporlar/rapor2.doc>, (04.06.2005).

Söz konusu yardımların ülke bazında yapılan yıllık tahsisleri Tablo 45'te görülmektedir:

Tablo 45: Aday Ülkelere AB Kanalıyla Aktarılan Mali Yardımlar (1999 fiyatları, 2000–2006 için, Milyon Avro)

Aday ülkeler	PHARE	ISPA (min)	ISPA (max)	SAPARD
Slovenya	25	10,4	20,8	6,3
Polonya	398	312	384,8	168,7
Estonya	24	20,8	36,4	12,1
Litvanya	42	41,6	62,4	29,8
Malta	-	-	-	-
Macaristan	96	72,8	104	38,1
Çek. Cumh.	79	57,2	83,2	22,1
Güney Kıbrıs	-	-	-	-
Slovakya	49	36,4	57,2	18,3
Romanya	242	208,0	270,4	150,6
Bulgaristan	100	83,2	124,8	52,1
Letonya	30	36,4	57,2	21,8
Toplam	1.085	1.040		520

Kaynak: TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange Instrument of the Institution Building unit of Directorate-General Enlargement of the European Commission)

<http://taieex.cec.eu.int> (22.02.2005)

-.Mali Yardım sağlanmamıştır

2.4. AB'nin Üçüncü Dünya Ülkelerine Yönelik Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye'nin Aralık 1990 yılında Helsinki Zirvesinde aday ülke olarak kabul edilmiştir. Zirveden çıkan karar ile Türkiye diğer aday ülkelerle eşit bir statüye kavuşturulması vaadini almıştır. Buna göre; “Türkiye, diğer adaylarla eşit bir muameleye tabi tutulacak ve mali yardımlardan yine onlarla eşit olarak yararlanacaktır” kararına varılmıştır¹²¹.

Tablo 46’da AB’nin üçüncü ülkelere yönelik yaptığı mali yardımları toplu halde belirtilmektedir. Buna göre 1999–2006 dönemi için; Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu Akdeniz ülkelerine toplam 17.064 Milyon Avro tutarında yardım sağlanırken (Türkiye’ye bu tutarın belli büyüklükteki bir bölümü verilmektedir.), aynı

¹²¹Aynı, s.192.

dönem için aday ülkeler olarak nitelendirilen ODAÜ'ye toplam 75.547 Milyon Avro tutarında bir kaynak sağlanmaktadır. Bu da yeni üye ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin almış olduğu mali yardım imkanlarının çok düşük bir tutar olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 46: AB'nin Üçüncü Ükelere Yönelik Mali Yardımları (Milyon Avro)

Ülke	Dönem	Hibe	Kredi	Toplam
AKPÜ	1964–1999	33.375	6.012	39.587
	2000–2006	13.500	1.700	15.200
	Genel Toplam:	47.075	7.712	54.787
ODAÜ	1999–2003	20.980	17.000	37.980
ODAÜ 10	2004–2006	37.567	-	37.567
Akdeniz (Türkiye)	1995–1999	4.314	-	4.314
	2000–2006	5.350	7.400	12.750
	Genel Toplam:	9.664	7.400	17.064
BDT	1991–1999	4.220	-	4.220
Asya	1976–1991	3.200	-	3.200
	1996–2000	500	-	500
Latin Amerika	1996–2000	1.076	-	1.076

Kaynak: Bilici, **a.g.e.**, (2004), s.105.

-.Mali Yardım sağlanmamıştır.

Sonuç olarak üye ülkelere AB tarafından yapılan malı yardımlara bakıldığında, Türkiye'ye yapılan mali yardımların çok yetersiz olduğu açıkça görülmektedir. Yaşam kalitesi açısından gelişmiş ülkeler seviyesine yaklaşması öngörülen, son üye ülkelerin başarısı AB tarafından yapılan mali yardımlarla desteklenmektedir.

Mali yardımlar; demokratikleşme, hukuk devleti olma, ekonomik büyüme ve kalkınma amaçlı kullanımlar, toplumsal refah, insan haklarına saygı alanlarında iyileşmeler sağlayan sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle ülkeler için önem arz etmektedirler.

Kuşkusuz ki Türkiye de AB'den yeterli mali desteği aldığı anda öngörülen ilerlemeyi çok daha kısa bir süre içerisinde gerçekleştirerek, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşacaktır.

SONUÇ

Avrupa Birliği 21. yüzyıl itibarı ile dünyanın en büyük entegrasyon projelerinden biridir. AB'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki oluşma ve genişleme sürecinin nerede sonlanacağı, ya da sonlanıp sonlanmayacağı bitmemiş bir tartışmanın parçalarını meydana getirmektedir. Bu çalışmada Avrupa Birliğini meydana getiren değerler, anlaşmalar ve ölçütler, Birliğin genişleme ve genişlerken üyeler arası ilişkilerin derinleşme süreçleri, Türkiye'nin AB ile üyeliğindeki ekonomik ilişkileri ve mali yardım konularının Birliğe ve de Türkiye'ye olası yararlarının gelecekteki etkileri gerek ekonomik göstergeler, gerek sosyal ve siyasi analizler, gerekse de muhtemel olasılıklarla ortaya konularak konu ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Genişleme süreci çerçevesinde, Birliğe 2004 genişleme aşamasında katılan 5 ülke seçilmiş ve bu ülkelerin genel ekonomik durumları ile Türkiye'nin söz konusu ülkelerle karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Bu ülkeler, Malta, Litvanya, Slovenya, Polonya ve Estonya olmaktadır. Söz konusu katılımlar bağlamında Avrupa Birliğinin bu ülkeler için uyguladığı mali yardımlar incelenmiş ve seçilen ülkelerde bu yardımların uygulama biçimleri anlatılmıştır. Bu irdeleme sırasında Litvanya, Slovenya, Polonya ve Estonya ODAÜ Grubuna dahil olan ülkelerden oldukları için, PHARE, ISPA, SAPARD, AYB Kredileri vb. yardım ve destek yöntemleri ile ele alınmıştır. Malta'ya aktarılan mali yardımlar ise Malta'nın Türkiye gibi Akdeniz Ülkeleri grubunda yer almasından ötürü ayrı olarak incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca Türkiye ve AB ilişkilerinin hazırlık, geçiş ve ilerleme / sonuçsal dönemlerini içeren AB süreci de yer almaktadır. Bu kapsamda AB'nin Türkiye'ye sağladığı mali yardımlar, Gümrük Birliği öncesi ve Gümrük Birliği sonrası dönemler açısından irdelenmektedir.

Bunlara ek olarak, çalışmada ekonomik göstergeler ile mali yardımların karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin ekonomik göstergelerinin AB ülkeleri ile kıyaslanmasını içeren söz konusu analizle büyüme, enflasyon, ithalat-ihracat ile istihdam ve işsizlik değerleri incelenmektedir.

Çalışmadaki değerlendirmelerin ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Avrupa Birliği, 2004 sonrası süreçte Birliğin genişlemesine, 2004 öncesine kıyasla daha çekimser yaklaşmaktadır. Kültürel, ekonomik, toplumsal bakımlardan AB ortalama değer ve duruşuna göre daha farklı bir konumda bulunan Türkiye'nin üyelik süreci de, söz konusu çekimserlikten olumsuz anlamda etkilenmektedir. Türkiye'ye yapılmış olan mali yardımlar diğer üye ülkelere yapılanlarla karşılaştırıldığında; Türkiye'ye sağlanan mali yardım olanaklarının görece olarak daha az olduğu belirtilebilmektedir. 2000 yılında aday ülkelere taahhüt edilen kişi başına düşen hibe değerlerine bakıldığında, seçilen ülkelere yapılan kişi başına hibe tutarı 23-46 Avro, arasında değişkenlik gösterirken söz konusu tutar Türkiye için 2,7 Avro olmaktadır. 1999-2006 döneminde ise durumun farklı olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Akdeniz ülkelerine toplam 17.064 Milyon Avro tutarında yardım sağlanmışken (Türkiye'ye bu tutarın belli büyüklükteki bir bölümü verilmektedir), aynı dönem için aday ülkeler olarak nitelendirilen ODAÜ' ye toplam 75.547 Milyon Avro tutarında bir kaynak sağlanmıştır. Söz konusu ülkelerin nüfus büyüklükleri de göz önüne alınacak olursa, yeni üye ülkelere kıyasla Türkiye'nin almış olduğu mali yardım imkanlarının çok yetersiz olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin AB'ye katılımı, hem AB hem de Türkiye açısından zorlu bir süreç olabilecektir. Ancak bu süreç iyi yönetilebilirse, her iki taraf için de önemli fırsatlar sunabilecektir. Bu fırsatlara değinilecek olunursa; Türkiye'nin AB üyeliğinin, AB'nin savunma politikalarına ve bölgesel istikrara önemli ölçüde katkıda bulunabileceği açıktır. Türkiye, büyük askeri harcamaları ve insan gücüyle AB güvenlik ve savunmasına ciddi katkı yapabilecek kapasitededir: Türkiye'nin 2004 yılında GSYH' sının %2,59'u olan askeri harcamaları tüm NATO ülkeleri arasında oransal olarak en yüksek olanlar arasında yer almaktadır. Türkiye'nin 793.000 askeri personeli NATO'nun Avrupalı üyelerinin askeri gücünün %27'sini oluşturmakta; Türkiye'nin işgücünün %3,9'una karşılık gelmektedir (Bu oran diğer NATO üyesi Avrupa ülkelerinde ortalama olarak %1,7'dir).

Türkiye'nin askeri gücünün Birliğe olumlu etkisinin yanı sıra genç nüfusunun da AB'deki ekonomik dinamizmi sürdürmede önemli etkiler sağlayabileceği muhtemeldir. Türkiye büyüklük olarak dünyanın 21. ekonomisi ve AB üyesi olarak nüfus açısından en büyük devleti olacaktır.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye diğer olası üyelere ve yeni üyelere göre yaklaşımının daha çekimser olmasının altında yatan nedenlerden birisi de Türkiye'nin işsiz işgücü potansiyelinin AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek olmasıdır. İşsizliğin fazla olması ve yeterli istihdam yaratılamaması Türkiye'nin en önemli sorunlarından biridir. Ancak, Türkiye 2004 yılından bu yana seçilen ülkeler arasında en çok istihdam yaratabilen ülke konumunda olmaktadır. Mayıs 2004 yılında Birliğe dahil edilen ülkelerin 2004-2006 yılları arasındaki ortalama istihdam artışları sırasıyla %0,3 %0,5 ve %0,9 iken, Türkiye için söz konusu değerler sırasıyla %2,0 %2,0 ve %2,0 olarak gerçekleşerek istihdam yaratabilme açısından istikrarın sağlanmış olduğu görülmektedir. Bu da istihdam artış değerlerinin 2001 yılında ekonomik kriz yaşamış bir ülke için o kadar da kaygı uyandıracak değerler olmadığını ortaya koymaktadır. Canlanan ülke ekonomisiyle, istikrarlı ekonomik politikalar sayesinde gelecek yıllarda istihdamda önemli artışların yaşanması öngörülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin kalifiye dinamik genç nüfusu Birlik için bir takım kaygılar uyandırsa dahi aslında, Avrupa'daki genel demografik durgunluk, azalış halinde olan mevcut işgücüne katkıda bulunabilecek ve AB istihdam piyasalarındaki belirli sorunların çözümünde etkili olabilecek güce sahip durumdadır.

İşsizlik rakamları değerlendirilecek olursa; Türkiye'nin işsizlik değişim değerlerinin 2004 yılında %10,3 2005 yılında %10, 2006 yılında ise %9,6 olduğu gözlenmiştir. Ancak bu değerlerin AB üyeliğine engel bir durum teşkil edeceğini düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü AB üyelerinin birçoğunda örneğin eski üyelerden Finlandiya, Yunanistan, Fransa, İspanya, Almanya, İtalya'nın yanı sıra yeni üyelerden hemen hepsi (GKRK ve Slovenya hariç) aynı düzeylerde işsizlik değerlerine sahiptir.

Türkiye üye olduğu takdirde, AB'nin 5 büyük ülkesinden biri olacak, Parlamentoda güçlü bir şekilde temsil edilecek ve Konseydeki ağırlıklı oyu Almanya,

Fransa, Birleşik Krallık ve İtalya ile eşit düzeyde olacaktır. Bugünkü nüfus büyüklükleri esas alındığında, Türkiye AB toplam nüfusu içinde %13,6 paya sahip bir ülke olarak Avrupa Parlamentosunda yaklaşık %11, AB Konseyinde ise yaklaşık yüzde 9 temsil gücü elde edecektir. Bu durum birlik için kaygı uyandıran hususlardan bir diğeridir. Ancak, Türkiye'nin, mevcut karar alma usulleri çerçevesinde tek başına etkili olması mümkün değildir. Diğer taraftan, büyük nüfuslu Türkiye'nin, karar alma sürecinde küçük nüfuslu ülkelere göre daha büyük bir oy ağırlığına sahip olması, doğal bir sonuç ve temsilde adaletin bir gereğidir.

Türkiye'nin üyeliği, Müslüman toplumlar için demokratikleşme sürecinde yol gösterici rol oynayabilecektir. Halkın çoğunluğu Müslüman olan demokratik, laik, bir hukuk devleti olan Türkiye'nin AB içinde yer alması, radikal eğilimler karşısında oluşan endişelerin giderilmesine, önyargıların kırılmasına ve diyalog ortamının oluşmasına katkıda bulunabilecektir. Ayrıca, Batı ittifakıyla olan bütünleşmesi ve birçok ekonomik ve bölgesel kuruluşa üyeliği vasıtasıyla, Avrupa'nın ve komşu bölgelerinin güvenliğine de birtakım katkılar sağlayabilecektir. Türkiye, istikrarsızlığın yaşandığı bölgede istikrar için önemli bir unsur olabilecek potansiyele sahip bir ülke konumunda bulunmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ekonominin iç pazar kurallarını tam olarak benimsemesi, AB'nin genel stratejik çıkarları doğrultusundadır ve uzun vadede, özellikle Türkiye açısından, kayda değer olumlu etkiler yaratabilecektir. Ekonomik faaliyetlerin artması, daha geniş tüketici seçenekleri ve artan rekabet ve üretim faktörlerinin daha etkin dağılımı sayılabilecek etkiler arasındadır.

Avrupa'da güvenlik, istikrar ve refahın sağlanması demokratik coğrafyanın gelişmesine bağlıdır. Türkiye, AB istikrarsızlık potansiyeli olan Akdeniz, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi komşu bölgelerde dış politikayı etkileyebilecek stratejik olarak önemli bir ülke konumunda yer almaktadır.

Türkiye'nin tam üyeliği, Birliğe Trans-Avrupa Ağlarının genişlemesi yönünde de faydalar sağlayabilecektir. Özellikle, stratejik öneme sahip bölgesel bir kavşak noktasında yer alması; Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz Toprakları,

Asya ile kara ve hava ulaşımı, Rusya ve Ukrayna ile deniz ulaşımı için transit bir konumda bulunması kayda değer önem taşımaktadır.

Türkiye enerji bakımından da önemli bir konuma sahiptir. Türkiye'nin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarını elinde bulunduran ülkelere erişim bakımından transit ülke konumunda olması, AB ülkelerinin söz konusu kaynaklardan yararlanmasını kolaylaştırabilecektir.

Türkiye'nin AB'ye sağlayabileceği muhtemel etkilerin yanı sıra AB'ye üye olması halinde Birlikten önemli ölçüde yararlanabilecektir. Artan ticaret, yükselen doğrudan yabancı sermayeden kaynaklanan yatırım artışı, üretimin sektörel yapısının değişmesinden kaynaklanan verimlilik artışı ve rekabetçi AB iç pazarı ortamına uyumlu yapısal reformların uygulanmasıyla Birliğe katılım Türkiye'nin büyümesini önemli ölçüde hızlandırabilecektir. Büyümenin artmasıyla ekonomik kalkınmanın ivme kazanabilmesine rağmen, Türkiye'deki gelir seviyesinin AB'nin seviyesine ulaşması uzun bir süre alması muhtemeldir.

Türkiye'nin Birliğe katılımdan tam anlamıyla yararlanabilmesi için makroekonomik ve mali istikrarın sağlanması, fiziksel ve beşeri sermayede yapılabilecek uygun artırımlarla üretim kapasitesinin yükseltilmesi gerekebilecektir. Kamu maliyesinin etkili bir şekilde idaresi, mali sektörün gelişiminin ve istikrarının sürdürülmesi, eğitim seviyesinin yükseltilmesi için çabaların ve mali kaynakların artırılması, daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekilebilmesi için ise yapısal reformların sürdürülmesi gerekebilecektir.

Geçmişte yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle, Türkiye ekonomisinin yıllık ortalama büyüme oranları, potansiyelin çok altında kaldığı gözlenmektedir. Son yıllarda ise siyasi istikrar ve ekonomik alanda uygulanan doğru politikalar sayesinde büyümede olumlu gelişmeler gerçekleşmekte ve seçilen AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye ekonomisinin son birkaç yılda yüksek oranda büyüdüğü görülmektedir.

Buna göre, GSYİH değerleri açısından yıldan yıla artan bir eğilim gösteren Türkiye ekonomisinin söz konusu değerleri, 2001 yılı için 161.836,4 Milyon Avro iken 2006 yılına gelindiğinde 331.726,3 Milyon Avro'ya yükselmiştir. AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin GSYİH değerleri ortalaması ise 2001 yılında 42.837,78 Milyon Avro iken, 2006 yılı için 60.430,9 Milyon Avro olarak gerçekleşmiştir.

Sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi için kişi başına düşen GSYİH değerlerine bakıldığında, 2001 yılında Türkiye'de KBGSYİH değeri 2.177,5 Milyon Avro; AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ülkelerin KBGSYİH ortalaması ise 6.599,87 Milyon Avro olduğu görülmektedir. 2004 yılına gelindiğinde, 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında Birliğe dahil edilen ülkelerin KBGSYİH ortalaması 10.582,02 Milyon Avro'ya ulaşmışken, Türkiye için söz konusu değer 4.112,0 Avro olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin KBGSYİH değerleri söz konusu ortalamanın altında kalmış olsa da, seçilen 5 AB ülkesi içerisinde Estonya ve Litvanya da 2001-2004 döneminde KBGSYİH değerleri açısından sürekli olarak ortalamanın çok altında yer almışlardır.

GSYİH reel artış değerleri açısından 2002-2006 dönemi boyunca Türkiye'nin söz konusu değerleri ortalamanın üstünde seyretmiştir. Türkiye, 1996-2000 dönemi GSYİH artış değeri %4,5 iken, 2001 yılında yaşanan kriz dolayısıyla ülke ekonomisinde küçülme yaşanmaya başlamış ve söz konusu değer %-7,5'e düşmüştür. Sıkı maliye politikaları, sağlanan ekonomik istikrar ile 2002 yılında GSYİH artışı %7,9'a ulaşarak, seçilen 5 ülke içerisinde GSYİH artışı açısından ilk sıraya yükselmiştir. 2002-2006 yılları arasında Türkiye, GSYİH artış değerleri açısından, AB'ye 5. genişleme sürecinin ilk aşamasında dahil edilen ülke ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiş, seçilen ülkelerden Litvanya dışındaki diğer ülkelerin GSYİH artış değerlerinin 2006 yılına kadar sürekli olarak üstünde seyretmiştir. 2006 yılına gelindiğinde ise Türkiye yine söz konusu ortalamanın üzerinde kalmış ve seçilen ülkelerden Malta, Polonya ve Slovenya'nın GSYİH artış değerlerinin üzerinde bir GSYİH artış değerine sahip olmuştur.

Enflasyonda değişim oranlarına bakıldığında, Türkiye için kriz yılında %54,4 olan enflasyon değerinin 2006 yılına gelindiğinde %6,4 seviyesine düştüğü görölmektedir. Türkiye, Enflasyon Değişimi açısından AB-10 ortalamasının çok üzerinde değerlere sahip olsa da seçilen ölkelerden Polonya ve Estonya'nın da dönem dönem ortalamanın üzerine çıktığı görölmektedir.

Kriz göstergesi olarak kullanılabilen Cari İşlemler Dengesi/GSYİH değerleri Türkiye ve seçilen 5 ölkede için karşılaştırıldığında; söz konusu değerin 1995-2000 döneminde Türkiye için -6,7 iken, AB'ye Mayıs 2004 yılında dahil edilen ölkeler için -4,8 olduğu görölmektedir. Seçilen ölkelerden Slovenya (-2,8) dışında kalan diğer ölkelerin Cari İşlemler Dengesi/GSYİH değerleri ortalamasının üzerinde yer almıştır. 2005 yılına gelindiğinde söz konusu değerin Türkiye için -6,4 olarak gerçekleştiği, ortalamanın -5,2 olduğu, Estonya ve Litvanya'nın da söz konusu ortalamanın üstünde seyrettiği görölmektedir.

Dış ticaret dengesi (ihracat ve ithalat) değerlerine bakıldığında da durum çok farklı değildir. Malta ve Slovenya dışında kalan diğer ölkelerin ithalatlarının ihracatlarını karşılamadığı görölmektedir. Türkiye'nin 1995-2006 yılları arasındaki dış ticaret dengesi değerleri, AB'ye 5. genişleme sürecinde dahil edilen ölkelerin dış ticaret dengesi ortalamasına çok yakın bir seyir izlerken, seçilen 5 ölkeden Estonya ve Malta'nın söz konusu ortalamanın 2 ila 11 puan üzerinde seyir ettiği görölmektedir.

Türkiye hala tarımsal ağırlıklı işgücü yapısı, sürekli yapısal cari açık veren ekonomik konumu, kişi başına düşen gelir düzeyi bakımından AB ölçütlerinin oldukça altında olmasına rağmen, bu açıklarını hızla kapatmakta olan ve ekonomik göstergelerin umut verici olduğu bir ölkedir. Ayrıca Türkiye'nin, AB'den yeterli mali desteği de aldığında öngörülen ilerlemeyi çok daha kısa bir süre içerisinde gerçekleştirebileceği açıktır. Türkiye'nin kısa vadede gereksindiği AB üyeliğini orta ve uzun vadede gereksinip gereksinmeyeceği bir tartışma konusu olabilir. Diğer yandan, Avrupa Birliği Türkiyesiz bir AB ile küresel anlamda güvenlik ve siyaset yürütme bakımlarından güdük kalacağı açıktır. Bu gerçeklik henüz tüm AB tarafından kabul gören bir olgu olmasa da, AB'nin Türkiye'den uzaklaşmasını engelleyen temel etmen konumundadır.

KAYNAKÇA

ALPAN İnan; **Avrupa Birliği Ekonomik Yaklaşımı: Lizbon Stratejisi ve Maastricht Kriterleri**

BİLİCİ Nurettin, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, Ankara: Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., 2004

_____, **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Birinci Basım, 1997

_____, **Avrupa Birliği’nde Mali Yardım Kavgası Türkiye’de Başka Kavgalar**, Asomedy, Ankara Sanayi Odası, Nisan 2002

DAĞDEMİR Elif, “Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye’nin Avrupa Birliğine Tam üyeliklerinin Avrupa Birliğinin Bütünleşme Ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi”, İstanbul: **İKV Yayınları** No:150, 1998

DİNAN Desmond, **Ever Closer Union**, Palgrave, 2005

ERGÜDER Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Birinci Basım, Ankara:Asil Yayın dağıtım Ltd., 2004

GENÇKOL Metin, **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 2679, Eylül 2003

GÜRAN M. Cahit, “Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye ile İlişkiler”, **Ankara, G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, cilt 12, sayı 1–2, 1996

KARABACAK Hakan, “Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği”, **Maliye Dergisi**

KARAUÇAK OĞUZ Şebnem, “Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye Yönelik Mali Yardımları”, **İKV Dergisi**, Eylül-Aralık, 2000

KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Beta Basım A.Ş., Yedinci Baskı, 2003

_____, **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 1998

KAZGAN Gülten, **1990 Sonrası Yıllarda Türkiye’de Krizler ve İşsizlik: Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri için Çözümler Açısından bir İrdeleme**, Galatasaray Üniversitesi, 17–18 Mayıs 2002.

KESKİN Fahrettin, **63. Yılında Türkiye Ekonomisi**, Tükemat A.Ş., 1986

MARJOLİN Robert, **Memoirs**, 1957

SERİN Vildan; YILMAZ Mesut, **Türkiye Ekonomisinin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: Mukayeseli Analiz**, İstanbul Tic. Ün. Dergisi

SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat**, İstanbul: Güzemcan Yayınları, 2003

SÜNGÜ Serdar, “AB Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Sayıstay Dergisi**, Sayı:54

YILDIRIM Kemal- KARAMAN Doğan, **Makroekonomi**, Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No:145, 1999

Kurum Kaynakları:

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Güncel Haber Eki, **AB-Türkiye Katılım Ortaklığı**, (Nisan-Mayıs 2003).

DPT, (Yayın No: 975-19-0674, Cilt 6, Anadolu Üniversitesi, 1993)

DPT 2004, “Uluslararası Ekonomik Göstergeler

DPT, “AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler”, (Şubat 2005)

European Economy, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Forecast Statistical Annex (Spring 2004).

İKV Dergisi, “Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye”, (İstanbul: İKV Yayınları, No: 170, Ağustos 2002)

İKV Dergisi, “AB Mevzuatına Uyumun Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yaşama Etkileri”, (İstanbul: İKV Yayınları, 2001)

İKV Dergisi, “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Mali Aracı MEDA ve Türkiye”, (İstanbul: İKV Yayınları No: 169, Haziran 2002)

İSO, “AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri Üye ve Aday Ülkeler,” (İstanbul: Mart 2005)

İTO, İstanbul Halkının İthal Mallarına Yönelik Tercihleri, (Yayın No: 1993-30, 1993)

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (Ankara: Kasım 2002)

TCMB 2007/1 Eflasyon Raporları

TOBB, Ekonomik Rapor, (1992)

Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı, **Türkiye Yılığ**, 2002/2003

TÜSİAD Yayını, “Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğe Doğru Siyasi Kıstaslar ve Uyum Süreci”, (Aralık 1999, Yayın No: TÜSİAD- T/99- 12/276)

16 Nisan 2003 tarihli Katılım Anlaşması; Eurostat, Basic Statistics of the EU; Eurostat Statistics in Focus, Themes 3, 1/2004.

İnternet Kaynakları:

http://epp.Eurostat.ec.Europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570701&_dad=portal&_schema=PORTAL

<http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d6/M00079.pdf>. (16.10.2006).

www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi52/6-lizbon.pdf

D.T.M. Resmi İnternet Sitesi, <http://www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/avrupa.htm>

AB Resmi İnternet Sitesi, www.Europa.eu.int/comm/enlargement

<http://www.ikv.org.tr/abgenislemesi.php>, (25.01.07)

<http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1585>, (25.01.07)

<http://www.deltur.cec.eu.int/ab-dunya-genisleme.html>, (29.11.2004).

European Economy, Economic Annual Forecast, (No 2, Spring 2005):http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2005/ee205en.pdf

European Economy, Economic Annual Forecast, (2006);
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2006/ee506en.pdf.

<http://yunus.hecettepe.edu.tr/~bilici/ozgecmis.htm>, (22.06.2006).

<http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=17&hnd=1&docId=327&ord=16&fop=0>

AB Resmi İnternet Sitesi, <http://Europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50020.htm>, (18.12.2006).

<http://www.maliye.gov.tr/apk/md146/ABmaliyardim.pdf>,

<http://www.euturkey.org.tr/abportal/content.asp?CID=863&VisitID={FC1A51ED-820B-40BB-B8CE-43218763FDD0}&Time=3636>, (12.06.2005)

Avrupa Komisyonu Web Sitesi: http://Europa.eu.int/institutions/comm/index_en.htm
(20.2.2006).

<http://www.ikv.org.tr/katilimmuzakereleri.php> 24.01.07

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, internet sitesi <http://www.abgs.gov.tr>,
“Helsinki önceki dönem”

www.btso.org.tr/documentsabmaliyardim.doc, (27.07.2005),

EU Turkey İletişim Platformu, <http://www.euturkey.org.tr> (13.11.2004)

DİE Resmi İnternet Sitesi, http://www.die.gov.tr/yillik/19_Fiyat.pdf.

TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange Instrument of the Institution
Building unit of Directorate-General Enlargement of the European Commission)
<http://taiex.cec.eu.int>

<http://www.tobb.org.tr/abproje/abmaliy.pps>

TOOB, AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar: Türkiye Açısından Değerlendirme,

<http://www.tobb.org/abm/raporlar/rapor2.doc>, (04.06.2005).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/genckolm/malipoli.pdf>

<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der54m3.pdf>

<http://www.ikv.org.tr/maliisbirligi.php>.